

SÉD 50.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

X. évfolyam, 2024. 3. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2024. 3. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János, Gopcsa Katalin

Grászli Bernadett, Perlaki Claudia

Vondervisztné Kapor Ágnes

E szám szerkesztője:

Géczy János

Szerkesztőségi titkár:

Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:

Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Felelős kiadó:

Gelencsér András rektor

Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:

seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú

Város Önkormányzata

támogatásából

Folyóiratunk elektronikus formában

elérhető az alábbi címen:

https://epa.oszk.hu/03500/03506

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középiskolai tanár*

Bús Éva *tanár, egyetemi docens*

C. Szalai Ágnes *ny. szerkesztő*

Dallos Zsuzsa *újságíró*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező*

Erdei T. Lilla *művészettörténész*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Fürj Katalin *drámapedagógus, középiskolai tanár*

Gopcsa Katalin *művészettörténész*

Hancz Karolina *alkalmazott, egyetemi hallgató*

Hankó András *újságíró*

Herth Viktória *művészettörténész*

Horváth András *író, tanár*

Ircsik Vilmos *író, műfordító, esszéista, publicista*

Keszte Bálint *színikritikus, dráma- és magyartanár*

Király Viktor *középiskolai tanár*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Ladányi Ibolya *középiskolai tanár*

Ladányi István *irodalmár, egyetemi docens*

Lovizer Lilla *latin–magyar–történelem szakos*

középiskolai tanár

Mészáros Zsolt *művészettörténész, muzeológus*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Mórocz Anikó *újságíró*

Nyakas-Fehér Fatime *műfordító*

Nyakas Krisztián *zenész*

Órsi Ágnes *újságíró*

Palágyi Sylvia *régész*

Pátkai Ádám Sándor *régész*

Praznovszky Mihály *irodalomtörténész*

Rainer Pál *régész*

Regenye Judit *régész*

Rostetter Szilveszter *orgonaművész*

Schreiber Márta *könyvtáros*

Sipos Anna *művészettörténész*

Sipos Csaba *zeneművész, zene tanár*

Somody Zsuzsa *szerkesztő-riporter*

Szelle Dávid *színművész, rendező*

Tevesz Mária *művészettörténész, muzeológus*

Tolnay Imre *festőművész, egyetemi docens*

Tóth Károly *művészettörténész*

Tölgyesi József *tanár*

Vándorfi László *színházigazgató*

Vondervisztné Kapor Ágnes *középiskolai*

magyartanár, művészettörténész

2 Vondervisztné Kapor Ágnes

Hétköznapi erózió – a jelentéktelenből kibontott

tűrhetetlen

Kálmán-nap – magyar filmdráma. Rendező: Hajdu Szabolcs.

Foton Audiovizuális Centrum, 2024. április 20.

3 Király Viktor

Indigókék

Kék Pelikan. Magyar animációs film, dokumentumfilm. Rendező:

Csáki László. Foton Audiovizuális Centrum, 2024. május 9.

4 Lovizer Lilla

Egyszer volt, hol nem volt, voltunk egyszer: te és én

Anyajegy. A KL Színház vendéglőadása. Rendezte és játssza:

Markó-Valentyik Anna. Kabóca Bábszínház, 2024. április 29.

6 Lovizer Lilla

Ahol Piroska van, ott farkas is akad

Piroska és a farkas. Bemutató előadás. Kabóca Bábszínház,

2024. május 11.

9 Lovizer Lilla

Aki bánja, aki nem – Bánk!

Katona József – Szabó Borbála: *Bánk*. A Kabóca Bábszínház, a

temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és a Veszprémi

Petőfi Színház közös produkciója. Rendező: Markó Róbert. Ka-

bóca Bábszínház, 2024. április 29.

10 Asztalos István

Kortársunk, Bánk

14 Keszte Bálint

Nem csak kötelező

15 Palágyi Sylvia

Adalék(ok) a múzeum új, állandó kiállításához

16 Regenye Judit

Tárgytörténet – egy őskori edény meséje

17 Pátkai Ádám Sándor

Alapításkori leletanyag a Veszprémvölgyben

18 Rainer Pál

Vöröskatonák Veszprémben, 1919

20 Mórocz Anikó

A zene a csendből születik, és oda is tér vissza

A 16. század vihuelazenéje. Nagy Csaba vihuela da mano-koncertje.

Dubniczay-palota, 2024. április 3.

20 Kovács Attila

Bérlet a 20. század zenéjéhez

Mendelssohn Kamarazenekar: *V. bérleti hangverseny*. Hangvilla,

2024. április 22–23.

21 Nyakas-Fehér Fatime

„...még van olyan, hogy új és fontos...”

A csendesebb részem. Bodor Áron előadói estje. Papírkutya, 2024.

április 16.

22 Rostetter Szilveszter

Gizella-koncert a Gizellán

A Gizella Női Kar ünnepi koncertje a *Gizella-napok* zárásaként a

Szent Mihály-székesegyházban. 2024. május 12.

23 Nyakas Krisztián

Komoly májusi felütés

Gizella-napok. 2024. május 6–12.

24 C. Szalai Ágnes

II. Kórusmajális – az Andokon innen és túl

Kórusmajális Veszprém Város Vegyeskara szervezésében.

Hangvilla, 2024. május 5.

25 Herth Viktória

Történetek a szobrainkról

26 Tevesz Mária

Bohus Zoltán Oktatói díja

27 Tóth Károly

Egy sokarcú régió művészete az EKF után

Tavaszi Tárlat 2024. Művészetek Háza Veszprém,

2024. március 9. – április 28..

29 Hankó András

Farsang után: szüret

Tavaszi Tárlat 2024. Művészetek Háza Veszprém,

2024. március 9. – április 28.

A borítón:

Hioki Tetsuya japán művész

alkotása *A föld útjai* kiállításon

a Dubniczay-palotában

séd könyvek

• Csuhay István:

Szobornék városa. Tizennégy veszprémi

szobor a múlt század második feléből

• Strenner József–Gáspár Gábor:

Veszprémi fák és bokrok

• Gopcsa Katalin:

Veszprémből névezés

• Palágyi Sylvia:

A teljesség szimbóluma

• Géczy János–Stirling János szerk.:

Régi magyar kertek

• Ladányi István:

Időszaki kiállítás

a séd

az alábbi helyeken kapható:

• ActiCity Tánc- és Mozgásművészeti

Központ, Veszprém, Hóvirág utca 1.

• Agóra Városi Művelődési Központ

Veszprém, Táborállás park 1.

• Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Veszprém, Wartha Vince utca 1.,

• Eötvös Károly Megyei Könyvtár

Veszprém, Komakút tér 3.,

• Hangvilla

Veszprém, Brusznjai Árpád u. 2.,

• Laczkó Dezső Múzeum

Veszprém, Erzsébet sétány 1.

• Művészetek Háza

Veszprém, Vár utca 29.,

• Pannon Egyetem B épület, porta

Veszprém, Egyetem utca 10.,

• Veszprém Megyei Jogú Város

Önkormányzata Polgármesteri Hivatala

Veszprém, Óváros tér 9.,

Folyóiratunk minden páros

hónap első hetében jelenik meg.

Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 30 Mészáros Zsolt
Hommage à Albers
Művészetek Háza Veszprém, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény. 2024. április 27. – július 7.
- 32 Tolnay Imre
Földközben
A föld útjai. Néma Júlia, Hioki Tetsuya, Aso Rando és Czigány Ákos kiállítása. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2024. május 16. – augusztus 25.
- 33 Erdei T. Lilla
Sprang
Sprang. Ősi fonott textilek, kortárs értelmezések Perutól Japánig. Kiállításmegnyitó. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. 2024. május 17.
- 36 Sipos Anna
Visszatekintés az Egry 140-re
- 36 Schreiber Márta
A ragyogás nyomtatott megörökítése
- 37 Éltető Erzsébet
Montírozott valósággrétegek
Géczi János: *Cholnoky-történetek a Tiltott Ábrázolások Könyvéből.* Kalligram, Budapest, 2023.
- 38 Ladányi István
Ádámától és Évától a Zsöllyeszékig
Praznovszky Mihály (szerk.): *Madách-enciklopédia. Az ember tragédiája címszavakban.* A szócikkeket írták: Praznovszky Mihály, György Péter, György István. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2023.
- 39 Horváth András
„Darabokban minden, minden a helyén”
Varga Richárd: *Súlyok repüléshez.* Vár Ucca Műhely, Veszprém, 2023.
- 39 Tölgyesi József
Egy veszprémi városfejlesztő polgármester karrierje a 20. század elején
„Igazságosan, becsületesen és bátorsággal” – Szeglethy György polgármester 1899–1910. Szerkesztette: Földesi Ferenc. Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány, 2024.
- 40 Őrsi Ágnes
Igazságosan, becsületesen és bátorsággal
„Igazságosan, becsületesen és bátorsággal” – Szeglethy György polgármester 1899–1910. Szerkesztette: Földesi Ferenc. Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány, 2024. Könyvbemutató. Polgármesteri Hivatal, Kossuth-terem, 2024. március 23.
- 40 Ircsik Vilmos
Hosszú versek estéje
Jelenkor-est. Művészetek Háza Veszprém, S-stúdió. 2024. március 27.
- 41 Szelle Dávid
Egy hajléktalan csiga megpróbáltatásai
Székely Szabolcs: *A csiga, aki nem talált haza.* Móra Könyvkiadó, 2023. Könyvbemutató. Pannon Köztér, 2024. április 9.
- 41 Praznovszky Mihály
A nagy plakátszaggató
A napcsíkos darázshoz. Géczi János költői estje. TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. április 17.
- 42 Ladányi Ibolya
Színészek és versek
„Mi szép a mi föladatunk” – verses színházi est Módri Györgyi Aase-díjas és Kőrösi Csaba Jászai Mari-díjas színművészek előadásában. Latinovits–Bujtor Játékszín, 2024. április 29.
- 42 Molnár Erzsébet
Szellemjárás
Fiktív reneszánsz szeánsz. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. április 22.
- 43 Bús Éva
Út a „teccőgyűssz?”-től a tudatos partnerválasztásig
Szabad egy szexre? Pannon Kultúrklub 4.0. Vendégek: Kabai Vivien és Mészáros Attila szexuálpszichológusok. Papírkutya Kultúrbisztró, 2024. április 29.
- 43 Nyakas-Fehér Fatime
Barokk tavasz
Pluto – Oláh Kálmán – Balázs Elemér Trió: *Barokk est.* Papírkutya, 2024. április 9.
- 44 Hancz Karolina
Napfény, ami átszűrődik a zenén
25 éves a Gyöngyhalász Latin Zenekar. Pannon Egyetem, E-kamara. 2024. április 23.
- 44 Sipos Csaba
Útós minifesztivál
Útőhangszeres Minifesztivál. Pannon Egyetem, E-kamaraterem. 2024. április 29–30.
- 45 Somody Zsuzsanna
Hallgass a zenére!
A Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar közös koncertje a grazi Johann-Joseph-Fux Konservatorium Tücsökzenekarával. Partnerzenekarok találkozása, Graz, 2024. április 12–14.
- 45 Őrsi Ágnes
Visszaszámlálás
Háttérbeszélgetés a *vehir.hu* szervezésében Gelencsér Andrással. Specialty kávézó, Foton Audiovizuális Centrum. 2024. március 28.
- 46 Vándorfi László
Áttetsző
- 46 Molnár Erzsébet
Textilek, technikák, titkok
A reneszánszban kiteljesedő textilkészítési eljárások a Szent Benedek-hegyi leleteken. Egervári Márta textilrestaurátorművész előadása. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. május 7.
- 48 Fürj Katalin
Ne felejtsetek el... írni!
Peter Quilter: *Bestseller.* Háromszereplős ösbemutató. Rendező: Szelle Dávid. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2024. március 23.
- 53 Dallos Zsuzsa
Forgószínpad: ezeréves női sorsok
Fabacsovics Lili – Süle Zoltán – Z. Kovács Gábor: *Királynék városa.* Zenés játék. Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház. Bemutató: 2024. április 6.
- 54 Farkasné Molnár Csilla
Egy rögeszme magasztosulása
Schliemann – Trója. Írta és rendezte Matuz János, előadta Keller János, zongorán kísért Horváth János. A székesfehérvári Szent István Király Múzeum produkciójának vendégelőadása a Latino-vits–Bujtor Játékszínben. 2024. május 3.
- 54 Asztalos István
Trója, Trója, Trója!
- 55 Kovács Attila
Tutti bel canto...
...vagyis „minden a szép énekről” szölt Szekeres Adrien és László Boldizsár közös koncertjén. Hangvilla, 2024. május 26.
- 56 Fürj Katalin
„Az éghez igazítjuk törzsünket”
Az idő marasztalása. A Forte Társulat előadása. Rendező-koreográfus: Horváth Csaba. Veszprém–Balaton 2023 EKF, Kultháló projekt. Hangvilla, 2024. május 7.
- 60 Gopcsa Katalin
Egy aláírás – és amit felidéz
Somody Péter: *B. E. portréja*

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Hétköznapi erózió – a jelentéktelenből kibontott tűrhetetlen

Kálmán-nap – magyar filmdráma. Rendező: Hajdu Szabolcs. Foton Audiovizuális Centrum, 2024. április 20.

„A tűrhetetlen már nem valami nagy igazságtalanság, hanem a hétköznapi banalitás állandósult állapota. Az ember önmaga nem egy másik világ ahhoz képest, amelyikben a tűrhetetlenséget érzékeli, és beszorítva érzi magát.” – „Beteljesül Hitchcock megérzése: a tudat-kamera, amit nem azok a mozgások határoznak meg, amelyeket követni vagy végrehajtani képes, hanem olyan mentális viszonyok, amelyekbe képes belépni.” (G. Deleuze)

Séd, 2023. 6. sz., 52. old.

Séd, 2024. 1. sz., 2. old.

Séd, 2024. 2. sz., 48. old.

A „párkapcsolati trilógia” (*Ernelláék Farkaséknál*, *Kálmán-nap*, *Egy százalék indián*) egy szinte szabályos lüktetéssel létrejött szükség-szerű alkotói folyamat eredménye. Hajdu Szabolcs egy interjúban úgy fogalmazott, akkor lenne teljes a hármasság, ha mindkét médium – a színház és a film is – megszólaltatná a megírt darabokat, hiszen más-más élményt ad a kettő. A filmek (eddig: *Ernelláék Farkaséknál*, *Kálmán-nap*) megszülettek, s maradtak a maguk „határolt végtelenségében”; a színpadi előadások a nézői reflexióknak, alkotói változtatásoknak köszönhetően állandóan alakultak, fejlődtek, s a továbbépítés során elsodródtak a filmekről. Ami itt működik, ott meghalna vagy bántóan direkt lenne, s fordítva. Ami biztos: az eredetiben és az adaptációban is fontos a színészi játék, a térkezelés, a szituációs dramaturgia együttesének élő folytonossága, a médiumok autentikus beszéde.

A *Kálmán-nap*ot színházi előadásként láthattuk már Veszprémben. Izgalmas volt megfigyelni a hasonlót lényegileg másként a moziban. Hajdu Szabolcs filmjeinek általában kiemelkedő erénye az „egységes képi látvány megteremtése” – már 2004-ben is ennek köszönhette a *Tamara* című játékfilm a Magyar Filmszemle különdíját. Nyilván összetalálkozik a rendezői/forgatókönyvírói koncepció (ami esetünkben beszorózik azzal, hogy a rendező egyben szereplő is, így „kint” is van, „bent” is van) az operatőri érzékenységgel – esetünkben Bántó Csaba tudásával, aki már többször volt alkotótársa a rendezőnek (*Ernelláék Far-*

kaséknál, *Békeidő*), s akit a magam részéről a low-budget vizuális zsenijének neveznék. Úgy érzem azonban, hogy a *Kálmán-nap* esetében az egységes képi látvány megteremtésénél és a kiváló színészi játéknál jóval többről van szó. Hajdu Szabolcs pontosan tudja, hogy attól, mert van egy vagy akár tizenhárom kamera, nem kell, hogy a kameraszem mindent lásson. A film a vizuális nem láthatót is érezteti, sokszor éppen a távolfartással vagy a hiánnyal; az alkotók a helyszín, a tónusok, a világítás, a plánok, a színészmozgatás, a szó és kép interakciójának abszolút „flow”-ban tartásával olyan esztétikumú gondolatokig, érzetekig visznek, amelyeknek „festői vagy plasztikus minőségei geológiai, tektonikus erőktől függenek, mint Cézanne sziklái”. S ez nem elnehezedést, statikusságot jelent, hanem azt, hogy mindaz a lelki energia és fáradtság, feszültség és nyegleség, szerepjátszás és őszinte kitérés, ami a *Kálmán-napi* vendégeskedés során az időben és térben megjelenik, azaz a lélektani földtan és felszíni szerkezeti mozgás, beleíródik a vizualitásba és hangkulisszába szinte szétszalazhatatlanul, a nézőt állandó közelségben, figyelemben és kérdéseket provokáló távolságban tartva.

Próbáltam rájönni, miért lelkesítően más ennek a filmnek a világa, mint a látszólag hasonlóké. Bergman *Jelenetek egy házasságból* című filmjének témái, szituációi tekinthetők párhuzamosnak – lásd a feleség, Marianne tömör összefoglalóját a házaspárok kommunikációjáról (mintha ő is a *Kálmán-napról* jött volna): „Időnként mintha a férj és feleség távolsági beszélgetést folytatna egy recsegő vonalon, és időnként olyan, mint ha két beprogramozott magnót hallgatna az ember, és időnként csak a nagy-nagy bolygóközi csendet hallani”, vagy lásd az alábbi tematikus zanzát: „az élet, ami elzárja a lehetőségeket / van, amit hagyni kell a félárnyékban / jól megvultunk, se jobban, se rosszabbul nem éltünk, mint mások / milyen különös, hogy semmit sem vettem észre / honnan tudhatnád, mire gondolkodok? /

A nő: – Nem érzek úgy, ahogy te. A férfi: – Erre rájöttem. / szerinted nem élünk teljes zavarodottságban? lecsúszunk, és nem tudjuk, mi tévők legyünk?” De gondolhatunk a *Persona* című filmre is: „Egyáltalán, lehet összevissza zagyválás nélkül élni? Hazugságok, kibúvók, kifogások nélkül?... a beszéd nem segít.” Eszünkbe juthat Mihalkov Csehov-művekre épített filmje, az *Etűdök gépzongorára* – ahogy a humor és nyomorúság, a határhelyzet és a banális helyzet, a folyamatos fecsegés és az űrt teremtő mondatok áthatják egymást, vagy akár Ozu *Tokiói történetére* is asszociálhatunk, amelyben a hétköznapi beszélgetések szemlélése mentén egyszerűen taglóz le a kegyetlenség, a közömbösség, vagy mintha a *Kálmán-napban* is az történe, mint Antonioni egyes filmjeiben: mintha a képen kívüli események következményeinek különböző léptékű hatásai lennének fölfűzve, szintetizálva.

De mégis, ez a „vékony mezsgyén” (H. Sz.), a viccesen sekély és mély, az unalmas hétköznapi és univerzális gondolat határán járó független film különleges érzékenységgel, csak rá jellemző módon találja meg az arányokat, a hosszú beállítások belső idejét, a testek és a tér viszonyának természetét, az operatőri kerettel „összehúzott” szituációkat, a színek, tónusok harmóniáját és ütközéseit, elkerüli a didaktikus beállítás-ellenbeállítás párbeszéd-lekövetést, a tablószerű képeket, a képmélység és fókuszálás segítségével sűrít, a hang és kép „széttolásával”, a késleltetéssel telít, lassú svenkekkel kapcsol össze és távolít (egyszerre) embereket, s mindezekkel úgy beszél, hogy nem történetet, hanem inkább lélekállapot-sorozatot mutat, a folyamatos felszínen mozgás egyre több belső feladványt ad, s létrejön egy kommunikációs polifónia, melynek hatására mi is kérdezhetnénk – mint ebbe a világba bevont, valami kanapén észre sem vett szemlélő –: „Ha a beszélgetést úgy fogjuk fel, mint az elmondottak összeségét, mi-féle többfejű, és szinte félbolond lényt kell elképzelnünk, hogy azt kimondja?”

A hatalmas kerttel körbevett, otthonos családi házban, a kultúra és ingyenség értelmiségi kulisszáinak (könyv- és CD-tömegek, szobrok, képek, cimbalom, nemes anyagok, pianínó, kényelmes bútorok, párnák, sok fa, fűszerek, növények) zsúfolt belső tereiben szinte mindegyik lény zárványlátvány. Kálmán (Hajdu Szabolcs) oldalra fésült hajával, pikírt, fölényes mondataival, képmutatásával és laza kendőjével a nyakán; Zita (Földéaki Nóra) hamvas fényű leggingjében, tapadó fekete hajával, maszkszerű arcával, megállíthatatlan beszédével, látszólagos magabiztosságával és tényleges magányával, elveszettségével; Levente (Szabó Domokos) virágos-növényes pulcsijában, gyomor-bajos tekintetével, ingerült, hisztérikus kitöréseivel és zavart, dadogó mondataival; a „lomtalanításon talált” Ernő (Gelányi Imre) szegényesen elegáns ruhájában, temetői virágával, há igen-nem tudom-úgyhogy-ez van kommunikációjával. Olga (Tóth Orsi) az egyetlen, aki ebben az építészeti-szellemi térben természetesnek hat egyszerű, önazonos ruhájában, háziasszonyi becsületességével, bár ő már unja ezt az életükkel telített házat. Testének, gesztusainak, hangjának fáradtsága éreztet valami kimondottakon túli nem közölhető. A két házaspár gyerekei nincsenek itt, de épp ezért még feltűnőbb, hogy hiába vannak egyébként, a felnőttek boldogtalanok, s miközben a problémákat tematizálják, fogva tartják őket szituációk, s az sejlik, hogy a problémák mélyebben húzódnak, hogysem ezekben a lélektan-ketrecekben kerengve megérthetőek volnának. A hétköznapi zsurmolódás amortizál. „Még egy kör?”

A *Kálmán-nap* mai világunkban egy filmfilm (Kazinczy ememberének mintájára), az alkotók intelligenciájának, energiájának eredője. Vigye hírét a szájhagyomány!

Vondervisztne Kapor Ágnes

Irodalom:

Gilles Deleuze: *Az idő-kép*. Palatinus, 2008. 296. o., ua. 276. o.

Indigókék

Kék Pelikan. Magyar animációs film, dokumentumfilm. Rendező: Csáki László.
Foton Audiovizuális Centrum, 2024. május 9.

Néhány hónapja, talán egy éve volt, hogy nem jutott eszembe a szó. Édesanyámat kérdeztem, tudod, az a tintás papírizé, amit be lehet rakni két lap közé, és akkor a másikon is látszik, amit az egyikre írtak. Indigó, mondta, tényleg, indigó, mondtam, és örültem ennek a szónak.

Igazából már nem emlékszem, miért rémlett föl az a kifejezés, illetve miért nem rémlett, lehet, hogy házit kellett küldeni valamelyik gyerekem osztálytársának, nekem meg beugrott, hogy bezzeg az én időmben. Hogy nem telefonnal fényképeztük le a leckét, ami már önmagában is paradoxon, hanem ha volt egy rendes gyerek, indigóval jegyzetelt a hiányzónak. De ez inkább csak alsó tagozatban fordult elő, később már nem voltunk rendesek, indigónk se volt, meg mit tudom én, lúzer dolog volt a hiányzóknak jegyzetelni.

Persze tudom én, hogy most is van indigó a kézi számlatömbben meg a banki befizetőcetlin, de ezek már nem is úgy néznek ki, meg összességében az indigó valahogy a múlt részévé vált, még ha egy jobb papírboltban lehet is kapni, de ki vesz már ilyet? Ódivatú dolog az indigó, az elillanó Gutenberg-galaxis része, a múlt naftalinszaga lengi körül.

És akkor most itt a *Kék Pelikan*. Animációs dokumentumfilm. Lehetne klasszikus, beszélő fejes doku is, végül is az anyag ilyesmi, emberek beszélnek róla Csáki László rendező-forogatókönyvírónak, hogy mi történt velük a '90-es években – meg egy kicsit előbb és később. A három főszereplő, Ákos, Laci és Petya vonatjegyet hamisítanak, hogy szabadon utazgathassanak Nyugaton. Megveszik a második legolcsóbb nemzetközi jegyet, azután levegyészkedik róla a tintát, a kék Pelikan indigó lenyomatát. Csakis a kék Pelikanét, fekete tintával a módszer nem működik. Aztán újra kitöltik a jegyet, de a cél már nem Stúrovo, hanem Stockholm, London vagy Párizs. Először szigorúan csak maguk-

nak hamisítanak, aztán persze kitudódik a titok, és hogy lehetne a többieket megfosztani az utazás szabadságától...

A jegyhamisítás erős téma, épült már rá játékfilm is, Török Ferenc *Moszkva* terében ez az egyik központi motívum, majd-

nem a címe is ez lett, *Hamis jegyek*. Generációmnak meghatározó élmény a rendszerváltás, a szabadság hirtelen megnyíló lehetőségei ötvözve a kádári szocializmus laza erkölcsi felfogásával, hiszen ami a miénk, az egy kicsit az enyém is. A filmben ezt így fogalmazzák meg anyai jó tanácsként: „Más embertől lopni bűn, az államtól dicsőség.”

Ha valamiért kárhozhatni lehet ezt a filmet, az ez a lopást felmentő attitűd. Miközben érthető, hogy az egész jegyhamisítás egyfajta diákcsínyként indult, hiszen milyen már, hogy végre szabad utazni, csak nem lehet, mert ugyan kinek van rá pénze, de egyrészt végül néhányak számára ez megélhetéssé vált, vállalkozássá, amelyből jól kerestek, másrészt akárhogy is forgatjuk, mégiscsak lopásról beszélünk, a törvény megsértéséről. Egyes megszólítottak érvelésében meg is jelenik ez a gondolat a filmben: miért ne lopjunk egy kicsit mi is az államtól, ha közben ŐK olyan sokat lopnak (privatizálnak, magánosítanak, közbeszerzést nyernek stb.)? A probléma az, hogy ha elnézzük a kis stikliket, akkor legitimáljuk a nagy lenyúlásokat is – persze nem azt vártam volna a filmtől, hogy erkölcsi magasságokból ítélkezzen a jegyhamisítók fölött, csak hogy határozottabban kimondja, hogy ez így nem volt helyes.

Ezzel a hibával együtt is nagyon erős film a *Kék Pelikan*, rengeteg izgalmas képi megoldással, többféle animációs technika ötvözésével, a gyakorlatilag játékfilmes építkezésével, ami végig fenntartja az érdeklődésünket, és nem melleleg szórakoztató. A középkorúakban és az idősebbekben erős nosztalgikus érzéseket kelthet azzal, hogy plasztikus képekkel és zenékkal idézi meg gyermek- és ifjúkorunk hangulatát. Ugyanakkor volt alkalmam tesztelni, hogy a jóval fiatalabbak számára is működik a film, 16-17 évesek sem jöttek ki csalódottan róla, és még a kilencéves lányom is élvezte, rengeteget beszélgettünk utána vele és bátyjával arról, milyen volt a világ a mi gyerekkorunkban, milyen most, és milyennek kellene lennie. Adhat ennél többet egy film?

A *Kék Pelikan* után felerősödött bennem az érzés, hogy még a rendszerváltást sem igazán sikerült feldolgoznunk, nemhogy a múlt század komolyabb történelmi traumáit. A *Kék Pelikan* bevallottan szubjektíven dokumentál, és ezt jól is teszi. Felidéz és elgondolkodtat. Nézzük meg minél többen, hogy minél többen gondolkodjunk arról, milyen szabadságot szeretnénk.

Király Viktor

Egyszer volt, hol nem volt, voltunk egyszer: te és én

Anyajegy. A KL Színház vendégelőadása. Rendezte és játssza: Markó-Valentyik Anna. Kabóca Bábszínház, 2024. április 29.

Utolsó nagyregényében, a *Kilencvenháromban* írja Victor Hugo, hogy „az anyákban van valami, ami alatta marad és fölébe emelkedik a józan észnek. Az anyának ösztöne van [...] Éleslátással teljes elvakultság.”

Séd, 2023. 5. sz., 6. old.

Séd, 2024. 2. sz., 2. old.

Az *Anyajegy* című bábelőadás talán éppen attól olyan sikeres, hogy 60 percben képes megmutatni ugyanezt; hatvan nagyon kedves, szívmengetően humoros és sokunk számára megannyi édes déja vu-élménnyel kecsegtető percben. Markó-Valentyik Anna és a szintén általa megszermélyesített, arctalan, nemtelen szivacsbáb, Süni előadásában pontosan az a bensőséges, önálló miniuniverzumként működő anya-gyermek kapcsolat elevenedik meg a színpadon, melyben az egyik pillanat soha nem sejtett magasságokig emel, a másik rémisztő mélységekbe taszít minden olyan nőt, aki valaha is gyermekvállalásra adta a fejét ezen a világon.

Szabó T. Anna gyermekvárással, anyasággal kapcsolatos verseiből kiindulva Anna még egyetemista korában egy olyan komplex előadást talált ki és épített fel, melyben bábjáték és tárgyanimáció egyaránt szerephez jut. A bunraku az ázsiai kultúra kedvelt bábtechnikája, s egy jellemzően nagy darab (lehet akár ember nagyságú is) és gazdagon díszített bunraku báb mozgatásához átlagosan három bábművész szükségeltetik. Süni érdekessége, hogy nem fából, hanem szivacsból készült, ami egyrészt lehetővé teszi, hogy Anna végig egyedül mozgathassa őt a színpadon, másrészt nincs rajta semmiféle díszítés vagy arcbrázolás sem, így hagyva nagyobb teret a befogadó oldal fantáziájának. Süni a darab első felében ráadásul még csak tárgyanimációs vágyalom; azaz kispárna formájában „növekszik” Anna pólója alatt, illetve ugyanilyen formában érkezik meg aztán a színpadi világ fiktív valóságába is.

Ezen a ponton a bábelőadás a kislánykor babaringató, játékbabakocsi-tologató időszakával is összekapcsolódik, amikor a gyermeki anyaságjáték még kizárólag a saját anyakapcsolatunk mintáján alapul. Az előadás ilyen értelemben kicsit valóban lányosnak mondható – vagyis leginkább talán azok tudják élvezni, akiknek van saját élményű tapasztalatuk a gyermekszüléssel és/vagy gyermekneveléssel kapcsolatban. Persze közülük is legin-

kább azok, akik elegendő öniróniával rendelkeznek ahhoz, hogy nyűszítve röhögjék könnyesre magukat a szülés utáni online torna vagy épp a legelső, kórházi pelenkacsere bábszínpadai nosztalgiakepei láttán. Újraélni azt a soha nem tapasztalt fáradtságot, régóta várt, de minden elképzelést felülmúló boldogságot – és amihez szinte azon nyomban a tökéletes tanácstalanság érzése is társul, melyben az ember lánya a *Bubamarától* az *Örömodáig* tényleg szinte bármit képes és hajlandó ringatóként rögtönözni, amitől az újszülött akkor és ott megnyugodni hajlandó; sokunk számára minden bizonnyal a legszebb és legkínosabb nosztalgia-érzést keltő pillanatok. Az IKEA hálószoobaosztályára emlékeztető díszlet tényleg csak az ehhez legszükségesebb, tisztaság és otthonosság érzését keltő kellékeket tartalmazza. A színek letisztultak (fehér, kék és világos fenyőfabarna), a színpadon a tárgyak valódi és metaforikus funkciójukban is ugyanolyan természetesen működnek.

Nagyjából a felénél a darab néhány évet előreugrik az időben; eddigre a kezdeti formátlan anya-gyermek egymásraultaltság is szoros kis együttműködéssé kovácsolódik, s miközben az egyik fél egyre újabb és újabb bojkott-támadásokat talál ki és kezdeményez, a másik mindkettőjükkel szemben egyre több türelemre és elfogadásra lesz képes, egyre bölcsebben tud szeretni és szeretve lenni is. A bunraku-technika sajátosságából adódhat, hogy az anya-gyermek közös játék lehangsúlyosabb jelenetei az ágyhoz, konkrétan az elalváshoz, altatáshoz kötődnek, hiszen egy félig alvó/nagyon álmos gyermek elnehezült, egyre esetlenebbé váló mozdulatait könnyebb egyedül mozgatott bunraku bábbal élethűen utánózni. Nem tudom, ezekben mennyi az improvizáció, illetve időben mennyire kötöttek, arra azonban minden bizonnyal nagyon oda kell figyelni, hogy ne váljanak vontatottá. Arról nem beszélve, hogy egy óvodáskorú gyermek esetében már a szülői tapasztalatok is nagyon sokfélék tudnak lenni, és nem mindenkinek ismerős ez a végtelenbe nyúló lefekvéshiszt. Ott a színpadon mindez kicsit talán túlidealizáltak is tűnik; illetve nyilván sok olyan rész kimarad, ami nem is férhet bele egy hatvanperces előadásba.

Itt-ott azonban mégiscsak felsejlenek a valódi nehézségek is: például a teregetetlenül maradt vizes ruhák, esetleg apa vasalatlan

ingei formájában, vagy épp azáltal, hogy apának mindig csak a hiánya verbalizálódik, és ugyanígy azokban a dolgokban is, amelyek egyáltalán meg sem említődnek (így például a bevezetőben még büszkén hivatkozott szenvedély, a művészi alkotómunka iránti elhivatottság, ami az első gyermek születésétől kezdve soha többé szóba sem kerül az előadás során), vagy épp a baráti kapcsolatok (időleges) elvesztésének fájdalma.

Ezekből – a sok-sok kacagtatóan szép és jó élmény mellett – éppen csak annyit kapunk, amiből az is pontosan érthetővé válik, hogy van bizony az anyaságnak egy szükségszerűen magányos oldala is. Ideális esetben ez persze azt az egyedülletet és önállóságot jelenti, amelyben az ember lányának igenis fel kell nőnie ehhez a

páratlan feladathoz. Fel kell tudni építeni magunkat anyaként (is); elsősorban a saját hozott mintáink felismerésével, szortírozásával, sőt, ha arra van szükség, akkor ezek teljes felülírásával is. Csakis akkor tudjuk ugyanis abszolválni az anyaság rendkívül komplex követelményrendszerét, akkor lehetünk napközben tuti játszótárs, betegségben a legjobb orvos, karácsonykor a láthatatlan angyal, esténként a fogyhatatlan mesemondó stb., ha mindeközben hitelesen énazonosak is vagyunk/maradunk. Ez a fajta önismereti munka a közös siker érdekében elengedhetetlen – s azt hiszem, ha muszáj volna egyet megnevezni, én ezt tartanám az előadás legfontosabb „üzenetének” is.

Lovizer Lilla

Ahol Piroska van, ott farkas is akad

Piroska és a farkas. Bemutató előadás. Kabóca Bábszínház, 2024. május 11.

„Ím, itt láthatják ama órjásra növekedett legendát, amelyben elbeszélődik, miként támadt védtelen süldő-lányra egy felpuffedt önérzetű vadállat, akit (s a hozzá hasonlókat) mindegy is elő kell állítani megtorlásra, hogy történetükből okulva gyermekeink megértsék, hogy a farkas nem játék, ha hízeleg, akkor se. S hogy az intés kellő mértékben fülekbe másszék, zenei kísérettel követjük Piroska veszedelmes útját egész a boldog végkifejletig.”

Séd, 2022. 4. sz., 48. old.

Séd, 2023. 6. sz., 10. old.

A *Piroska és a farkas* igazi klasszikus tanmese, már több évszázaddal a Grimm fivérek által ismertté lett változat leírása előtt is számos verzióban keringett szerzte Európában. A Kabóca Bábszínház Szabó Attila tollából született, Rab Viki által megzenésített és Bartal Kiss Rita rendezésében bábszínpadra állított *Piroska*-adaptációja méltó modern kori folytatását adja ennek a hagyománynak. Rögtön az előadás bevezetőjében a három bábszínész (Benkő Zsuzsanna, Markó-Valentynik Anna és Matola Róbert) teljesen direkt, ugyanakkor nagyon vicces – s ne feledjük: éneklhangon! – előadott felsorolásában meghallgathatjuk mindazokat a közhelyeszerű tanulságokat, amelyekre egyébként mi is teljes joggal szeretnénk megtanítani óvodás- és kisiskolás korú gyermekeinket. A „ne állj szóba idegenekkel”, „a járt utat a járatlanért el ne hagyj” vagy a „soha ne bízz a hízelgő szavában” olyan fontos tiltásokot fogalmaznak meg, amelyek betartása sok esetben mindmáig oktondi kislányok és magányos, beteg nagymamák életét menthetné meg. Nem véletlen hát, hogy a *Piroska és a farkas* általában a kifejezetten rémisztő és véres természetű történetek közé szokás sorolni; nagyon meggondolandó, milyen köntöst húzunk rá egy négyéves korhatárkarikához.

A közönség ingerküszöbét ezúttal konkrétan is érezni lehetett, hiszen a farkasbáb még meg sem jelent a színen, ám az őt mozgató Matola Róbert intrója enélkül is annyira hatásosra sikerült (NB. zseniális jelmez és dramaturgia!), hogy egy feldúlt kislányhang kertelés nélkül azonnali hazamenetelt javasolt a szülőknek. A bábjáték ráadásul mindig sokkal átélhetőbbé teszi az elbeszélte történetet, sokkal mélyebben képes bevonni hallgatóságát az elmesélt történetbe, mint egy szimpla mesemondás – bábok nélkül. Amikor tehát a farkas bekapja majd a mi Piroskánkat, akkor – képletesen szólva – be fogja kapni a teljes közönséget is, akiket ráadásul mi magunk készítettünk a főhőssel való lelki azonosulásra. Ezzel a felelősséggel bizony jó előre számolni kell.

Kényelmes megoldási lehetőséget kínál erre a problémára, ha a konkrét emberevős részt valamilyen fondorlat útján egyszerűen elsinkófaljuk a színpadon látható események közül, esetleg eleve olyan „lebutított” fabulával dolgozunk, aminek ez nem is része (több ilyen változata is van már ennek a mesének), ám félő, hogy e naturalista patinával együtt odavész a mesei világ hitelessége is. Elismerésre méltóan elegáns (és legalább ennyire munkaigényes) megoldás viszont, amit jelen adaptáció alkotói választottak; ugyanolyan művészi alázattal viseltetve a néphagyomány, mint saját közönségük életkori sajátosságai iránt. A bekapásjelenet itt ugyanis nem kimarad a történetből, hanem épp ellenkezőleg: olyan méretűre nagyítják, hogy rögtön önmaga mesei paródiájává változhasson át. A nagymama és később Piroska is ebben a bizarr, de csöppet sem félelmet keltő pillanatban mindenki számára jól láthatóan egy óriási kartonpapír farkasszájba pottyan, s ettől fogva a farkasgyomor kétdimenziós világában, mondhatni mesekönyv-

illusztrációként mutatják majd az időt – főként természetesen sakkozással. A nem sokkal ezután bekövetkező hasi műtét függöny mögött zajlik; itt a főszerep már egyértelműen a (*Tom & Jerry* sorozatokból ismert) nevetetésére: annyiféle, a legkevésbé sem odaillő dolog kerül elő a farkas hasából, hogy közben meg is felejtkezünk arról, miképp.

Szintén sokat ad az előadáshoz az „operilla”-jelleg, azaz hogy a bábszínészek voltaképpen *éneklők* az egész mesét; a művészi hatáskeltés ezáltal mondhatni megsokszorozódik. Általában véve is úgy tűnik, az alkotók nagyon is tisztában voltak azzal, hogy egy ilyen közismert történet úgysem a cselekmény vagy a végkifejlet vonatkozásában tart számot az érdeklődésre, kizárólag a művészi kivitelezés, a *hogyan* és a *miképp* teheti érdekfeszítővé – és ezt az előadást bizony az első éneklhangtól az utolsóig lankadatlan figyelemmel kísérte a közönség apraja és nagyja egyaránt. A színpadon látható színészi/bábszínészi alakítás túlzás nélkül minden elismerést megérdemel. Amellett, hogy mindhárom bábszínész a mesehősök és a mesélő szerepét egyaránt játssza, a köztük és a bábok között lévő, eleve meghatározott erőviszonyokat is minden tekintetben érzékeltetni tudják. Így például kezdettől fogva nyilvánvaló, hogy a bábok mozgatójukhoz képest alárendelt viszonyban vannak, azaz nem tehetnek meg akármit (ami egyúttal szintén a gyerekközönség biztonságérzetét növeli). Ugyanígy nincs okunk kételkedni abban, hogy a végén úgyis a „jó szereplők mögött álló” Annának és Zsuzsannának lesz majd igaza, hiszen „a tagadás ősi szellemét” megidéző Róbert, azaz a farkas végzete most sem lehet más, csak a tökéletes vereség. S tudjuk végezetül azt is, hogy valószínűleg egyikük sem a győzelemért vagy saját bábjának igazáért, csakis a közönség tetszésének elnyerése érdekében játszik – épp ezért viszont teljes szívvel és lélekkel.

Kezeikben mindeközben nagyon kedves és igazi „gyerekbabrá”, leginkább talán rongybabákra emlékeztető bábokat láthatunk a színpadon (önmagában még a farkas sem ijesztő); s a szövegnek köszönhetően a karakterek nem csupán élnek, de nagyon szerethetőek is (a farkas maliciózus humora és a nagymama önironikus megjegyzései a verbalitás szintjén is méltó ellenfelei egymásnak). Összességében minden bábszereplő nagyjából olyan érzést kelt, mintha saját mesebeli lényegének legaranyosabb, modern kiadású karikatúrája volna. A díszlet maga is mesés; épp a megfelelő mértékben színes és varázslatos (pirosakkal, zöldekkel, sötétekkel és világosakkal játszó). A színpad rendezői bal oldalán az erdő fái állnak (ezek tudnak vidámak és hívogatóak, de veszélyt rejtők és idegenek is lenni), a háttérben egy paraván: egyfelől folytatólagos erdei háttér gyanánt, másfelől a nagymama házának ódivatú, festett tapétás belsejeként tesz jó szolgálatot. A játéktér bal oldalát egy nagy kocka uralja, ami – végtére is bábszínházban vagyunk! – bármi lehet: egyetlen domb, ahol Piroskáké háza áll, vagy – mozgatás közben – dimbes-dombos vidék, melyen az erdei ösvény kanyarog, de lehet akár erdei tisztás is, vagy – ismét egy „másik oldalát” mutatva meg – átváltozhat a nagymama házána valamilyen részletévé, még akár az ágyává is, ahol a farkas jóllakottan, szemüveggel és fodros szélű főkötővel fekszik. Legalábbis így ideig... – szerintem kár volna kihagyni!

Lovizer Lilla

Aki bánja, aki nem – Bánk!

Katona József – Szabó Borbála: *Bánk*. A Kabóca Bábszínház, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és a Veszprémi Petőfi Színház közös produkciója. Rendező: Markó Róbert.

Kabóca Bábszínház, 2024. április 29.

A *Bánk bán* szeretni sohasem annyira irodalmi vagy esztétikai kérdés volt, mint inkább afféle kötelező nemzeti minimum; szocializációs magyarságadalék, amit mindenkinek tudnia illik elmondani önmagáról. Ennek érdekében nem is annyira a szerző (még az 1818-as, átdolgozott verzió sem jutott el a színpadig Katona saját életében), mint Arany János¹ és az 1848. március 15-i promó tett különösen sokat, illetve az ennek hatására a történet köré fonódó rebellis áhítat – mígnem 1861-ben az immár Erkel Ferenc nevéhez (is) fűződő keserű bordalos, sírva vigadós operaváltozat is a nagyközönség elé került. Mindezeknek hála válhatott a *Bánk bán* – Madách *Az ember tragédiája* és Vörösmarty *Csongor és Tündéje* mellett – a magyar drámaidom klasszikus triászának érdemes tagjává, s Fortuna szeszélye szerint egyeseknek nagyon, másoknak kevésbé rossz emlékü érettségi tétellé (is).

Szívárván Bábszínházünnep
Dr. Lukács Péterrel, Kabóca Bábszínház, Deák Ferenc Színház és a Pályázati, a Kapcsolati és a Kommunikációs Osztály

Séd, 2024. 2. sz., 3. old.

Túlnöve azonban a műhöz fűződő személyes viszonyunk hajdani ominózus tapasztalatán, még mindig nem érezhetjük magunkat teljes biztonságban, a *Bánk bán* tudniillik nemcsak az iskolapadban, de a nézőtérben ülve is kifejezetten gyakran tud kellemetlenül bizarr pillanatokot okozni. Ennek legfőbb oka, hogy a *Bánk bán* vérbeli politikai dráma, s ennek megfelelően csupa olyan, örökzöld témát fe-

szeget (hatalmi visszaélés, szexbotrány, drog, alkohol, gyilkosság [karakter- és valódi], feminizmus, megélhetési bűnözés), ami egy magára valamit is adó tévéhíradónak napjainkban is alapvető részét képezi. Nem csoda hát, hogy a legtöbb színpadi feldolgozás az aktuálpolitika túlzott beszívár(o)g(tat)ásának esik áldozatául.

A Kabóca Bábszínház, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és a Veszprémi Petőfi Színház ország- és műfajhatáron átívelő együttműködésének egyik legnagyobb erénye, hogy ezzel a tradícióval éppen szembemegy. Markó Róbert rendező nem a régmúlt történelmi konfliktust igyekszik új köntösbe bújtatni, és a drámai cselekményt sem használja fel az aktuális propaganda nézőkbe sulykolása, esetleg egyéb „veszedelmes ideológiai” áramlatok pellengérré állítása érdekében. Egyszerűen csak élni hagyja az egészet a maga minden emberi mocskával, közhelyeivel, cinizmusával együtt, amelyekben persze direkt irányítás nélkül is ugyanazokra a társadalmi problémákra ismerhetünk, melyek megold(hat)atlanságát időről időre felszínre dobja a történelem. Teszi ezt ráadásul olyan nagyvonalúan és bármiféle érzelmi szempontból hatásadás elemtől mentesen, ami önmagában is üdítő újdonságot jelent. Metaforikus értelemben az egész előadásnak mintha éppen az a Nádasdy-vers adna sajátosan hozzáillő interpretációt, melyet a darab zárójelenetében – tökéletesen váratlan és katartikus erejű végszóként – II. Endre magyar király (Balázs Attila) szaval el, de valami olyan elképesztő, familiárisan cinkos mosollyal a bajsza alatt, ami ténylegesen és totálisan megkoronázza az egész darabot.

Hazánkban, fiúk, nem szabad csalódní,
mert olyan az, mint az édesanyánk.
Ugyanazt főzi folyton, s hajtogatja:
hogy ezt szeretjük. „Egyél még, fiam!”
Konyhájában ütött-kopott edények,
ami meg új, az tőlünk idegen.
Falán a régi esküvői képük,
„Ugye szép asszony voltam?” – kérdezi.
Sosem volt szép. De ne vegyétek észre.
Menjetek el szépen, ne szóljatok.
A cipőnket nézhetjük nagy zavarban,
hogy csúnya asszony az édesanyánk.
S ha fényévnnyire van már a szobája,
s a távolságon hüledezni kár:
a lába közül bújtatok elő,
s a szaga végig ott lesz rajtatok.

Nem ismerem a Szabó Borbála által készített *Bánk bán*-átírat egészét, az alapján viszont, ami ebben az előadásban elhangzik,

nagyon jól emészthető szövegnek tűnik (kellően drámai, trágárság nélküli és jó humorú); meggyőződésem, hogy *Bánk bán* tragédiáját enélkül nemcsak a középiskolás korosztályhoz, hanem bárki emberfiához/lányához is lehetetlen vállalkozás volna közel hozni. Katona eredeti szövege már a saját korában is elavultnak számított, arra pedig, hogy a mai nyelvhasználattól mennyire áll távol, leginkább talán abból következtethetünk, hogy Nádasdy Ádám (saját szövegváltozatának elkészítésekor) három német és egy angol kiadást használt a műben szereplő *magyar kifejezések* pontos értelmezéséhez. A prózai szöveg mellett négy kórusmű hangzik el az előadás alatt (zeneszerző és szövegíró: Cseri Hanna); ezek is teljesen szerves, jól illeszkedő viszonyban állnak az egészszel – leginkább említésre méltó talán a békétlenek bosszúállós magyar virtusról szóló dala.

A szereplők összeválogatása különösen jól sikerült; csupa olyan színészkarakter mozog a színpadon, akik külső adottságaikon keresztül is érzékeltetni tudják az általuk megformált hős alapvető jellemvonásait. Bánk bán (Sebestyén Hunor) igazi félszeg diplomata, Melinda (Taba Dorottya Lucia) kacér naiva, Gertrudis (Éder Enikő) gögös hatalommániás, Ottó (György Zoltán Dávid) pipogya kéjsóvár, Petúr (Bandi András Zsolt) sértődött kivagy, Biberach (Berta Csongor) kisstilű szerencsevadász, Tiborc (Ladányi Andrea) arcáról pedig valóban a nyomortól megcsömöröltt kisember megrendítő őszintesége sugárzik (még ha a maga nyűgével elfoglalt Bánk bánhoz ennek nem sikerül is eljutnia).

Szintén fontos adalék, hogy az előadást nem színpadon, hanem egy feltehetőleg külön erre a célra épített, alapvetően U alakú, de részenként többféleképp mozgatható és értelmezhető, lépcsőket és különféle rácsos csapóajtók alatti/mögötti búvóhelyeket rejtő installáción adják elő, ami – sokkal modernebb és letisztultabb formában ugyan, de – idézheti akár egy középkori kastély egymásba nyíló termeit és folyosóit, intimitás szempontjából egyáltalán nem biztonságos zugait (is). Színpadon a jelmezek részint ezzel a barna színpad-installációval harmonizálnak, részint pedig a fekete-fehér és a szürke átmeneti árnyalatai szerint a szereplők sakkfigurákra emlékeztető csoportosíthatóságát jelzik. Nyilván nem véletlen, hogy ugyanezt, a *sakkjáték-asszociációt* kelti a Gertrúd–Bánk nagyjelenet is, amikor a királyné és a nádor egymást támadó beszélgetésük közben egy-egy fémserleget tologatnak maguk előtt az asztalon. A teljes látványvilág leginkább talán azt a benyomást kelti, mintha nem annyira kiegészítője szeretne lenni az előadásnak, mint inkább minden irányban távlatot hagyni neki. A jelmezek egyáltalán nem mondhatók korhűnek, noha önmagukban is sok mindent elárulnak egy-egy szereplőről (pl.: rang, nemzetiség stb.), a jelmeztervező, Szűcs Edit célja a pontos meghatározásad helyett szintén inkább a történet tér-idő távlatának kitérítése lehetett; mintha Bánk bán tragédiája bárhol és bármikor történhetne – illetve mintha mindig és mindenhol is épp ugyanez történne valójában.

Lovizer Lilla

¹ Ehhez lásd pl.: Katona József *Bánk bán-ja* Arany János jegyzeteivel és tanulmányával. Kiadja Ráth Mór, Budapest, 1898.

Kortársunk, Bánk

„A *Bánk bán* nagy nemzeti drámánk, iskolai kötelező olvasmány, nyelve keveri az archaizáló és a nyelvújítás kori elemeket. Következésképpen unalmas, érdektelen, érthetetlen. De mi van, ha kamaszkori olvasmányélményeink megcsalják az emlékezetünket? Mi van, ha az éppen 230 éve született Katona József drámája mégsem érdektelen, unalmas és érthetetlen, hanem éppen ellenkezőleg?”

A műsorfüzet bevezető sorai élesen rávilágítanak az alkotók becsúgyára: érvényes *Bánk bánt* csinálni még azon az áron is, hogy szövegével, történetével, karaktereivel szabadosan bánnak. Nem tudom, van-e mértéke a klasszikusok érinthetlenségének, ha van, ez az előadás bizonyára túllépte itt-ott, hogy cserébe minden igazi színház lényegét, a kortársi érintettséget teljes, szomorú pompájában felmutassa. Legjobb és legradikálisabb példája ennek a dráma egyébként roppantul problémás ötödik felvonása. A dramaturg Nagy Orsolya és minden bizonnyal a rendező Markó Róbert közös akarattal egyszerűen eltörölte a háborúból sebesülten hazatérő Endre király és Bánk nagy szembesülését, hogy a helyébe Nádasdy Ádám hazafiúi hűségéről írt keserű vallomását illeszse. Ez az Endre király, bár nemzetiszín zászlóval letakart, szinte saját síremlékévé vált feleségének alakját virággal búcsúztatja, nem Gertrudist siratja el, hanem a hazáját, ezt a csúnyaságában is megtagadhatatlan anyát. Akinek a szagát, amíg élünk, magunkon hordjuk.

Siratni van is mit. Mert amennyire elhalványult az idegnekől való függés néhány évtizede oly kihívó aktualitása, annyira felerősödött a társadalmi, már-már politikai üzenet. A bitangok prédájává lett országot fosztogatva, önző mohósággal önmagának kisajátítva uraló brancs, a merániak ellen nem a tiszta hazafiság üt pártot, hanem csupán a nagy leosztásból kimaradt, az elsibolt konc után nyálcsgatva vágyakozó, saját handabandájától megrészegült másik brancs. A pártütők legkisebb gondjánál is kisebb a nép baja, nyomorára pillantást sem pazarolnak, egyedül Bánk az, aki Tiborc hangjára a maga nagy bajában is felfigyel, bár a jótékony gesztusnál messzebb maga sem jut.

Az előadás egyik revelációja Tiborc újraformálása. Nem elsősorban azért, hogy ez a Tiborc nemi jellegétől szinte teljesen megfosztva, de mégis nő, hanem elsősorban önfelfogásának radikális megújításával. Ez a Tiborc nem siránkozó nyomorult, hanem fejét a nélkülözésben is felemelő, büszke magyar, olyan ember, aki bár lopásra kényszerül, de tudja, hogy nem az a bűn, amit ő tesz, hanem az, amit vele tesznek. Ez, és nem a szövegből kihagyott sebhely hatol át a maga gyötrelmében elmerült Bánk közönyén, ez az, amiért meggyalázott kincsét, Melindát ennek a törhetetlen gerincű parasztnak az őrizetére bízta.

A társadalmi érvény erejét szinte felszorozza a darab hallatlan bátorsággal „maimagyarított” nyelvezete. Szabó Borbála vakmerő ízléssel válik Katona társalkotójává. Nem új szöveget alkot, de nem is csak stilizálja a régit. Érvényessé teszi, nem erőszakosan, éppen csak annyira, hogy a kulcspillanatok nagyon is karcos üzenetét ne háríthassuk el magunktól. Nem, ez nem egy archaikus kor rég lejárt szavatoságú története, ez a mi történetünk; alakjaiban, helyzeteiben és szavaiban is magunkra ismerünk.

Van végül ennek a Bánknak egy mára különös erővel megszólaló motívuma: a macsóvilágba belevetett, a bántalmazott nők tragédiája. Nemcsak Melindáé, nemcsak Izidóráé, de – most válik fontossá – a nőként megjelenő Tiborcé, és még Gertrudisé is, akit a borosan hóbörgő Petur nem csak, talán nem is főleg azért nem fogad el maga fölé, mert meráni, hanem mindenekelőtt azért, mert nő. És a nagy leszámolás egyébként igen különös hangolt-

ságú sakkjátszmájában is! Bánkra készülve Gertrudis leveti vállát, karjait, diszkrét dekoltázsát eltakaró kabátkáját, nővé változik, ami azonban nem védheti meg az önmagából kifordult nagyúr dühétől.

Igen, az önmagából kifordult Bánk dühétől, mert ebben az indulatoktól habzó férfivilágban egy még dühében, még fájdalomában is higgadtan mérlegelő Bánk próbálja megőrizni józan autonómiáját. Petur hőbörgésére a közjog és az ironikus logika érveivel felel, csendjeiben mély szomorúság lappang, hazafiságra póztalan, megélt, döbönt, gyötrődő csend uralja belső világát. Még Gertrudisszal vívott végső játszmája is sakknak indul, és csak a mindenben is túl, magából kifordultan kerül kezébe a gyilkos üvegszilánk.

Hatalmas értéke ennek az előadásnak a látvány tökéletes, hibátlan homogenitása. Legfőbb eszköze az Árvai György díszletét uraló, a jelmezekre szinte ráfröccsenve megjelenő sajátos barna színvilág. Ez nem a díszlet, nem a jelmezek színe, ez a világ színe, aki ebbe a mindenestől mocskos világba belép, nincs mese, összemocskolja magát vele. Nem véletlen, hogy Tiborc az egyetlen, akinek szép, kék viseletén nincs nyoma a színnek, talán csak bocskorán egy kevés, mert hiszen lopni mégiscsak belépett ide.

Ebben a barnában úszó díszletben mindennek helye van. A hatalom világának felszíne alatt mint vakondjáratokban kúsznak, lappanganak, hallgatnak és hallgatóznak az elátkozottak, míg a síneken gördülő multifunkciós bármi – hol trón, hol sakktabla, hol elválaszt, hol összeköt – néha hisztérikus tébolygása csörömpöl eszelősen.

Csodálatosak Szűcs Edit kortalan jelmezei! Nincs szükség zsinóros mentékre, aranyos gúnyákra, még Tiborc látványos rongyaira sem. Színekkel, a szabás sajátjaival teremt csoportot, még a nők egyiptomias fejjedőivel is teremt összetartozást a sokféleségben. A magas elit bántalmazott asszonyait jelöli meg.

Alig van tér bemutatni a színészi munkának azt a robusztus erőitől a meggyalázott törekenységig terjedő skáláját, amit ez a kiemelkedő adottságú színészgárda bemutat. Balázs Attila Endréjének sokértelmű bánatát; Éder Enikő Gertrudisát, ezt a hajlíthatatlan felséget, aki – nem mint Katonánál – a trónon hal meg; György Zoltán Dávid Ottó herceget, aki ugyan bíboros itt, de aki nek a rémült gyerektől a „vérnősző baromig” terjedő palettáját,

szerencsére, nem fedi el semmi papos. Sebestyén Hunor parádés Bánk bánját, aki hangos szó, falrendítő indulatok nélkül, személyiségének szenvedő mélységével, felelősségének komor tudatával tud meghatározó súlyt adni jelenlétének; Taba Dorottya Lucia Melindáját, aki olyan törekeny, oly gyengéden sérülékeny, hogy ebbe a mocskos világba csak belepusztulhat; Aszalos Géza és Molnos András Csaba boiót bánjait, akik mit sem értve és ezért ostobának tűnő idegenséggel tévelyegnek az elit szennyes játszmáiban; Bandi András Zsolt Peturját a húsfazék mellől eltúrtak sértett, harsány és terméketlen dühével; Benkő Zsuzsanna mindenkinek kiszolgáltatott, hontalan Izidóráját; Berta Csongor szinte már manószzerűen cikázó Biberachjának jéghideg, sima moráltalanságát; Ladányi Andreának a megjelenésétől a hangütéséig oly felzaklató Tiborcát, Sebestény Jakab Kálmánjának pusztán megnyomorodott testével kifejezett esettségét. Egy nagyon kicsit a szörnyetegek között.

Az előadás első pillanatában a zenét szerző Cseri Hanna és – minden bizonnyal – Szabó Borbála dala szól: a magyar önsajnálát, ősi és terméketlen panasz kultúránk jajongása. Az előadás végén pedig egy másik dal a *Hazám, hazám* szavait evokálja ironikusan. Nincs itt pátoz, csak mi vagyunk, mindannyian, száműzöttként vándorolva a sűrű éjen át. Ez az előadás nem akart jelzőfényt gyújtani a boldogabb jövő felé. Gyökereinek csak egyik felével kapaszkodik az irodalomtörténetbe, a másik felével abba a jelenbe mar, amit mi tettünk olyanná, hogy már nem tudunk szeretni valót találni benne. Mit is mond Nádasdy Ádám szavával Endre király? „Hazánkban, fiúk, nem szabad csalódnni, mert olyan az, mint az édesanyánk. (...) Sosem volt szép. De ne vegyétek észre. Menjete el szépen, ne szóljatok.” Ez a nagyszerű előadás nem hallgat Endre királyra. Mert nem lehet szó nélkül elmenni, szépen. Csalódnni a hazában? Magunkban legfeljebb. Mert – hogy is mondja Endre király? –: „a szaga végig ott lesz rajtatok”.

Asztalos István

A *Bánk bán* különös helyet foglal el a magyar irodalomban és az irodalomoktatásban. Megkerülhetetlenül fontos mű a történelmi háttere, a hatástörténete és a különleges nyelvezete miatt egyaránt. Ennek ellenére kevés tanárt próbálabb feladat van, mint Katona József művének a diákokhoz való közelítése.

Nem csak kötelező

A színháznak persze nem feltétlenül dolga, hogy közoktatási feladatokat lásson el, amikor azonban kötelező olvasmányból készül előadás, általában mégis a tananyag magyarázatát, élővé tételét várjuk. A tananyag magyarázása közben azonban könnyen meg lehet feledkezni a művészi szempontokról és fordítva: a rendezői víziók annyira elrugaszkozhatnak az alaplától, hogy torz képet alakíthatnak ki arról.

A Markó Róbert által rendezett *Bánk* előadás azonban látszólag olyan könnyedséggel veszi semmibe ezeket a nehezítő körülményeket, mintha nem is léteznének. Pedig az előadás létrehozásának körülményei sem könnyítették meg az alkotók dolgát. A Kabóca Bábszínház, a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és a Veszprémi Petőfi Színház közös produkciója egyeztetési szempontból pokolnak látszik, ahol csak akkor érdemes hosszan időzni, ha az előadás kellő indokkal szolgál ehhez. Az elkészült művet látva nem férhet kétség ahhoz, hogy érdemes még sokáig megküzdeni a nehézségekkel és műsoron tartani az előadást.

Katona József művét Szabó Borbála modernizálta tíz évvel ezelőtt a kecskeméti Katona József Színház számára. A modernizált szöveg megtartja a mű fennköltségét, de elhagyja a mai befogadó számára érthetetlen szófordulatokat, germanizmuskat. Ehhez mérten Nagy Anna dramaturg értő módon végezte el a szükséges változtatásokat a darab felépítésén, mindemellett viszont megtartotta az alaplumba kódolt dramaturgiai furcsaságokat. Ezt a különös hatást szolgálja Cseri Hanna zenei világa is, amely a darab többi eleméhez hasonlóan ötvözi a klasszikust a modernnel.

Árvai György díszlete nehéz fémelemekből, ajtókból és rácsokból áll. A rozsdás vaselemek egy magára hagyott, nehezen átlátható, ám még mindig működőképes struktúrát mutatnak. Habár elbújni nem lehet a díszlet által kínált terekben, az arra hi-

vatottak használni és manipulálni tudják annak elemeit. Bánk, Gertrudis és Biberach olyan otthonosan mozognak ebben a térben, mint akik minden részletében ismerik azt. Szűcs Edit jelmezein a díszlet rozsdásodó fémsége kúszik fel a színészekre. Ezen külsőségek jó alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy az alaplú karakterei könnyen átélhető figurákká váljanak. A két társulat színészei pedig látszólag megfelelnek ennek a kihívásnak.

Sebestyén Hunor olyan mélyen képes megragadni Bánk karakterének lényegét, hogy az elégedetlenkedők lenyugtatásától Gertrudis megöléséig vezető lelki folyamat minden lépését pontosan végigkövethetjük játékán. Éder Enikő Gertrudisa egy magabiztosságot sugárzó, a magárahagyottsággal megbirkózni akaró vezető. Nem a hatalomvágy hajtja, ha így lenne, könnyebb lenne hibáztatni. Ismét a színészi játék precizitását láthatjuk abban a küzdelemben, amit Gertrudis a ránehezülő királyhelyettesi szereppel vív. Öccse, Ottó, György Zoltán Dávid megformálásában egy nagyra nőtt, önérzetes gyerek. Motivációi és félelmei a színész minden rezdüléséből jól olvashatók. Berta Csongor Biberach lovagjával alkotott párosuk dinamikus és humoros. Utóbbi zenészként a történet egyfajta irányítójának szerepében is megjelenik. A kettejük által az előadás világába behozott humor és könnyedség tökéletes ellentéte az a vérfagyasztóan fájdalmas jelenlét, amely Ladányi Andreából sugárzik Tiborc szerepében. Testtartásából és hangsúlyjaiból őszinte fájdalom sugárzik, amely szintjét meg sem közelíti Ottó gyermeki vágyakozása.

A színészválasztás és -vezetés azonban nem csak ezekben a kiemelt szerepekben okoz meglepetéseket. Taba Dorottya Lucia érzékiséget, játékosságot és örületet felmutató Melindájával széles színészi repertoárról tesz tanúbizonyságot. De Benkő Zsuzsanna (Izidóra), Sebestény Jakab (Solom mester), Bandi András Zsolt (Petur bán), Molnos András Csaba (Simon bán), Aszalos Géza (Mikhál bán) és Balázs Attila (II. Endre) egyaránt mélyen átgondolt és pontosan vezetett színészi munkát mutatnak be.

Az embernek mindezeketől az az érzése, hogy az előadás minden eleme pontosan a helyén van. A magas színvonalon megoldott részfeladatok összessége egy egészen kivételes előadásélményt hoz létre. Ez pedig akkor is kiemelkedő teljesítmény lenne, ha nem éppen a számos nehezítő körülménnyel dolgozó *Bánk bán*ról lenne szó. A rendezés erényei egyszerre mutatkoznak meg a láthatóan érzékenyen vezetett színészekben, az átgondolt koncepción és a két társulatot összefogó, egymásból inspirálódó munkán is. Markó Róbert rendezése a legjobb értelemben véve hajtja fejét egy fontos nemzeti alkotásunk előtt. Bizonyítva ezzel, hogy magas művészi színvonal és a hagyomány megelevenítése nem zárják ki egymást.

Keszte Bálint

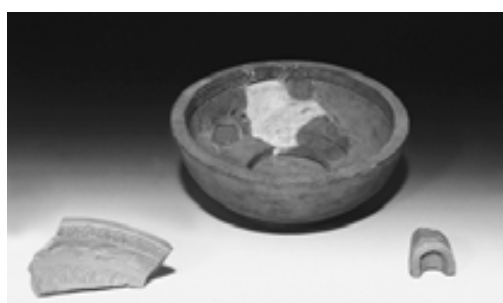

Adalék(ok) a múzeum új, állandó kiállításához

2024. február 29-én megnyílt a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum régen várt új, állandó kiállítása. S bár a múzeum megyei gyűjtőkörű, ezúttal – a rendezők szándéka szerint – Veszprémmel, illetve a város közvetlen környékének történetével foglalkozik „csak”. Mivel a római kori megtelepülés nyomai viszonylag szerénynek mondhatók városunkban, leletei a kiállításban is csak szerény válogatásban láthatók. Hogy ezen segítsünk, érdemes egy kis technikai adalékkal bővíteni a római korra vonatkozó ismereteket.

Kétségtelen, hogy Veszprém szűken vett belterülete nem bővelkedik római kori lelőhelyekben. Jelentkeztek szórvány éremleletek itt-ott, másodlagos helyzetű faragott kövek, Jupiternek és Junónak szentelt oltár, síoltár és sírfelirat a várból, újabban szemetesgödör (?) a Szent Miklós-templomrom környékén, és vannak telepnyomok a város szélén, Jutason és a Békatavi dűlőben. Kőfalak voltak sejtethők a Séd mindkét oldalán, a Kiskuti csárda közelében és a Somosnak nevezett dűlőben. S ha ezekhez még hozzászámítjuk a Veszprémhez csatolt két település, Gyulafirátót és Kádárta római kori lelőhelyeit, akkor a római kori, sok esetben épületekre utaló nyomok nem elhanyagolható településsűrűséget jeleznek szűkebb térségünkben.

Gyulafirátót beszédes nevű dűlőjében, a Pogányteleken feltárt épületekből, fazekaskemencékből származó leletek egy részét az új kiállításban is láthatjuk. Ezek közül ez alkalommal is érdemes kiemelni azt a szürke tálát, amelyet pecsételt minták díszítettek. Ezt a fajta kerámiát, a reliefdíszesekkel együtt, Pannoniában gyártották a rómaiak díszkerámiája, a fényes, vörös, ún. terra sigillaták utánczására és pótlására. A kidomborodó díszítésű edényekhez a pannoniai mestereknek is formatálakra volt szükségük, amelyeket kézi korongon formáztak és agyagpecsétlők segítségével díszítettek. A pecsétlők egy részét felhasználták azután a negatív mintákat hordozó, ún. pecsételt díszű pannonia áruhoz is. A terra sigillatáktól kölcsönzött formák mindkét esetben azonosak voltak, a különbségek abból adódtak, hogy a tálak díszítőelemei kidomborodtak vagy bemélyedtek-e. Egy-egy településen belül, mint például Gyulafirátót-Pogányteleken is, ez a terra sigillatákat utánzó két kerámiatípus együtt is előfordult, sőt egy-egy fazekasműhely árukészletében egyesben is szerepelt. A 20. század eleji feltárásoknál nem volt szigorúan vett kívánalom a felszínre került leletek legalább objektumonkénti elkülönítése, így az 1903–1904-ben kutatott Gyulafirátót esetében sem lehetséges a fazekaskemencék

1. kép. Formatálak töredékei és pecsétlő Balatonfűzfőről (Fotó: Oszkó Zsuzsa)

2. kép. Formatál rekonstrukciós folyamata

anyagának szétválasztása és annak kiderítése, hogy egyes kemencékben vegyesen, más edényekkel együtt vagy fajtánként csoportosítva égették-e ki az edényeket.

1966-ban a balatonfűzfői Delta-útágazás építésekor megbolygattak egy római kori fazekastelepet. A '90-es évek átadásainak során lehetőség kínálkozott a fazekastelep több kemencéjének, szárítóhelyiségének és kerámiatöredékekkel betöltött anyagnyerő helyének feltárására. A leletanyagban formatáltöredékek, pecsétlők is felszínre kerültek. Készülve különböző előadásokra és a múzeum 2003-as jubileumi kiállítására, jó gondolatnak látszott a Balatonfűzfőn, de a megyében máshol is, pl. Gyulafirátóton előkerült terra sigillata-utánzatok készítését a nagyközönség számára érzékletesebbé tenni. Régi múzeumi kapcsolataink révén Tóth Gergely túskevári fazekasmester készséggel vállalkozott arra, hogy a balatonfűzfői mintáltöredékek és pecsétlők alapján elkészítse azok másolatát, majd azután az egész munkafolyamatot dokumentálható módon reprodukálja. A mintatálak és a pecsételt tálak formázása kézi korongon történt. A pecsételt kerámiához azután nem kellett más, mint a még képlékeny állapotú tál külső oldalába, bizonyos rendszert képezve, benyomkodni a pecsétlőket. Azután mehetett a szárítás, majd a kiegészítés. A szárítás nagy kőalapokon álló, szellős, facölöpös csarnokokban történt. A fazekaskemencék viszonylag kisméretűek, kerek alaprajzúak voltak. A domború, reliefes díszítésű tálak többlépcsős megmunkálást igényeltek. Először el kellett készíteni

3. kép. Domború díszes tál készítésének folyamata formatál segítségével (Kivitelezések: Tóth Gergely fazekasmester, fotók: Oszkó Zsuzsa)

a formatálat, azután még száradás előtt a belsejébe be kellett pecsételni a mintákat. Ezt követte az immáron negatív mintákat hordozó formatál szárítása és kiegészítése. A formatálba nyomva korongozták tovább azokat a nyers tálakat, amelyeket még peremmel is el kellett látni. Némi szikkadás után az ily módon formázott és díszített tál elvált a mintatáltól, s megkezdődhetett az utolsó folyamat, a kiegészítés, amelynek eredményeképpen elkészült a domború/reliefes díszű, általában szürke tál. A szárítás előtt persze még rá kellett illeszteni a tálra az agyaghurkából kialakított talpgyűrűt.

Az eljárás minden pannoniai fazekasműhelyben hasonló lehetett, akár egyszerűen pecsételt kerámiáról, akár domború díszes edényről volt éppen szó.

Palágyi Sylvia

Irodalom:

- Éri I. – Kelemen M. – Németh P. – Torma I.: *Magyarország régészeti topográfiája. Veszprém megye régészeti topográfiája 2. A veszprémi járás.* Budapest, 1969. 224–256. pp.
- K. Palágyi S. In: *Térjünk a tárgyra! Get on to the Object! Kiállítás a Laczkó Dezső Múzeum alapításának 100. évfordulójára. Exhibition on the Centennial of the Laczkó Dezső Museum.* Szerk.: Tóth G. P. – Schleicher V. Veszprém, 2003. 88–89. pp.

Tárgytörténet – egy őskori edény meséje

Sokak számára talán nem újdonság, hogy a veszprémi Vár-hegy nem csupán a középkor óta játszott szerepe révén jelentős történelmi helyszín, ez a kiemelt szerep egészen az őskorig visszanyúlik. A középkori püspöki palota régészeti kutatása során Rainer Pál 1987-ben feltárt két, a sziklába mélyülő bronzkori gödört. A bronzkori leletek között volt néhány neolitikus edénytöredék, egy tál darabjai és egy kis csésze fele.

Neolitikus edény töredékei
a Laczkó Dezső Múzeum régészeti gyűjteményéből

A Laczkó Dezső Múzeum régészeti gyűjteményének leletei közül a tálát kiválasztva, azt mint egy írott dokumentumot vizsgálva, leolvassuk róla mindent, ami kibetűzhető. Mit mondanak ezek a kis edénytöredékek a helyről, ahol előkerültek, és a korról, amikor még egész edényként használatban voltak? A régészeti lelet lényegében ezt a kétféle információt hordozza, illetve ezt keressük benne. Ezen információk alapján tud a régészet életmódot, végső soron az emberi viselkedést befolyásoló folyamatokat kutatni. Ha a történeti rekonstrukció a célunk, nincs igazán nagy különbség az írásbeliség előtti és utáni kor kutatásában. Csupán annyi, hogy az előbbi forrásanyaga az időtálló anyagi kultúra, melyet a földből kell kiásni. Ismerni kell a nyelvet és olvasható lesz a forrás. Ez az optimista megközelítés rögtön elbizonytalanodik, ha a tálát kezdjük szemrevételezni. A helyről ugyanis nagyon kevés a mondandója. A bronzkorban a gödör kiásásakor átforgatták a földet, elpusztították azt a réteget, objektumot, amelyben a tál volt, ez az információ elveszett. Az viszont kétségtelen, hogy a leletek lelőhelyet jeleznek. Egyébként nem ezek voltak az első neolitikus leletek a várban, 1965-ben az akkor Tanácsakadémiának, ma újra régi nevén Nagyszemináriumnak nevezett épületnél folytatott ásatása során Tóth Sándor már talált ilyeneket. A két feltárás helye megrajzolja a lelőhely kiterjedését, az a vár északi részén lokalizálható a Szentháromság-szobor és a vár északi vége között. Nem nagy területről van szó, de a neolitikumban nem ritkák a kis, csupán egy vagy két házból álló települések.

Régészeti jelenségek hiányában azonban a lelőhely jellegéről nem tudunk semmi bizonyosat. Minden valószínűség szerint kis település volt, egyike a Séd mentén egymástól néhány kilométerre található neolitikus falvaknak.

A korát illetően már sokkal beszédesebb a tál. Manapság szénizotópos kor meghatározással elég pontosan lehet a kort mérni. Ilyen esetben azonban, amikor nem eredeti rétegben feküdt az edény, nem volt csont vagy faszén a környezetében, erre nincs lehetőség. Őskori kerámiáknál az ironikusan makroszkopikus vizsgálatnak nevezett eljárást alkalmazzuk, azaz kézbe vesszük és ránézünk. Az őskori kerámiák szinte mindig díszítettek. Ennek oka az emberi természetben rejlik, az esztétikai érzék az emberi kultúra lényegi része. Az őskori ember gondolkodásában az eszközkészítéshez nem kapcsolódott tudatosan a díszítőművészet, sokkal inkább szakrális gondolatok, szimbólumok megtestesítésére törekedett. Mégis a szépség az első felvillanó gondolatunk, ha egy őskori dárdahegyre vagy neolitikus festett edényre pillantunk. Szépség és célszerűség az őskori eszközkészítés vezéreszméje. Szépek a használati edények, szépek a szerszámok, szépek az ékszerek, a legszebbek sajátos módon a fegyverek. Az edények formája, díszítése folyamatosan változott, mindig a korzslést követte. Ez jelenti a régészeti korhatározás számára a legfontosabb segédeszközt. A kerámia informatív értéke igen nagy, jól tükrözi a változásokat. Hagyományosan is ez a régészeti vizsgálat elsődleges alanya, mert dacára minden természetudományos vizsgálati lehetőségnek, még

mindig a tipológia a leggyakrabban használt módszer. Mind az agyag előkészítése, mind a kerámia megformálása és díszítése olyan jellegzetes vonásokat eredményez, melyek mennyiségileg leírhatók. Az edény formája, színe, anyaga alapján ennek következtében pontosan besorolható valamely régészeti kultúrába. A neolitikus kerámia helyi termék, tehát a megmutató különbségek értelmezhetők akár társadalmi szinten is, abból kiindulva, hogy az anyagi kultúrában megmutató tipológiai különbségek hatékony eszköznek bizonyulnak a társadalmi struktúra és kapcsolatok rekonstrukciójához. Idegen anyagú vagy díszítésű kerámia jelenléte egy lelőhelyen külső kapcsolatokra utal és egykorúságot jelez.

A kis tál a tipológiai jegyek szerint a neolitikumban, a vonaldíszes kultúra késői, ún. zselizi időszakában volt használatban. A régészeti meghatározást korra átfordítva ez valamikor az 50. században történt. Természetesen időszámításunk előtt. A neolitikum (vagy ha úgy tetszik, újkőkorszak) itt a Dunántúlon az 5500 és 4300 közötti időszakot jelenti. Ennek első felét az Európa nagy részén elterjedt korai földműves vonaldíszes kultúra tölti ki. A régészeti kultúra nevét az edényeken alkalmazott vésett vagy karcolt díszítés alapján kapta. Egy ilyen nagy területen elterjedt kultúrának természetesen vannak regionális változatai, ezek egyike a Dunántúl nagy részén és Délnyugat-Szlovákiában megtalálható zselizi stílus a szlovákiai Zseliz (Želiezovce) városról elnevezve. Az 50. század nem igényel magyarázatot, bár első pillantásra meglehetősen idegenül hangzik.

Nincs meg az egész edény, de a darabok alapján egyértelműen rekonstruálható az edényforma, ívelt falú tál volt. Korong nélkül készült, mert akkoriban még kézzel formálták az edényeket. Ez azonban nem befolyásolta a végeredményt, finom, vékony falú, szabályosan kerek edények születtek, mint ez is. Meg kell jegyezni, hogy a fazekaskorong ismeretének hiánya jótékonyan hatott a formagazdagságra. Az edényművességnek ezen a korai fokán csupán néhány alapformát alkalmaztak, kúp alakú és félgömbös tálat, gömbös testű edényeket és palack formájú edényeket. De minden edény egyedi darab volt. A kerámia anyaga finom szemcsés, némi homokot kevertek bele soványításként, a homokszemcsék megcsillannak a fényben. Az edényfelületet fényezték, a földben töltött évezredek ellenére még ma is őrzi simaságát. Színe világosszürke, helyenként sötétebb foltokkal. A kiégetés gödörben történt, ahol nem érte az edényt egyenletesen a hő, ezt a színének sötét foltjai árulják el.

A legérdekesebb az edény díszítése. A bőrszár az edénybe még a kiégetés előtt vonalakat véstek. A perem alól induló, fordított Z betű formájú szalagokat látunk, melyek három sávból állnak. A szalagot keresztben mély átvágások tagolják, ahol az irányba törnek. A két külső sávot vörösré,

a középsőt sárgára festették, de ez a művelet már az edény kiégetése után következett. A tál belül is díszített, ott a peremről lefelé futó cikcakkvonalak alkotnak sávokat, ezek vörösré festettek. A festék anyaga természetes földfesték. A belső díszítés elgondolkodtató. Az edények az ételkészítés, ételfogyasztás kellékei, de egy belül karcolt díszű, okkerrel festett felületű edény nem felel meg ennek a funkciónak. Az edények bizonyos helyzetekben egészen más, nem hétköznapi szerepet játszottak. A temetésekénél például a sírba tett edények vizsgálata azt mutatja, hogy az edény a halotti rítus szereplőjévé válik, mégpedig a halott identitása megteremtésének és társadalmi szerepe megjelenítésének egyik eszközévé. Szerartási edények nemcsak sírokból kerülnek elő, a lakóházban végzett rítusoknak is lehettek edények a kellékei. Megint csak sajnálni lehet, hogy nem ismerjük a tál eredeti helyzetét, vajon ház belsejében, esetleg áldozati gödörben lehetett.

Az edények díszítésének van egy másik vonatkozása, amiről érdemes szót ejteni. Az edények formája, díszítése koronként azonos ízlésvilágot tükröz, segít ezzel a régészek munkáját. Egy-egy területen meglepően azonos az anyagi kultúra, mint például a tálnál látott szalagdísz a Nyitra folyó és a Balaton közötti területen. Anyagvizsgálatokból tudjuk, hogy az

edényeket helyben gyártották, tehát nem a piac hatása az egyformaság. Egy ekkora területen nem valószínű, hogy a közösségek kontaktusban lettek volna egymással. Mégis azonos díszítési módot alkalmaztak, és a változások azonos ütemben következtek be. Ez a régészet legnagyobb rejtélye, nem az, hogy titokzatos idegenek építettek-e valamit. A valódi rejtély az emberi viselkedés, annak megértése, hogy valami miért és hogyan történt, működött. Tudjuk, a kezdeti időkben a vizualitásnak nagy szerepe volt az emberi kommunikációban. A képi nyelv alapvetően szimbolikus jellegű, az edényeken alkalmazott minták is szimbólumokként értelmezhetőek. Mégpedig az identitást kifejező szimbólumokként, az érthetőség kedvéért nevezzük ezt az egy törzshöz tartozás szimbólumának. A társadalmi változások megjelennek a vizuális szimbolikában, ez magyarázza a díszítőmótváltozást nagy területen azonos időben. A neolitikus emberek számára érthető jelrendszer volt tehát az, amit mi díszítőművészetnek látunk.

Ezen a szemüvegen keresztül nézve a neolitikum világára, egy kis edény szemlélése is elegendő betekintést enged az ősi gondolkodás működésébe. Az edényeken fennmaradt jelrendszer mesélni képes.

Regénye Judit

Alapításkori leletanyag a Veszprémvölgyben

A több éve zajló régészeti feltárás újabb eredményei pontosíthatják a veszprémvölgyi monostorról, illetve a város kora Árpád-kori történetéről alkotott képünket.

Séd, 2022. 2. sz., 56. old.

A veszprémvölgyi monostor az utóbbi évtizedekben került igazán a régészeti kutatások középpontjába. A 20. század '30-as éveitől kezdve a legfőbb kutatások az ezredforduló környékén történtek Koppány

András és Fülöp András vezetésével. Ekkor a monostor épületének területén, a jezsuita templom mellett és a templomban végeztek feltárást.

A monostor épületegyüttesének északnyugati oldalán a Laczkó Dezső Múzeum első feltárása 2020 nyarán volt, majd 2024 májusában folytattuk nagyobb felületen a kutatást. A 2020-as feltárás során három kutatószondát nyitottunk, melynek célja a telek rétegsorának és régészeti érintettségének kutatása volt. 2024-ben ezt hét kutatóárokkal bővítettük. 2019-ben Stibrányi Máté vezetésével geofizikai (földradar) kutatást is végeztek a telken, melynek eredményeire támaszkodva tűztük ki szelvényeinket. A telek északnyugati sarkában két árkot helyeztünk el, míg egy árok a telek közepébe nyúlt, ahol a geofizika a kolostor kerítőfalaként meghatározható falszakaszt jelzett. Ennek a területnek rétegsorát, illetve a falszakasz állapotát hivatalos tisztázni a 3. árok.

A területen 40-60 cm mélyen kezdődik az intakt kultúr réteg, melynek felső 20-30 cm-e még meglehetősen kevert. Több

mint egy méter mélyen viszont egy kemence sütőfelülete, valamint annak kőből rakott „felmenő” részletei is értelmezhetővé váltak. Ezt két objektum is metszette, melyek azonban komolyabb kronológiai különbséget nem mutattak. A jelenségek mindegyike az Árpád-kor időszakára datálható. Egy keskeny észak-déli irányú ároknak – amely metszette a kemencét – megtaláltuk a nyomát a mostani feltárás során is, egyértelműen halad a Séd felé. Ennek nyugati oldalán relatív kevés leletet találtunk, mely arra utalhat, hogy a monostort és az azt körülvevő települést akár határolja is.

A 2. számú árokban is meghatározható volt egy Árpád-korra keltezhető sütőkemence és sütőfelülete, mely a déli metszetalban került elő és itt látszott egyértelműen. Ettől északra a kemence agyagból tapasztott felmenő része volt elplanírozva több négyzetméteren. Ez az átégett vöröses-sárgás-homokos agyagréteg szintén Árpád-kori kerámiákat tartalmazott, valamint állatcsontanyagot. A szelvény közepén, egy nagy területen elplanírozott vékony faszenes-agyagos felület található, amely talán járósíntként határozható meg. Ez jól illeszkedik a kemence sütőfelületéhez is. A 2. árok járósíntje magasabban található, mint az 1. ároké. Ez utalhat a terület eredeti domborzatára is. A szelvény keleti felében szintén található egy sárgás-agyagos átégett hamus kevert réteg, amelyhez nagy mennyiségű vörös homokkő kapcsolódik, azonban olyan roncsolt állapotban

került elő, hogy 2020-ban nem volt meghatározható eredeti funkciója. Ezt árnyalják a mostani eredmények, ugyanis úgy tűnik, hogy egy agyagba rakott vörös homokkőből készült alapozást(?) sikerült itt megfogni, mely viszont inkább már egy épület méreteivel rendelkezik.

A telek közepén a geofizikai mérés alapján egyértelműen meghatározható a kolostor kerítőfala. Ez nagyjából egy méter szélességű terméskőből szabálytalanul rakott fal, melynek kötőanyaga apró murvás meszes habarcs. A fal két oldalán ugyanazt a rétegsort találtuk Árpád-kori leletanyaggal, mely arra utal, hogy a fal e korszak végén vagy inkább – ami valószínűbb – az után épülhetett.

Az ásatás során kizárólag az Árpád-korra, azon belül is többségében a korai időszakra (10-12. század) keltezhető fazekak perem-, oldal- és aljtörédei kerültek elő. Ezek a klasszikusnak nevezhető

körömbenyomkodásos, hullámvonalas, csigavonalas, fogaskerek mintázatú (rádli) díszítéssel voltak ellátva. Anyaguk egyrészt kavicsal soványított agyag, másrészt találtunk főként korai jellegű kerámiákat, melyeknél nem volt soványításnak különösebb jele. Az étetés tekintetében oxidált és redukált étetésűek is előfordulnak a leletanyagban. Kifejezetten meglepetésként ért bennünket a több típusba sorol-

ható cserépbogrács jelenléte a területen. Fémleletek is előkerültek a fémkeresőnek köszönhetően, többnyire vasszegek, egyéb fémtöredékek, de van közöttük egy bronzból készült csat, illetve egy kardhüvely koptató része is, míves kidolgozással. A telek egészére jellemző továbbá az állatcsont jelenléte. A telken ezek alapján egy olyan falusias telep részletét sikerült feltárni, amely a kolostor közvetlen környezetében

található. Felvethető, hogy esetleg Boldogasszonyfalva település részletéről lenne szó, vagy a monostorhoz tartozó kiszolgálóépületek maradványait találhattuk meg. *Magyarország régészeti topográfiája* az itt található területre lokalizálta az 50/10. számú lelőhelyen az Árpád-kori Kemece települést, melynek temetője is ismert a közelben.

Pátkai Ádám Sándor

Vöröskatonák Veszprémben, 1919

Bár már két esztendeje nyugdíjas vagyok, kis híján negyvenévi veszprémi múzeumi munkám során mindössze egyetlen olyan fényképfelvétellel találkoztam, amely Veszprémben készült 1919 márciusa és augusztusa között a Magyarországi Tanácsköztársaság vöröskatonáiról. A kép, amely a Laczkó Dezső Múzeum Történeti Fényképgyűjteményében található, özv. dr. Lax Jenőné született Kántor Margit műtermében (Veszprém, Szabadi utca 2.) készült. Laxné 1916 októberében – katonának bevonult ügyvéd férje halála után – nyitotta meg veszprémi műtermét, miután megélhetését biztosítandó, Budapesten kitanulta a fotográfusszakmát.

Séd, 2020. 1. sz., 12. old.

Séd, 2020. 3. sz., 2. old.

Séd, 2022. 2. sz., 14. old.

A fotográfia egy terítővel letakart asztal körül ábrázolja a fiatal katonákat, hárman ülnek, egyikük áll. Ruházatuk a korszaknak megfelelően többnyire még az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének darabjaiból áll. A bal szélén ülő katona az 1916 M rejtett gombolású, lehajtott galléros, vállszalagokkal ellátott legénységi zubbonyt viseli. Másik három társa úgynevezett Károly-blúzban feszít. Ezt a látható gombokkal szerelt zubbonyt eredetileg a hadsereghez beosztott polgári tisztviselők hordták, akikről azután a katonák is átvették és előszeretettel viselték az I. világháború második

Horthy-korszakban ezt a fejfedőt előszeretettel nevezték „szovjetsapkának”, azt még a Tanácsköztársaságot megelőzően a polgári-demokratikus Károlyi-rezsim idején vezették be – angol mintára – a hadsereg-nél. A sapka tányérrészének a homlokrészén közepén (a Tanácsköztársaság alatt) egy vörös színű posztókorong szolgált sapkajelvényül. A szemellenzők illesztékvonalát sodort (szürke színű) zsinór takarja. Amennyire a képen megfigyelhető, három katona sapkájának bőrből készült az ellenzője. A bal szélén ülő társuk sapkaellenzője a sapkáéval azonos textilanyaggal van behúzva. Ez a sapka mintha fazonjában is eltérne némileg a másik három sapkától, tányérrésze nagyobb amazokénál. Zsinór helyett pedig a sapka anyagából készült állszíjjal látták el. A sapkajelvény pedig jóval kisebb, mint a másik három sapkán. A sapkákat jobban szemrevételezve, a képre ráanyagítva látszik, hogy a tányérsapkák állórészét a sapka színétől eltérő színű és anyagú (ripsz?, selyem?) textilsáv veszi körül. A bal szélső katona sapkáján az állórészre ráboruló tányérrész ezen sáv nagyobb részét elfedi, de ott is megvan. Ez a Tanácsköztársaság alatt bevezetett eltérő számú és vastagságú vörös és sárga színekből álló sapkasávrendszer a beosztások feltüntetésére szolgált. A képen látható sáv minden bizonnyal a három centiméter széles vörös sáv, ami a rajparancsnoki beosztást jelölte. Ugyanilyen sávrendszert írtak elő a jobb zubbonyujjak alsó végére is. Ezek a karsávok a fényképen nem látszanak, bár a balról második katona asztalra helyezett könyveken nyugvó jobb kezének zubbonyujján mintha halványan kivehető volna. A katonák térdnadrágot viselnek, lábbelijük már nem látszik a fényképen. A jobb szélső katona vastag térdzoknijának felső széle még épp megfigyelhető. Tehát nagy valószínűséggel textil lábszártekereszt és/vagy vastag térdzoknit viseltek bakancscsal. Hármójuknak látszik a derékszíja, egyszerű görgőcsatos bőr derékszíjak.

A kép igazi érdekességét a jobboldalt ülő katona oldalfegyvere jelenti. A bőr

Osztrák–magyar repülőtishti tőr

A Magyarországi Tanácsköztársaság vöröskatonái
(Özv. dr. Lax Jenőné fényképészeti műterme felvétele,
Veszprém, 1919)

szuronytáskában (függesztőben), vaslemez szuronyhüvelyben viselt fegyver ugyanis nem szurony. Agancsborítású, díszes állapotban végződő markolata vadászkésre, vadászkardra emlékeztet. Sokáig úgy gondoltam, ezt valamely úri háztartásból kommunizálhatták az elvtársak, hogy külső megjelenésüket kellően elegánssá tegyék. (Mert világforradalom és egyenlőség ide vagy oda, a vöröskatonák is szerettek csinosan kinézni.) Ez a feltevésem azonban nem állta meg a helyét. Az oldal-fegyver ugyanis az osztrák–magyar haderő repülőtisztji töre. Ezt a tört valójában valószínűleg soha nem rendszeresítették, mégis gyártottak belőle példányokat, amelyek, ha ritkán is, de néha napjainkban is előbukkannak. Jamrich Viktor a repülőtőrőről írt tanulmánya szerint a valóságban nemcsak repülőtisztiek, hanem más fegyvernemek tisztjei is viselték. (A veszprémi fényképen megörökített vöröskatonára öltözetén sem utal semmi sem arra, hogy repülő lett volna. Nem viseli a légjárom csapat léggömb jelvényét a hajtókáján.) A fegyver jellegzetessége az egyetlen sárgarézöntvényből készült markolat. A keresztvéd egyik oldalát középen légcsavar, a másik oldalt lobogó gránát díszíti, egyik vége kampósan a penge felé hajlik, másik vége egy golyót/földgömböt markoló saskaromban végződik. A markolat fogantyúrészét mindkét oldalon csavarral rögzített agancslemez borítás fedi. A markolat végét egy sasfej alkotja, csőrében a szuronybojt felerősítésére szolgáló bojtkengyellel. (A fényképen látható katona nem visel szuronybojtot.) A szuronyhüvely egy szabványos 1888/1890 M Mannlicher szuronyhüvely. A repülőtisztji török meglehetősen változatos (nem egységes) kivitelben készültek. Akad köztük egyedi szuronyra emlékeztető darab, de egészen extra kidolgozású példányok is. A szuronyhüvely fel-

függesztése sem történt egységes módon. Előfordulnak olyan kétágú bőr függesztők, amelyeknél a bőr függesztő szíjakat a kardkötőkkel azonos, fekete középvonallal osztott tisztí aranypaszomány fedi. Jőmagam a most bemutatott veszprémi felvételen kívül egyetlenegy más viselési fotót sem ismerek erről a fegyverről.

A repülőtőrös katona bal csuklóján karóra, jobb kezének kisujján gyűrű figyelhető meg. A katonák kiletéről semmiféle információnk nincs. Azt sem tudjuk, hogy veszprémiek-e, vagy csak szolgálatuk folytán kerültek Veszprémbe. Az sem kizárható, hogy világháborút megjárt egykori tartalékos tisztiek vagy tisztjelöltek, akik tovább vagy újra szolgáltak a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében is. Viszont ruházatuk feltűnően újszerűnek, jó állapotban lévőnek tűnik. Ráadásul egyikük zubbonyán sincsenek a kitüntetések felerősítésére szolgáló kis cérnafülecsek, ún. csukrok, ami mintha mind ellene szólna korábbi világháborús szerepüknek. Ráadásul egy háborús fronttapasztalattal bíró katonának (egykori tisztnek vagy tisztjelöltnak) vélhetően a rajparancsnoknál már magasabb beosztás dukált volna. Ezért az is lehet, hogy a katonák „igazi” vörösök a raktárakból megkímélt állapotban átvett, vagy a régi mintára újonnan csináltatott uniformisokban.

A fényképet készítő özv. Lax Jenőné műhelyében dolgozott egy ideig a világháborúból – ahol a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred szakaszvezetőjeként szolgált – hazatért és leszerelt Mészáros István (Ekel, Komárom vm., 1888. febr. 5. – Veszprém, 1947. okt. 27.) fényképész. Egy ideig „Dr. Laxné és Mészáros művészeti fényképészek” néven közösen jegyezték a céget, majd 1924-ben Mészáros megvásárolta addigi munkaadója műhelyét és felszerelését, s idővel a két világhábo-

rú közötti időszak legismertebb és legkeresettebb veszprémi fényképésze lett. Háborús érdemeiért Horthy Miklós kormányzó 1924-ben vitézzé avatta. 1925-től Balatonalmádiban és Zircen, később Hajmáskéren is nyitott fióküzleteket, nyilván a fürdővendégre, a turistákra, illetve a tüzérségi tábor katonáira alapozva ottani forgalmát. Mészáros István a korabeli iparostársadalom elismert, közszeretettnek, közmegebecsülésnek örvendő képviselőjének számított. Tagja volt a Veszprémi Iparos Dalárdának, elnökségi tag a jeruzsálemhegyi Petőfi Körben, számvizsgáló a 31-es Bajtársi Szövetségben, majd 1945 után tagja a Nemzeti Parasztpárt megyei szervezetének. Az egyik, haláláról beszámoló 1947-es újságcikk szerint „talán nincs ember a városunkban, aki ne ismer-te volna”. Özvegye, Wetzl Olga egy darabig még gyakorolta az ipart a bejáratott „Mészáros” névvel. Mészáros István sírja a veszprémi Alsóvárosi temetőben ma is megtalálható.

Rainer Pál

Források:

- Laczkó Dezső Múzeum Történeti Fénykép-gyűjteménye, ltsz. 73.5305.
- Jamrich Viktor: Osztrák–magyar repülőtőr. In: Sallay Gergely szerk.: *A Nagy Háború öröksége*. Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. 176–177.
- V. Fodor Zsuzsa: „Isten áldja a tisztas ipart”. Iparosélet Veszprém-ben a két világháború között. Tanulmányok a szabó, a vendéglős, a fényképész és a bérautós szakma történetéből. *Veszprémi Múzeumi Értesítő*. Veszprém, 1989.
- Rainer Pál: Fényképészek a hőskorban. *Séd. Veszprémi kritikai lap*. 2016. nyár, 55–57.
- Veszprémmvármegye* 1916. okt. 29-i száma (özv. dr. Lax Jenőné híradása fényképész-műterme megnyitásáról)

A zene a csendből születik, és oda is tér vissza

A 16. század vihuelazenéje. Nagy Csaba vihuela da mano-koncertje. Dubniczay-palota, 2024. április 3.

Lanttal varázsolta el a művész a rezervátum látogatóit

Zenei beszámoló Nagy Csaba lantművésze. Újra – Nyílt rezervátum. Tatabánya, József Attila Könyvtár, 2024. február 27.

Nagy Csaba lantművésze varázsolta el a hallgatókat a kimagaslóan magas színvonalú előadásával. A koncerten a lantművészt a kimagaslóan magas színvonalú előadásával. A koncerten a lantművészt a kimagaslóan magas színvonalú előadásával.

Séd, 2024. 2. sz., 43. old.

Időben indulunk Balatonfüredről a koncertjárom tíz évvel és kis osztálytársnőjével, aki még nem volt a veszprémi várban. Minden érdekes neki, beszipantja az új kabátba öltöztetett, ódon falak között mindig fel-alá suhanó, most épp tavasszal teli levegőt. Negyedórával a kezdés előtt érkezünk, utánunk népes sereg, és csak jönnek, jönnek. Nagy Csaba őszinte örömmel kapkodja a fejét, a házigazdák újabb adag székeket hoznak, ajtó és ablak tárul, már be is surrant a vidám tavasz, izgatott helykeresés indul. Keserű Ilona az aktuális kiállításához tartozó színei előtt egy széken pihen a *vihuela da mano*.

Máris a 16. századi Spanyolországban vagyunk: 1536-tól kezdődően mindössze negyven év adatott meg a mai napig ismert vihuelarepertoár megírására, az eredeti hangszerekből pedig csupán három hiteles példány maradt fenn. Ezekből, korabeli ábrázolásokból és különféle leltári jegyzőkönyvekből van tudomásunk a hangszerről, az összegyűjtött adatok alapján készülnek a ma használatos, rekonstruált darabok. Nagy Csabáé Martin de Witte műhelyéből került ki.

A reneszánsz kori Európa a lant bűvöletében élt, ez volt a hangszeres zene története szempontjából a legfontosabb hangszer, az Ibériai-félszigeten azonban a sajátos, gitár alakú változata, a szintén pengetős *vihuela de mano* élte fénykorát. Ezt a húros hangszert a főúri és királyi udvarokban használták, neve pedig az olasz *viola* szóval azonos forrásra vezethető vissza. A reneszánsz lantra komponált, nyomtatásban vagy kéziratokban fennmaradt műveknek se szeri, se száma, a vihuelára íródott, ma ismert reper-

toár viszont mindössze hét szerző hét könyvéből áll. Nagy Csaba ezekből a ritkán hallható, kevésbé ismert gyöngyszemekből válogatott a veszprémi közönség számára.

A régizene nem arénákat megtöltő, őrzöngő tömegek sikersztorija. Egészen más szférákban mozog. Nem a virtuozitást célozza, hanem a szépséget keresi, ennél fogva nem kápráztat, hanem gyönyörködtet. Régizenesznek lenni nem szakma, hanem belső szükséglet és igény, a régizene-koncerten pedig nem a zenesz a fontos, hanem a hallgató. Ebben a kegyelmi állapotban a zene a legegyszerűbb létkérdéseket teszi fel, és arra készlet, hogy saját válaszokat találjunk.

A régizeneben kevés a teljes egészében fennmaradt, írott zenei anyag, a legtöbb töredékes, épp ezért figyelmet és bátorságot kíván: az előadónak merni kell közel menni hozzá, időt hagyni arra, hogy a zene megadja magát neki. Fel kell fedezni, bátran meghallani a hiányzó részeket. Nagy Csaba zseniális ebben, lassú léptekkel engedi, hogy a zene megszülessen a csendből, és oda is térjen vissza. Éteri finomság, természetes, tiszta egyszerűség. Semmi mesterkélt, mer csak szép lenni.

A kis osztálytársnő elbűvölten szemléli Csabát, láthatóan mélyen megérintette a zene. Szinte nem is tudunk róla, hogy milyen hihetetlen igényünk lenne ezekre a pillanatokra... A Dubniczay-palota ornamentikás terme Csaba kedvence, egy burokból voltunk vele és a zenével, ami elképzelhetetlen többletet adott előadónak és hallgatónak egyaránt. Ezt az élményt egy hatalmas koncertterem harmincadik sorában nehéz megszerezni. Várjuk a folytatást, ugye lesz?

Mórocz Anikó

Bérlet a 20. század zenéjéhez

A Mendelssohn Kamarazenekar V. bérleti hangversenye a Hangvillában két kiváló hangszeres vendégművésszel, Pálfalvi Tamással (trombita) és Kiss Péterrel (zongora) kiegészülve a 20. század komponistáinak sokszínű világába kalauzol bennünket. A kinti, télies hideget a nagytermet mintegy kétharmad részig megtöltő hallgatóság, köszönhetően a kiváló műveknek, tematikának és muzikusoknak, úgy két órára minden bizonnal elfelejtette.

Mendelssohn Kamarazenekar: V. bérleti hangverseny. Hangvilla, 2024. április 22–23.

Roman hangverseny a Mendelssohn-bérlet 2023/24. II. A nem romantika legnagyobb mesterei szimfonikus nika nagyzenekarra bízott, jövő évben 40 éves Mészáros János karmester, Kovács János vezényelő.

Séd, 2024. 2. sz., 25. old.

A Mendelssohn Kamarazenekar művészeti vezetője, hegedűművész, karmestere, Kovács Péter nagyszerű érzékeléssel állította össze az esti műsort. A 20. századra összpontosított, szerzők és műveik az utóromantikától a dodekafon hatásokon át az atonalitásig mindennel szolgáltak, előadásuk pedig minimum meggyőzően szól, magas nívón közvetítve a múlt század elejétől jelen korunkba átívelő zenei korszak irányait, hangzás-, harmónia- és ritmusvilágát. A meghívott hangszeres szólólisták játéka igazi kuriózumként hatott.

In medias res, legjobban Alexandre Tansman *Tryptyk* és mindenekelőtt az orosz zseni, Sosztakovics 1. C-moll, zongorára, trombitára és vonószekarra komponált versenyműve izgatta fel a zenei érzékemet. Szubjektív vagyok, tudom, de ez a két mű fogott meg igazán. A litván származású szülőktől, de Lengyelországban született Alexandre Tansman *Triptichonja* valóban felidézte a hármastól hatását. Az egymás után következő zenei képek más keretben, de zeneileg egymásba fonódva alkottak egységet. Ugyanakkor nehezen érzékeltethető szóban az a hatás, amit

keltettek. Különös formanyelvet, hangszerkezelési és hangszerelési technikákat alkalmazva lehetővé tette a fátyolon át, tört fényre ragyogott a mű. A zenekart dicséri, hogy Tansman zseniális megoldásait hűen interpretálva az ember már-már egy misztikus világban érzi magát. Sosztakovics versenyműve viszont robban. Bennem belül, tapsban és ovációban kívül is. Ragyogó mű, tulajdonképpen az egész zenetörténetet átfogja, megmutatva, Sosztakovics mi mindent tud a zenéről, mekkora zseni. Időnként még a barokk fuga mélységei is megszólalnak a zongoraszólo frázisaiban, de jelen van az orosz népzene és – bár nem kezdetleges formában – a heterofónia is a modalitással egyetemben. A klaszszicizmus és a romantika jegyei mellett aztán megjelennek a 20. századi zenei hatások, komplex harmóniak és ritmikai képletek, talán még az esztrádzene képei is felvillannak. Nagyon nehéz ez a mű, humorral, szarkazmussal telített, és a zenekar most is kiválóan helytáll. A két szólista előtt sem kicsi a feladat, főleg Kiss Péternek kell a zongorán brillírozni. Meg is kapjuk, ahogy Pálfalvi Tamás trombitája is képes ihletten koncertálni. Mindkét fiatal művész pályája emelkedő ívet mutat, nem véletlen. Kiss Péterrel tudni, hogy rajongója és előadója a kortárs műveknek, zongora-

játéka ezen az esten talán kissé nyersebbnek hat, de én hallottam már Bartókot is játszani, és tudom, hogy milyen mélységekre képes. A trombitaművész pályáját nemzetközi koncertpódiumok erősítik. Kettejük ráadásszáma egy Gershwin-idézet. A maga blueshatásaival szívet melengető a trombitajáték érzékenysége és a korai jazz hatásait idéző zongorakiséret is.

Pálfalvi Tamás Dubrovay László ma is élő és alkotó kortárs magyar zeneszerző 3. *Trombitaversenyének Tempo di Walzer* tételében a komponista szándéka szerinti játékkal rukkolhat elő, ahol a hangzások, hangeffektusok, ritmusok zenei játéka van előtérben, a dodekafónia szemlélete mentén. Szólistánk mély átéléssel képes visszaadni azt a számos – néha lehetetlenséggel határos, például basszusfekvésű – hanghatást, amit a kotta előír, ha kell, fantasztikus virtuozitással, ha kell, elbájoló játékosággal. Remélem, nem tévedek, ha azt mondom, a jazzel való érintettsége is nyilvánvaló, hiszen a rövid ráadásszám egyértelműen azt a stílust tükrözi. A Dubrovay-mű zenekari megszólaltatása kegyetlen összpontosítást kíván a karmestertől és a zenekartól is. Dicséretesen állják is a próbát.

A koncert egyébként Farkas Ferenc *Ária és magyar rondó* című művével indul. Kovács Péter ebben első hegedűként irányítja zenekarát. Az „átlagfűl” számára ez a legkönnyebben befogad-

ható, értelmezhető mű, amiben Farkas Ferenc 20. századi magyar zeneszerző antik zene iránti rajongása – ahogy szinte minden művében – most is jelen van. Két szólóhegedű is megszólal, időnként igazi virtuozitással, de maga a zenekar sem maradhat tétlen, ha a pergő, vidám hangulatú muzsikát tekintjük. Jól szól a csapat, jók a szólóhegedűk, vidám, pezsgő zenével indul a koncert.

19. század végi és kicsit „kiszól” Anton Szymanowski Arenszkij *Variációk egy Csajkovszkij-témára* című műve a többi közül. Inkább romantikus és teljesen tonális építkezésű mű, ahol Csajkovszkij „a dallam mindenekfelett” szemlélete megkapó szépségű és játékos témájú variációsorozattá szelídül. Csajkovszkij túlaradó romantikája átlátható, minden túlzástól mentes nemes veretű köntösben, ritka szövésű hangszerelési technikájával nagy-szerű kontrasztként szolgál az ezt követő Sosztakovics-műhöz. A Mendelssohn zenekar jól értelmezi a kompozíciót, amelynek megszólaltatása túlzások nélküli, tiszta, egyszerű szövedékű. Egységes hatásával, érdekes zárásával ugyan kicsit tétova közönségreakciót vált ki, de a siker itt sem marad el.

Nagyszerű zeneszerzők, nagyszabású művek, kiváló szólisták és zenekar. Erről szolt ez az est!

Kovács Attila

„...még van olyan, hogy új és fontos...”

A csendesebb részem. Bodor Áron előadói estje. Papírkutya, 2024. április 16.

Amikor – lassan már hét éve – úgy hozta a szerencsém, hogy Veszprém környéki lettem, az általam kedvelt, hallgatott zenék amúgy sem szűkös köre még színesebbé vált. Ebbe a körbe bicegett be Gyuresznál a Rock Ranchen a Sántakutya, Bodor Áron és Csikós Balázs első hallásra is átütően jó szövegeivel, minőségi rockhangzásával, és vackolta be magát méltó helyére a kedvenceim közé. Jöjjön tehát egy vallomás, rögtön az első bekezdésben – előbb hallgattam Sántakutyát, mint Esti Kornélt.

A Sántakutyából mint zenekarból a nagyközönség számára mára csak a YouTube-csatorna maradt, illetve a név rövid magyarázata: „A kutya egyszerű, őszinte állat. Nem titkolja, hogy mit érez, és megugatja azt, ami nem tetszik neki. Olyankor néha megrugdallják érte. Ezért sántít.”

Két dolog azonban nagy-nagy szerencsénkre megmaradt. Áron és Gergő akkor induló barátságja az egyik. Amikor a közel-múltban Áron vett egy nagy levegőt, és belefogott az önálló, csendesebb, akusztikusabb szólóanyaga elkészítésébe – kiegészítendő, nem lecserélendő mindazt, ami az Esti Kornélt alkotói közösségében lehetséges –, Gergő lett az, aki a munkához a biztos zenei háttérrel, a színpadképes megszólalást hoztátette.

A másik, igen lényeges dolog, ami változatlan, az nem más, mint az őszinteség, „mint a minőség mértékegysége”. Az első dal, az *Égve hagytam* premierje kapcsán Áron így nyilatkozott a style.hu-nak: „Ennek a formációnak ez az egyik legfontosabb motorja: az őszinteségre való igényt keltsük fel az emberekben azáltal, hogy mi is rendkívül azok vagyunk”.

Az igényre vonatkozóan az első jelek biztatóak – a Bodor Áron második, *A csendesebb részem* előadói estjének otthont adó Papírkutya zsúfolásig megtelt ezen az esős áprilisi estén. Apropos eső – hihetetlen, mennyire más hatása van a *Rohadt eső* című dalnak két gitárral, looperrel, akusztikus hangzásban, mint nagyzenekari felállásban.

No de ne szaladjunk előre! A nagyon személyes és közvetlen, sztorikkal megtűzdelt koncert stílszerűen a *Nyitva hagytam* című dallal indult. A tudatos sorrendiséggel megépített setlistben helyet kaptak népszerű EK-dalok újrahangszerelve, néhány Sántakutya-nóta, és természetesen a két szólódal, az *Égve hagytam* és az *Ezis*.

Az első blokkot – és ez csak a setlist felépítését tekintve értendő, mert ezt a koncertet most nem törte meg szünet – két gitárra (és egy looperre) áthangszerelt Kornél-dalok alkották, hallhattuk az *Úton-t*, az *Óceánt* és a *Most kéne kezdenünk-öt* is Gergő által újraépítve. Nagyon kedvelem Geri játékát – precíz, nem sok, nem kevés, pont annyi, amennyi kell ahhoz, hogy a szó-

veget méltó helyére emelje anélkül, hogy egy pillanatra is elnyomná. A looper-pedál arról is gondoskodik, hogy ne „tábornút, két gitár, éneklő srác” érzetünk legyen – a szólamok finoman épülnek egymásra, a hangzás pedig stabil és teljes.

Az est fordulópontja a *Téren*, amely Áron első, az Esti Kornélnek írt dala volt, és elmondása szerint most adta elő életében a legközelebb a helyhez (Óváros tér), amely ihlette. Egy *Hostiles-cover* után kaptunk egy kis meglepetést. A második, *Ezis* címen kiadott szólódal hivatalosan május 3-án jelent meg online, és a május 9-i koncerten debütált (volna) élőben a nagyközönség előtt a Budapest Parkban, de a Papírkutya közönsége kapott egy „premier előtti vetítést” ebből a töprengve bandukolós dalból, amelynek letisztult, egyszerű hangzása, dallama tökéletesen emeli ki a szöveg mondanivalóját.

A jelenkor egyik legszebb, sallangmentes, „van remény együtt” üzenetű magyar szerelmes dalát, az *Utánad*-ot finom el-lenpontként követi a Sántakutya-miniblokk első dala, a *Szerelem*, ami azt a pillanatot ragadja meg tūpontosan, amikor az elhagyott szívről lehull a viszonzatlan szerelem bilincse. Ebben, valamint az *Éji dalban* és a *Buszon*-ban sokunk öröme Csiki (Csikós Balázs) és egy *cajón* is csatlakozott a fiúkhoz a színpadon.

Az első szólódal, a már a fülünkbe ivódott *Égve hagytam* után a műsort frappánsan a *Túlvilág* zárta. Kerek egész volt az, amit hallhattunk ezen az estén, egy szerzői gyónás, lélektérkép és ars poetica. Remélem, az elkövetkező hónapokban újabb és újabb szólószerelem foglálja majd el az öt megillető helyet a „csende-sebb” dalciklusban.

Nyakas-Fehér Fatime

Gizella-koncert a Gizellán

A Gizella Női Kar ünnepi koncertje a *Gizella-napok* zárásaként a Szent Mihály-székesegyházban. 2024. május 12.

Az univerzum bölintott
Dabóczy Veszprém és a Balaton régió települései, 2023. június 1-4.
Az öltöztetés Erdélyi Ágnes és a szervező Veszprém Város Végzettség Igazgatója az alkalmatosságot két este között tartott rendezvényeként először a Szent Mihály-székesegyházban. Húszan mindenki volt a rendezvény keretében az ünnepek emlékeztetője, de a komoly kihívást jelentett, plusz a jóvágy az egyetemen, mint a helyszínen. A műhelyvezetői munkát Veszprém Város Végzettség Igazgatója, az új vezető, József György vezette, aki a koncert szervezésében és a koncert előkészítésében is közreműködött. A koncertet a Szent Mihály-székesegyházban tartották az Árpád-utca 12. számú épületben.

Tekintélyes, mintegy harmadfélszáz főnyi sokaság gyülekezett vasárnap este a veszprémi székesegyház előtt a Gizella Női Kar hangversenyére, melynek karnagya Borbásné Gazdag Gabriella, közreműködői pedig Aba-Nagy Zsuzsanna hárfa- és Dankos Attila orgonaművész voltak. A kellemes tavaszi idő, a vörössessárga színben pompázó napnyugta sokkal megfelelőbb közeg volt a koncertvárásra, mint

hogy egy-egy forte állásnál a szoprán egy része negyedhangnyival fölé intonált, vagy hosszabb kíséret nélküli szakasz után nüansznyt vissza kellett találni a kísérő hangszer adott hangjához, a legjobb hivatásos együtteseknél is előfordul, semmit nem von le a produkció értékéből.

A műsor három részből állt, két hangszeres betét tagolta. Az elsőben 20. századi és kortárs művek csendültek fel Kocsár Miklós, Tóth Péter és Arvo Pärt tollából, melyek a Megváltóra való várakozásról szóltak.

Ezt egy hárfadarab követte, Arvo Pärt „minimal art” hárfadarabja, a *Spiegel im Spiegel*, melyben Aba-Nagy Zsuzsanna igyekezett rendkívül széles dinamikai skálán mozogni, ám a hárfa hangja egyszerűen csúnya volt. Hiába, szegény ember vízzel főz... Veszprém sosem a hárfakultúrájáról volt híres, nincs is szép hangú hárfája. Michael Praetorius késő reneszánsz zeneszerző *Spagnoletta* című darabja hárfán és orgonán hangzott el Samuel Milligan átiratában. Az orgona és a hárfa közötti arány erősen elbillent az orgona javára: a hárfát inkább látni, mint hallani lehetett...

A második kórusblokkban két mű hangzott el, egy hárfakíséretes romantikus Julius Röntgen-mű, illetve Liszt Ferenc hárfa-orgona kíséretes *Hymne de l'enfant à son réveil*-je. Előbbi a zene lélegzategyítő erejét, utóbbi a gyermeki ártatlan rácsodálkozás tisztaságát fejezi ki. Az orgona gyakran itt is fölébe kerekedett a hangzásképeknek, kissé gyengítve a mű egészének finom lágyságát, ám a végső lecsengés varázsa valóságosan lenyűgözte a hallgató-ságot.

Ezután Dankos Attila Liszt *B-A-C-H prelúdium és fűgáját* adta elő, nagy akarással és átéléssel. Dankos kiváló művész, nemcsak ismeri hangszerének csínját-bínját, nemcsak kivételes hangszíneket képes kicsiholni belőle, hanem rendkívül szuggesztív

Séd, 2022. 6. sz., 29. old.

a zárt terek fakó neonvilágítása. A mise még tartott, az emberek türelmesen beszélgetve várakoztak, egyesek talán évtizedek óta nem találkoztak egymással...

Nagy találkozás volt ez: Földé és Mennyé, természeté és természetfelettié, szórakozásé és elmélkedésé, vagyis mindené, amitől ember az ember. Hiszen az egész Gizella-napi ünnepegsorozat erről szól! Szent István hitvesére emlékezve, felidézve az ő misztikus, szentségi, valamint nagyon is földi, anyai, gyengeség és szegénység iránti érzékenységének voltát, eljutni mindenkihez, aki tartalmaz szellemi töltekezésre vágyik, vagy ahhoz, aki rock- vagy dzsesszkoncerten akar kapcsolódni a mindennapok taposómalmából, vagy aki hitében szeretne elmélyedni, de azokhoz is, akik pusztán magukat jól érezni, szórakozni akarnak.

E találkozások szintézise valósult meg ezen az estén, a Gizella kórus Borbásné vezetésével remekbe szabott műsorral állt ki: igényes, jól megválasztott művek, profikat megszégyenítő anyag-tudás, mély átélés jellemezte előadásukat. A profi énekkarokat nem pusztán az különbözteti meg az amatőröktől, hogy előbbiek abból élnek, hanem leginkább az, hogy a szint, amit a profiktól várunk, kötelesség, ugyanez az amatőröknél dicsőség. Márpedig ezen az estén profi színvonalú éneklést hallottunk a javából. Az,

művész is, aki könyörtelen akarattal véghez viszi stílusosan végtelesen korrekt és lélekből fakadó zenei elképzeléseit, melyek azután meggyőzik a hallgatóságot, nagy-nagy tetszést aratva. A székesegyház orgonistájaként a Gizella-napi rendezvények igencsak kifárasztották, ezt kicsit lehetett érezni játékaiban, de ezzel együtt előadása ragyogó volt. Az viszont tény, hogy ez a darab eléggé kilógott a műsor egészének koncepciójából, egy rövidebb és talán kevésbé igényes Liszt-orgonamű eljátszása ezúttal tán szerencsésebb lett volna.

Az utolsó részben Mendelssohn *Három motettáját* (Veni Domine, Laudate pueri, Surrexit pastor bonus) énekelte a kórus Borbásné Gazdag Gabriella vezetésével, Dankos Attila közreműködésével, szólót énekeltek a kórus tagjai: Hegedűs Zsuzsanna, Kizlinger Katalin, Nagy Regina és Somfai Katalin. Sajnos az orgona ezúttal is gyakran elfedte a kórushangzást. Ennek oka elsősorban akusztikai természetű, hiszen az orgona jóval magasabbról szólva tölti be a tér egészét, míg az énekkar csak a saját magassá-

gából hangzik a közönség felé, vagyis eleve hátrányban van. Ezért principálsíkok helyett talán célszerűbb lett volna fuvolákat használni, viszont az is tény, hogy az énekkar, akármennyire finom hangzásokra is képes, igazi fortékat nem hallottunk tőle. Az viszont egyértelműen érzékelhető volt, hogy Dankos Attila egyénisége és elképzelése lényegesen határozottabb, mint az – a cappella kórusműveket amúgy káprázatosan interpretáló – karnagyé, hiszen a Mendelssohn-darabokban inkább a kórus igazodott az orgonához, mintsem az orgona a kórushoz, de ez egyáltalán nem gyengítette a produkció színvonalát, mely méltó záróakkordja volt a 2024-es *Gizella-napok* rendezvénysorozatának.

A találkozások ünnepe volt e koncert: a hallgató megszentelt helyen élhette át az egyházi remekművek spiritualitását, a zene lelket melengető, egyszersmind szórakoztatva szellemet tápláló hatását, ugyanakkor nívós kikapcsolódásban volt része.

Rostetter Szilveszter

Komoly májusi felütés

Gizella-napok. 2024. május 6–12.

A fűtési szezont lezártam tekintetem, a fesztiválszezont pedig megnyitottam az elmúlt héten. Élni is igazán akkor kezdek, ha kislőt a nap, elég a póló-farmer kombó, nyüzsgés van az utcákon, és kedvemre való zene szól valahonnét. A *Gizella-napok* hagyományosan Veszprém szezonnitó rendezvénye, mely alkalommal a Veszprém megyében élő és alkotó, a köz javát szolgáló művészek, tanítók, alkotói közösségek előtt emel kalapot a város vezetése, s ilyenformán a fesztivál igazi kulturális seregszemplévé nőtte ki magát mára. Az eltelt egy hétben korhatárok nélkül mindenki megkapta magának a megfelelően nívós programot a helyi művészek és az országosan ismert sztárok közreműködésével. Négy köztéri színpadon s megannyi zárt téri helyszínen zajlottak az események reggeltől késő estig. Befogadni és áttekintő szemlét adni sem könnyű mindebből. Annál is inkább nehéz dolog ez, mert ilyenkor kirajzik mindenki az utcákra, és különösebb keresgélés nélkül is sikerül ritkán látott barátokba, ismerősökbe botlani, akikkel leállok ilyenkor beszélgetni, s így aztán kisebb kihívás bármilyen produkcióra érdemben odafigyelni. A tömeget már így is évről évre jobban kerülöm, így aztán számomra kimaradtak azok a produkciók, amelyeket a legismertebb sztárok nyújtottak. Igyekeztem azokra a programokra odaérni, amelyeket a helyiek adtak, vagy vélhetően kevesebb rajongó követett, bár megérdemelnének nagyobb publicitást.

Mielőtt előreszaladnék, essen szó az idei díjazottakról is. Kellerné Egresi Zsuzsanna, a Veszprémi Petőfi Színház igazgatóhelyettese az elmúlt 30 évben végzett aktív közönség szervezői, valamint egészségügyi prevenciók célú rendezvényszervezői tevékenységéért, Lugossy László, az utóbbi négy évtizedben Veszprém-ben élő és alkotó kortárs szobrászművész számos köztéri szobor és kiállítási műtárgy alkotójaként életművéért, a Zonta Klub pedig a nők, gyermekek, ifjú tehetségek és rászorulókat támogatásáért, az elmúlt 30 évben végzett jótékonyági tevékenységéért vehette át az elismerést.

Lokálpatriótaként a számomra talán legfontosabb veszprémi ünnepeisorozatot idén az égiek is kellően megtámogatták. A rossz időnek a szele sem járt erre, így minden adott volt ahhoz, hogy közel akkora tömeget vonzzon az utcákra, mint a nyár közepi *Utcazene Fesztivál*. A Vár Áruház mellett felállított színpadhoz esélyem sem volt közel férközni, így az oda szervezett koncerteket sajnos elhanyagoltam. Az Óváros tere sem jutottam el, pedig mindkét helyszínen jobbnál jobb produkciókra számíthattam. Az én helyem idén a Hangvilla előtti színpad és a Papírkutya volt. Előbbin léptek fel két napon is a Hangár Könyvzenei Központ növendékei, és örömmel figyeltem, hogy a Ladányiné Cz. Nagy Zsófia vezetésével folytatott könnyűzenei oktatás igen szép eredményekkel működik. Számos igen tehetséges fiatal diákot hallhattam pénteken és szombaton délután. A műsor összeállítás is változatos volt, és nemigen találtam hibát az előadásokban. További három produkcióban tudtam még valamelyest megmerítkezni. Zsófia zenekara, a Sofi & The Funktazi hozta azt a jazz- és funkelemekkel átszótt zenei világot, ami igen kedvemre való, pláne úgy, hogy a műsorba

válogatott slágereket igényesen a maguk ízlésére formálták. Ajánlom őket meghallgatásra majd az idei Rozé, Rizling és Jazz Napokon is, mert remélem, hogy fognak játszani! Az LGT Emlékeznek volt a következő, akikbe hébe-hóba belehallgatok egykori érintettségem okán. A műsorstruktúrában nem változtattak a fiúk, továbbra is hozzák a jól bevált slágereket, de a produkcióból az első öt dalt meghallgatva azt éreztem, hogy ez most egy erős koncert lesz. Szép tömeget is vonzottak a tere. A harmadik a The Crazy Rogues volt. Gondoltam, belehallgatok egy kicsit, de aztán több mint fél órát töltöttem a színpad előtt, mielőtt hazamentem volna a hosszú nap után. Igazi rockos-punkos kocsmafolkot játszanak a fiúk, sodró lendülettel, ellentmondást nem tűrő vidámságban. A negyedik produkció ezen a színpadon a Caroline Streeté volt, aminek én is részese voltam, így erről nem írnék (bár kaptunk szépet s jót a közönségtől bőven a koncert után), azonban legalább megtapasztaltam a színpadot belülről is. A technika, a hangmérnöki munka kiváló volt, az átállási idő viszont kevés (legalábbis nekünk), de a crew (magyarul legénység – így hívják a színpadi produkciók személyzetét, akik azért felelősek, hogy a művészek és a közönség is a legjobbat kapja egy koncert alkalmával) ezt is megoldotta tökéletesen. Az én berendezésem ugyan elkezdte sugározni a Mária Rádió műsorát, amit nemigen értettünk, de – mint kiderült – ilyen probléma előfordult már a Hangvilla épületén belül is. Ezzel a malőrrel talán érdemes lenne foglalkozni a szakértőknek, pláne úgy, hogy a húszemeletes tetején rádiójel-átjátszóállomás van.

Végezetül egy kis Papírkutya. A kedvenc belvárosi helyemmé vált, köszönhetően a remek koncerteknek, a méreteihez képest elérhető térnek, a kiszolgálásnak, a remek ételeknek és italoknak. A hét nyitó estjét Szűcs Krisztiánnak és Benkő Dávidnak köszönhetjük. Krisztiánt a Heaven Street Seven zenekarból ismerheti a közönség. A 2015-ben az év könnyűzenei szövegírójaként kitüntetett énekes-gitáros időközben a Budapest Bárral is rendszeresen koncertezett, míg aztán 2022-ben kiadta első szólólemezeit *Vízválasztó* címmel. A lemez anyaga stílusban visszanyúlt a HS7 gyökereihez. Meghallgatva a koncertet elmondható, hogy ebben a felállásban képessé vált a színpadi rutint egy igen szuggesztív, mégis humorral teli, pörgős előadással ötvözni, a dalok szövegei pedig könnyedén hatolnak le az emberi lélek mélyebb bugyraiba, amikből nemigen szeretünk sok mindent a napfényre engedni. Önelemzésre sarkalló dalok szóltak egytől egyig, tele önkéntelen bólogatással és ahaélménnyel. A dalok rendszeren megpiszkálják a belső változást igénylő homo sapiens érzékeny receptorait.

Zárszóként pedig a legfrissebb soul-funk-rhythm'n'blues kedvencemet említem, a Kéknyulat, akik ismét megmutatták, mitől döglök a légy. Nekik aztán tökmindegy, mekkora színpadon játszanak. A Papírkutyában nemcsak a színpadot, de a nézőteret is sikerült úgy megtölteniük, hogy a nyitott bejárati ajtón át folyamatosan cserélődött a közönség. Kiváló koncertet adtak. Az utóbbi évek legdögösebb zenekara a számomra.

Nyakas Krisztián

II. Kórusmajális – az Andokon innen és túl

Kórusmajális Veszprém Város Vegyeskara szervezésében. Hangvilla, 2024. május 5.

Veszprém tavaszait hagyományosan át- meg átszövi a kóruszene. Az egykori *Tavaszi Ének* az évek, évtizedek alatt megkopott, majd meg is szűnt, csak a madarak daloltak sokáig... Pontosan 2018-ig, amikor is a rendező Veszprém Város Vegyeskara Egyesület a fiatalokat hívta a Hangvillába, Éneklő Ifjúság minősítő koncertre. Esztendőre rá a felnőttek következtek, az Éneklő Magyarország kórustalálkozóján. Azután két évig ismét a madarak daloltak... A covidot követő, 2022-ben rendezett találkozó lett az első, nevében is *Kórusmajális*, amely már összevonta a megfogyatkozott ifjúsági és felnőtt énekkarokat. Az idei rendezvény folytatta és megújította hát a hagyományt: minősítési alkalmat, értékes fellépési lehetőséget és igazi zenei csemegét kínált.

A muzika

A kórusok talán minden felfüggesztésben is a legjelentősebb szerepet töltenek a kultúránkban. A kórusok szerepe a közösségi életben, a szociális kapcsolatok erősítésében, a fiatalok nevelésében, a városi, vidéki, gyerekek karizmusának erősítésében. A kórusok szerepe a közösségi életben, a szociális kapcsolatok erősítésében, a fiatalok nevelésében, a városi, vidéki, gyerekek karizmusának erősítésében. A kórusok szerepe a közösségi életben, a szociális kapcsolatok erősítésében, a fiatalok nevelésében, a városi, vidéki, gyerekek karizmusának erősítésében.

Séd, 2023. 1. sz., 9. old.

Lássuk az elsőt. Dél-előtt és délután a résztvevők alap- vagy kiemelt kategóriában mutathatták be műsorukat a hallgatóság soraiban ülő karnagy-zsűrinek (Hartyányi Judit, a Liszt Ferenc

Zeneművészeti Egyetem, Tóth Mária, a Lovassy-gimnázium nyugalmazott mestertanárai és Kabdebó Sándor egyetemi docens). Akik *kérték* a minősítést – két gyermekkar és négy felnőtt együttes, egy kivételével Veszprém megyeiek –, többirányú szakmai tapasztalatot is szerezhettek. Elhelyezhették kórusukat a nagy képben: hol a helyük pillanatnyilag a magyar éneklő közösségek családjában? És ami legalább ilyen fontos: saját magukhoz, adottságaikhoz képest hol állnak? Jól mérték-e föl lehetőségeiket, jó úton járnak-e? Hogyan fejleszthetnék szakmai munkájukat?

Hogy milyen színű a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségétől kapott oklevél, persze fontos – felmutatható, örülhetünk neki, vagy éppen kissé csalódottak lehetünk. Az útravaló a fontos. Voltak, akiket határozottan bátorítani kellett már ahhoz is, hogy – legközelebb – kérjék ezt a bizonyos minősítést, és hosszú évek óta kiváló munkát végeznek. Volt, aki hamvaiból föltámasztott együttese szakmai izmosításához kapott biztató tanácsot, hogy – legközelebb – feljebb léphessenek a képzeletbeli ranglétrán. Volt két énekkar – a veszprémi Simonyi Iskola Kicsinyek Kórusa, Baráth Péterné vezetésével és a budapesti Vox Laurus Vegyeskar, dr. Bárd Judittal az élen –, akik az „A” kategóriás Arany Diplomával, illetve az alapminősítés Arany Dicsérettel fokozat mellé útra-

valóul azt kapták: *Műsorválasztás: jeles, előadás: példaszzerű! Csak így tovább!*

A többi együttes konkrét problémáinak gyökere minden esetben a *műsorválasztásban* keresendő. Könnyen a karnagy zenei ambícióinak áldozatául esik például a magasságokkal küszködő felső szólam, megrendül az intonációs biztonság, hiányos a zenei formálás. Vagy olyan kompozíció kerül a műsorba, amelynek nem kéne – akár mert „nagy siker”, pedig zenei értéke minimum kétes, akár mert „nagy presztízsű” a szerző vagy a darab, de adott karnagy, s így az együttese nem igazán tud mit kezdeni a túl nehéz partitúrával. Sok a buktató. Igényes, egyben reális műsorválasztással elkerülhető mindegyik. Még a lámpaláz is... Nota bene: a zsűritagok és a kórusvezetők közti szakmai megbeszélés – némi információs zavar okán – esetlegesen sikerült. Kicsivel több figyelemmel jobb lesz – mert fontos.

Kórustalálkozó nem lehet meg közös ének nélkül. Ezúttal egy-egy népdal köszöntötte az édesanyákat, nagymamákat, s a pódiumon lévőkhöz boldogan csatlakozott a hallgatóság is.

A *Kórusmajális* megálmodója, Erdélyi Ágnes, Veszprém Város Vegyeskara karnagya a nap nagyobbik részét, főszervezőként, takarásban töltötte, ám a harmadik hangversenyen ő vált az egyik főszereplővé – a Bakony vidékéről egyenesen Dél-Amerikába, az Andok bérceiig röpítette a népes előadógárdát és a hallgatóságot.

Mauricio Vicencio (*1958) diaguíta őslakos származású, chilei születésű, Ecuadorban élő autodidakta zeneszerző műve, az *Andok mise (Misa Andina)* 1992-ben kezdte hódító útját. Veszprémbe a budapesti Los Gringos együttes jóvoltából már 2015-ben megérkezett, akkor merülhettünk bele először az Andok – a szó szoros és átvitt értelmében is színes – zenei világába. Vagy jobb, ha inkább felemelkedést mondunk... A pódiumon most is a Los Gringos, ezúttal nyolc muzsikussal és megszámlálhatatlan dél-amerikai népi és klasszikus instrumentummal. Egzotikus nevek: quena, mochoseño, jula-jula, charango, gitarron, bombo, chagchas – azaz sípos és síp nélküli furulyák, kisebb-nagyobb pengetősök, dobok, kecskeköröm csörgő, esőcsövek. És pánsípok. Képzelve el a kedves

olvasó: nyolc pánsíp, a legkisebb alig arasznyi, a legnagyobb közel embermagasságú, megszólalnak tompán, messziről, mint egy hűvös fuvallat a sok ezer méter magas hegyek felől. Végtelen nyugalmat áraszt, mintha a ritka levegőben ott, messze fenn vitorlázna egy kondor... .

A tizenkét tételes, folklór ihletésű kompozíció kulcsszava a szerző szerint a szinkretizmus – azaz vallások, hitek ötvözése –, így egy új entitásban jelenik meg a keresztény hitvilág, az Andok népeinek valóságai, az animizmus, a természetimádás. Olyan összefonódott-összeolvadt hangulat- és gondolatrendszer, amely nagyon messze áll a közép-európai néplélektől. Ám a hangok varázsa fokról fokra beszippantja a hallgatót, és eksztatikus ritmusával, ráolvasásszerű ismétlődéseivel az előadókat is oly mértékben teszi e bűbáj részévé, hogy magunk sem ismerünk magunkra.

A mű felépítése részben követi a keresztény liturgiát, de újra meg újra van benne egy kicsi andoki csavar: az Agnus Dei után hirtelen ott egy felszabadult, vidám, ritmikus Benedictus – és már vége is a darabnak. E tétel, akár a középső Allelujah, betölti a hallgatók és előadók egészséges vágyát, hogy a feszültségek oldódjanak. Az Allelujah előadógárdája egyébként kibővült mindazokkal, akik a *Kórusmajálison* részt vettek és szívesen csatlakoztak Veszprém Város Vegyeskarához. Fantasztikus élmény volt a hatalmas összkar élő lüktetése!

Abszolút ismeretlen zenei területre merészkedett Erdélyi Ágnes és együttese. És jól tette. Igazi zenei és spirituális élmény részeseivé váltak, s tettek minket is azzá. Köszönet érte. És köszönet a Los Gringosnak, hogy közel tíz éve elindított minket ezen a hosszú úton, az Andokon innenről túlra... .

C. Szalai Ágnes

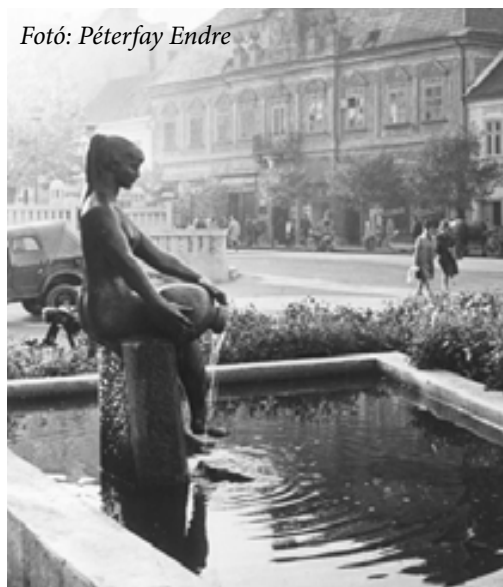
Vannak impozáns köztéri alkotások városunkban, vannak kedves plasztikák, átlagos szobrok, domborművek, és van néhány, amelyen elgondolkodik a néző, hogy is van ez? Találkozhatunk olyan alkotásokkal is, amelyeknek nem közismert, de érdekes története van.

Történetek a szobrainkról

Zsuzsi névadója

Szerintem nincs olyan veszprémi, aki ne szeretné Zsuzsit, a városháza két épülete közti aprócska téren korszából vizet öntő lányt. R. Kiss Lenke egyik első alkotása 1961-ben került városunkba, az akkori járási tanács épülete előtt állt, a Vöröshadsereg téren – nem messze jelenlegi helyétől. A városi tanács pályázatát – ismert szobrászok között – nyerte meg a pályakezdő művész. Amikor a jelenlegi városháza

Fotó: Péterfay Endre

felújítása zajlott, raktárba költözött a szobor, s amikor 1995-ben visszakerült közterületre, a *Napló*ban erről tudósító újságíró azt írta: talán sosem tudjuk meg, miért lett Zsuzsi. Elárulom: egy kollégája javaslatára.

A *Napló* 1961. március 29-i számában (f) szignóval jelent meg egy gloszsa: „A múlt héten darus kocsi és lelkes segítők közreműködésével felállították a Vöröshadsereg téren Veszprém új városdíszt, R. Kiss Lenke budapesti szobrászművész kútfiguráját, a *Vízöntő lányt*. A város felszabadulásának évfordulójára tehát helyére került a szobor, hazánk felszabadulásának ünnepére pedig ott lesz körülötte a park is.”

Egy hódmezővásárhelyi példára hivatkozva, ahol a főtéren álló kútfigurát a vásárhelyiek Juliskának nevezték el, a cikk írója azt javasolja, a veszprémiéket is adjanak nevet ennek a szobornak: „Kedves példa, ezt követni kellene. Adjunk mi is nevet a kislányunknak. Modern gyerek ez, helyre teremtés, Juliska nem lehet, az nem illene hozzá. Valami korszerűbb név kellene neki. Javaslatunk: nevezzük Zsuzsinak!” (E cikknek én is birtokában vagyok, de a pontos szöveget László Péter művészettörténésztől vettem át, aki R. Kiss Lenke életművének értő ismerője.) 1961 tavaszától Zsuzsiként ismerik a városlakók – s emiatt a turisták is – ezt a klasszikus értékekkel bír, szerethető szobrot.

Hídból faragott Madonna

Szintén R. Kiss Lenke alkotása a Rózsa úti iskola udvarán lévő monumentális hatású, pedig aprócska (alig 70 cm magas) *Anya gyermekével* című szobor. Ennek duplán izgalmas a története. Állítólag az egyik budapesti, a II. világháborúban megsérült híd gránitpilléréből faragta R. Kiss Lenke. Rábai Péter, a művész nő fia határozottan emlékszik, hogy nagyon kemény volt az anyag, édesanyja sokat mérgelődött faragás közben, még segítséget is kellett kérnie.

Annak története, hogy hogyan került az iskolába a mű, nem egyértelmű. (Ez a másik érdekesség, a szubjektív emlékezet.) Vándorfiné Fülöp Mária, aki az 1990-es években az iskola igazgatója volt, azt mesélte: a Tűztorony alatt sétáltak Bors József akkori alpolgármesterrel, s az ott lévő káoszban – később lett csak rendbe téve a mai Művészetek Háza és Panteon területe – bukkantak a szoborra. Az iskola szülői munkaközössége szervezte és bonyolította a szállítását és a felállítását az iskola udvarán. A művész nő fia pedig úgy emlékszik, 1997-98 környékén ajándékozták az iskolának. Kívülállóként a két információ nem zárja ki egymást, a tényleges birtokbavételt követette később a hivatalos dokumentálás.

Lefejezés

A Botev-iskola kertjében is van szobor, egy gigantikus méretű, kissé horrorisztikus Botev-portré, egy asztalon. Nemcsak a kisiskolások magasságával azonos méret miatt ijesztő az alkotás (120 centi magas a fej), inkább azért, mert a fej alatt nincs váll, még a nyak is túl rövid. Kiderült, hogy miért.

1981. május 23-i számában a *Napló* tudósított a bolgár Haszkovo város magasrangú vendégeinek látogatásáról, ők hozták ajándékba a „mellszobrot”. (Az újság-

író fogalmazott így, megértem, mégsem írhatta, hogy Botev-fejet kaptunk.)

Áll Bulgáriában egy sok méter magas Hriszto Botev-szobor (a bolgár Petőfi-ről, forradalmár költőről van szó), egyik lábával lépni készül, karja maga elé lendül, fejét balra fordítja. Ennek eredeti öntőmintája alapján készült a Veszprémbe hozott portré. És mert az eredetin fordult a fej, le kellett rövidíteni a nyakat, hogy ne váljon torzzá az ábrázolás.

Beleprévelt fél arc

A Simonyi-iskola udvarán gyerekek közé való plasztika áll, Sóvári János alkotása, a *Mackók*. Bájosak, szeretnivalók és stabilak, így „mászókának” is biztonságosan használhatják a kisdíákok.

Ellenben ami az iskola falán van, értelmetlen. Marosán László készítette a Dimitrov homlokzatán lévő, a közelmúltban

felújított, dekoratív fémpasztikát. Ennek magas színvonala miatt érthetetlen, hogy az említett domborművel mit művelt. Egy kislányt oktató tanítónőt ábrázol, az alakok merevek, pár centire emelkednek ki a síkból, de sokkal inkább kőrajzok, mint domborművek. Az egyiptomi ábrázolási módot idéző megformálással nem is lenne bajom, ha télen, amikor a bokrok nem takarják, nem vettem volna észre, hogy a pár centis magasságra az arcok – frontálisan nem ábrázolt – másik oldalát rápréste. Nehéz elmagyarázni, miről van szó, a róla készült fotót látva megértik azonnal.

Sztálin emlékezete

Végezetül egy igazi kuriózum. A József Attila utcában lévő, *Barátság* című dombormű eredete. A város több évtizedes

nyilvántartásában Márvány Pál alkotásaként szerepel, de ilyen nevű képzőművészre nem sikerült rábukkanni.

A kompozíció viszont csaknem egy az egyben részlete a hajdani budapesti Sztálin-szobor talapzatának. A Sztálin-szobor frízén a bal oldali relief egy szovjet katona történetét ábrázolja, aki a domborművön elmesélt történet végén – a szobortalapzat első oldalának közepén – „felszabadítja” a magyar családot. Kezében magyar gyermeket tart, tisztje kezét fog a magyar apával. A veszprémi reliefen nem a tiszt, hanem maga a hős szovjet katona fog kezét a magyar férfival. A kompozíció, az alakok, az arányok azonban tökéletesen azonosak a Sztálin-szobor talapzatának reliefjével, amely 1952-ben készült. Helyi források szerint Veszprémben 1961-ben állították fel a domborművet.

Szjiz Rezső Mikus Sándorról írt könyvéből (Corvina, 1977) idézek: „...a Veszprémben 1957-ben fölállított dombormű, amelyen egy szovjet katona nyújtja jobbját egy civil magyarnak. ...Puritán eszközökkel készült, »forradalmi gesztusok« nélküli alkotás ez is.”

Biztossá vált tehát az alkotó személye, Mikus Sándor, és bizonytalanná a felállítás éve. A két képet együtt nézve azonban egyértelmű, hogy Veszprémben a Sztálin-szobor frízének egy részletével van dolgunk, annak vázlatával vagy másolatával, amely önálló műként került városunkba.

Herth Viktória

Bohus Zoltán Oktatói díja

Nemrégiben számoltunk be Bohus Zoltánnak Veszprém Város Önkormányzata és a Bohus-Lugossy Alapítvány által életre hívott *Víziók* című kamarakiállításáról, amely az alapítvány által tervbe vett Európai Kortárs Üvegművészeti Múzeum makettjének és ezáltal a Veszprém térségéhez kapcsolt nagyszabású tervnek is helyet adott. Azóta Bohus Zoltán és Lugossy Mária, a két kiemelkedő életművet képviselő, nemzetközi elismertségű üvegművész házaspár gyűjteménye a Laczkó Dezső Múzeumba került megőrzésre, mintegy tovább erősítve a művészi hagyaték Veszprémhez kötődését. Hiszen mindketten jelen vannak a múzeum üvegkollekciójában, valamint Lugossy Mária két műve, a jelenleg restaurálás alatt álló *Millenniumi emlékmű* és *Rheia* című kőzárványszobra is a város tulajdonát képezi.

Séd, 2023. 5. sz., 33. old.

Kevesen tudnak viszont arról, hogy Bohus Zoltánnak, a Munkácsy- és Kosuth-díjas érdemes művésznek minden bizonnyal utolsó megrendelésre készült munkája, a Pan-

non Egyetem részére 2017-ben készített *Timár László Tanulmányi Verseny Oktatói díja* szintén Veszprém városához kapcsolja a neves művészt. Egy példánya ma is magántulajdonban található Veszprémben a díj megnevezésében szereplő család birtokában. Arra vár, hogy az ajándékozó nagylelkű gesztusaként visszakérüljön az idén jubiláló 75 éves egyetem közegébe, ahol a Timár László Esettanulmányi Megoldó Verseny a névadó emlékére

1990 óta rendszeresen megrendezésre kerül.

A verseny névadója a fiatalon, 41 évesen elhunyt, kiemelkedő tehetségű dr. Timár László okleveles vegyész mérnök, vegyipari gazdasági mérnök, egyetemi adjunktus, aki a Pannon Egyetemen a gazdasági képzés egyik megalapozója volt. Itt szerezte annak idején diplomáját, és itt folytatta oktatói és kutatói pályafutását először a Radiokémia Tanszék, majd a közreműködésével megalakuló Üzemgazdaságtan Tanszék keretein belül. Emlékének megőrzésére jött létre 1992-ben a Timár László Tanulmányi Emlékverseny Alapítvány azzal a céllal, hogy a már korábban elindult, évenként megrendezésre kerülő verseny költségeit, valamint a versenyen helyezést elért hallgatók díjazását biztosítsa.

A Gazdaságtudományi Kar Szervezési és Vezetési Tanszéke által kidolgozott Timár László Esettanulmányi Megoldó Verseny nem szokványos tanulmányi verseny. A névadó szelleméhez híven a megmérettetés során a négyfős csapatoknak a rendelkezésre álló 24 óra alatt szabadon választott helyszínen életszerű, az üzleti-vállalati életből vett problémákra kell megoldási javaslatokat kidolgozniuk. A versenyzőknek szakmai tudásukon túl kreativitásukat, helyzetfelismerő képességüket is bizonyítani kell. Az értékelésre a harmadik nap végén kerül sor, ahol a legjobbak nemcsak értékes tárgy-, illetve pénzjutalomban részesülnek, hanem a versenyre szponzorként vagy zsűriként érkező vállalatok további támogatását is élvezhetik.

Ennek a különleges és a névadó emléket ébren tartó megmérettetésnek az

alkalmával, a Timár László Tanulmányi Emlékverseny Alapítvány létrejöttének 25., jubileumi évében, 2017-ben került sor a Bohus Zoltán által készített *Oktatói díj* átadására. A Timár család különdíjként ajánlotta fel a négy példányban elkészült üvegszobrot a győztes csapat négy tagjának. Az ötödik példány a megrendelés mögött álló család tulajdonában maradt, ez az, ami a mostani bemutatás alapját képezi.

A Bohus Zoltán által készített *Oktatói díj* a művészre jellemző letisztult formákból építkezik, az egyszerű geometrikus elemek tőle megszokott minimalista elvű világát követi. Két egymásra merőleges üvegtömb alkotja, amelyek mindegyike az általa egész életművében iskolateremtő módon használt síküveglapok gondos egymáshoz illesztéséből áll. Virtuóz mesteri tudását igazolja az üveglapok térbeli egységgé szervezése, rendkívül gondos csiszolása, polírozása. A 12x20 cm területű talpazat tükörüveg-felületén rajzolódik ki a „Timár László Tanulmányi Emlékverseny 2017. Oktatói díj” felirat, míg a 19 cm magas álló tömb a „T L” monogramot hordozza három dimenzióban kirajzolódó finom áttűnéseiben. A neves üvegművész ebben a munkájában is megcsillantja megszokott szobrászi látásmódját, amely nemcsak a külső formákra, hanem az üveglapokon áthatoló fény játékára is épít: ez az, ami oldja a szigorú geometrikus ele-

Fotó: Szelényi Károly

mekeket, és amelynek optikai hatásai a „T L” monogramból kirajzolódó belső fénytérket generálják. A téralkotó fény, az áttetsző belső transzparenciák révén munkáján saját művészi monogramját is rajta hagyja. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a 2017-

es tanulmányi emlékverseny különdíjában jellegzetes Bohus-mű született.

Tevesz Mária

Köszönöm Timár Veronikának a rendelkezésemre bocsátott információkat.

Egy sokarcú régió művészete az EKF után

Tavaszi Tárlat 2024. Művészetek Háza Veszprém, 2024. március 9. – április 28.

Tavaszi

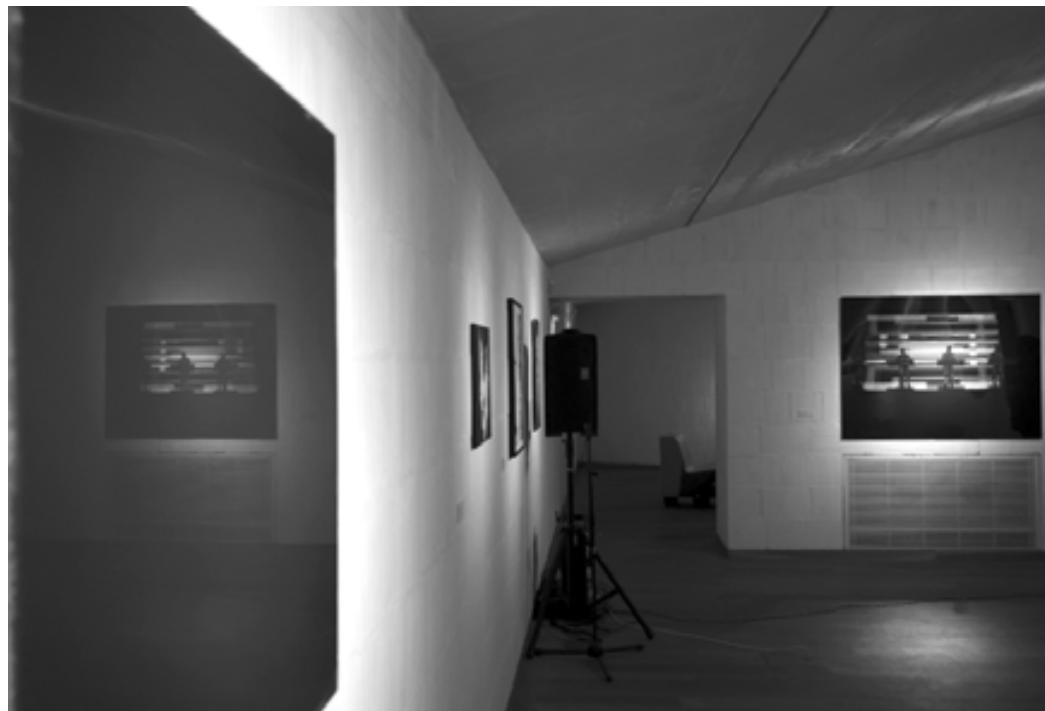
Veszprémi Tavaszi Tárlat 2019. Művészetek Háza Veszprém, a Václav Havel-terasz, Csillagok Galéria, Vágykútja, 2019. május 11.–június 16.

Séd, 2019. 3. sz., 19. old.

Az 1980-as évektől a magyar művészeti nyilvánosságban jelentős számú írás született arról, hogy a sok résztvevős, nagyobb csoportkiállítások elavultak, és a jövő a kuratori szemléletű, egy kiállításszervező egyéni válogatási szempontjait, vízióit megjelenítő kiállításoké. Az orosz származású ismert művészeti író, Boris Groys odáig merészkedett, hogy leírta: a technológiai művészetek korában a kuratori koncepció érdekesebb, mint az ott kiállított művészet. Az 1990-es évek radikális változásai, a digitalizáció előretörése néhány pillanatra elhitette a művészeti szcénával, hogy a nagy, átfogó képzőművészeti kiállítások ideje lejárt, azok mind formájukban, mind tartalmukban elavultak. Szerencsére ez a gondolat sem bizonyult maradandónak, s ahogy akkoriban a művészet ingája kilengett az egyik oldalra, később ez is – mint oly sok minden – visszaállt egy egyensúlyi helyzetbe. Mindezek ellenére Magyarországon az 1989-es rendszerváltást követően a sok alkotót felvonultató, szabad beadásos kiállítások

népszerűsége visszaesett, és az egykori országos kiállítások, illetve megyei alkotókat felvonultató tárlatok tucatjai szűntek meg, részben a szakmai akarat, részben a finanszírozás hiánya miatt. Mint oly sok esetben, a magánszféra itt sem volt képes

betölteni a hirtelen keletkezett űrt. Szerencsére voltak ezzel szemben ható tendenciák is, így például a veszprémi Művészetek Háza által szervezett *Tavaszi Tárlat*, amely 1992-ben jött létre és azóta is folyamatosan megrendezésre kerül, és évről évre

egyre sikeresebb, ahogy a csoportos kiállítások iránti igény is egyre nagyobb léptékben van jelen hazánkban.

A veszprémi *Tavaszi Tárlat* jelentőségét növelte, hogy Veszprém kulturális élete és kiállítási repertoárja, minőségi programkínálata az elmúlt három évtized-

ben jelentősen fejlődött, nem beszélve a tendenciát megkoronázó 2023-as Európa kulturális fővárosa címről. Ezért is fontos, hogy a 2024-es kiállítást a szervezők még az előző évhez kapcsolódó reflexióknak szentelték, így Grászli Bernadett igazgató és Dohnál Szonja, a kiállítás kurátora olyan alkotásokat kért a részt vevő alkotóktól, amelyek részben kapcsolódnak az előző egy év programjaihoz, tematikájához. Az idei tárlat közel nyolcvan résztvevője közül számos olyan van, akinek műve nem, vagy távolabbról kapcsolódik csak az EKF-hez, de legközelebb talán Zachar István festménye áll, amely a veszprémi húszemeletes felett elhúzó katonai helikopterrel aktualizálja a háborús időszakba lépett európai szellemiséget. A két épületben és három helyen (Dubniczay-palota, első emelet, Várgaléria, Csikász Galéria) megrendezett kiállítás elhelyezése így töredezett és távol kerülnek az egyes kiállításrészek egymástól fizikailag. Ugyanakkor a festészeti anyag dominanciája mellett szépen kirajzolódnak a régiót jellemző kortárs szobrászati, grafikai és iparművészeti alkotói praxisok is. Így erős a festészeti absztrakció jelenléte is. Milasovszky László geometrikus formáinak különleges eloszlású vízióját, Kusovszky Beáta finom raszterfelületeket egyesítő vásznát, illetve Jarmeczky István összetett formai kompozícióját mutatja be a tárlat. Somody Péter két művével van jelen, amelyeken a neonos színrétegek egymásra rétegzett maszkolásait is megfigyelhetjük, és a fújtt, festett, megfolyatott színrétegek egymáshoz való viszonyát is tanulmányozhatjuk. Holló Zsuzsanna cím nélküli 2024-es fotogramja már nem szerkezetes, konstruált világot, hanem az organikus gesztusokra épülő lendületes formaképzésű művészeti törekvéseket jeleníti meg, ahogy a szobrászati anyagból Diénes Attila nagyméretű faszobra is. Az organikus képi világ reprezentánsa a tárlat két fontos alkotója, Géczi János és Fenyvesi Ottó, akik mindketten a 20. századi neoavantgárd konceptualizmus, szó és kép kettőségének montá-

zos világát használják fel műveikben. Míg Géczi a tépett képek felől, a lebontás szakaszait és a véletlen formáit tárja a néző elé, addig Fenyvesi az enigmatikus építkezés és az olvasásra-újragondolásra, újabb jelentésrétegek keresésére ösztönző alkotásmódot preferálja. A formai össze-

tettségből a formai minimalizmusba vezet át Feledy Gyula Péter 2023-as nagyméretű akrilképe, amelynek egymásra felvitt, a világostól a sötétig vezető transzparens rétegei finom hárttyákat képezve, erősen lakkozva szinte tükröt állítanak a látogató elé.

A kiállítás rendezői ugyanakkor jelentős teret szántak az ábrázoló, figurális kifejezésmódok képviselőinek is. Közöttük is különleges helyet foglalnak el azok a művészek, akik az ember és természet törekény viszonyát állítják művészetük középpontjába. Így Péterfy Ábel, aki a levegőben kavargó madarak és a Magyarország felett gyakran feltűnő utasszállító repülőgépek egyikének kontrasztját helyezi a fókuszba. A természet finom hangulatainak megjelenítése Fekti Vera *Barangolások a Balaton körül* című akvarellsorozata, amelyet egybefűzve, az olvasási irányt kvázi meghatározó formátumban terel alkotója. A magyar festészet 1960-70-es évekbeli modernizmusát – többek között Barcsay Jenő műveinek emberalakjait – idézi fel Szűcs István Miklós zirci festőművész alkotása, amely egy hétköznapi témát – építkezés, állványozás, közösségi munka – jelenít meg az absztrakció és a figurális formaadás határterületén. A kiállítás anyagában a portréfestészet is megjelenik, Pagony Rita kettős arcképe is egy ilyen, absztrakt háttérbe szinte bevágott személyes emléket idéz. Ehhez képest kevésbé direkt, nem az egyedi arcábrázolás igénye nélkül lép fel Batus Ferenc *Artistik Bombastik* feliratos olajfestménye, amelyen két, arci karakterek nélkül álló emberalak tűnik fel a művész *Peremvidék* című sorozatából.

Összességében a 2024-es veszprémi *Tavaszi Tárlat* méltó darabja a sorozat eddigi kiadásainak, amely sokoldalúan és méltóságteljesen mutatja be a régió művészetét, s amelynek várjuk a két év múlva sorra kerülő folytatását.

Tóth Károly

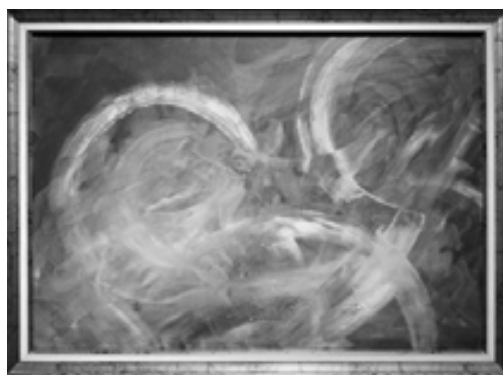
Természet ősanya minden évben levezényli a nagy körforgást – viszont az alkotást nem ildomos és bölcs dolog tűzön-vízen át erőtletni. Az ihlet nem jön parancsszóra, csak mert a programfüzet megy a nyomdába. Talán ezért is van az, hogy a Művészetek Háza Veszprém két évente rendezi meg a maga *Tavaszi Tárlatát*. A 71 kortárs képzőművész alkotásai a minőség aurájával töltötték be a Dubniczay-palota és a Csikász Galéria tereit. Nem igazságos néhányat kiragadni az egységesen magas színvonalú művek közül, de – tényleg csak pusztán terjedelmi okokból – másként nem tehetek.

Farsang után: szüret

Tavaszi Tárlat 2024. Művészetek Háza Veszprém, 2024. március 9. – április 28.

Nincs jó vége, ha a láthatáron egyre határozottabb vonalakkal kirajzolódó célhoz közel érve összeakad a lábunk. Mint amikor a bombasztikus sikernek megálmodott, sokáig finomított írásmű végi pont pár karakternyire, a festmény alján a szignó két-három ecsetvonásnyira, vagy éppen a hosszasan előkészített hódítás mindössze néhány, pontosan irányzott hízelgő szóra és csábító mozdulatra van. Aztán a felhorgadó türelmetlenség ellaposítja a szavakat, elnagyolja a motívumokat, bután tétovává teszi a gesztusokat. Beüt a krach. A várpalotai Farkas István László *Hát majdnem...* című szuggesztív festménye is a hidegzuhany-szerű felismerés pillanatát rögzíti, amelynek hatására lehet a Dunának is menni, vagy valami nyomdafestéket nem, de akrilt tűrő dolgot mondani-gondolni, trágársággal tompítva a nyilalló fájdalmat. Nem elegáns, de – ahogy az ősi tapasztalatok mutatják – működik. Lehet folytatni az életet.

Ami nem olyan egyszerű a sokadik képletes vagy valóságos pofon után, amelytől l'art pour l'art vagy a mardosó frusztráció csökkentésének kedvéért kevernek le. Ha élne, tudna erről mesélni a festőművész-sámán Szilágyi Lackó. De nem él, sok volt ő ennek a hipokrita világnak. Az meg neki túl híg. Társa és alkotótársa, Szilágyi Zoé viszont él – ha nem is mindig vidáman, de azért alapvetően ügyesen egyensúlyozva törekeny ladikját a kétségbeesés és a felfokozott remények alattomos szirtjei között. Az ide kevés, ha nem ártasz senkinek. Az is, ha olyat teszel le az asztalra, ami – ha sokkhatás árán is, de – valahogy mégis előreviszi a világot. Ha pedig örökölsz vagy főleg növesztesz magadnak egy harmadik lábat (hogy néz ki ez?), átdöfik a szívedet. Pont, mint *A háromlábú* című festményen. A gyilkos szúrószerszámmal vitézkedők csak azzal nem számolnak, hogy aki megedződött,

az szívet is tud újranoveszteni magának. Legalábbis egy darabig. De már ez is elég, hogy nagy repeszhatással robbanjon a ragacsos, „rossz-de-megszoktuk” puliszka, beterítve és röhejessé téve a közhelyet hirdető falvédőt.

De nem csak a jajpiros, meghökkenítő punk fullánkjának látványától zár össze a Nagy Konformista Kör. Egészen szurreális módon elegendő hozzá az, ha valaki nem emeli a tétet a modernségliciten, hanem nyíltan felvállalja, hogy rá bizony a Monarchia korszaka is inspirálóan hat. A zirci képzőművész-tanárról, Sudár Péterről van szó, aki Los Angelesből Londonon át Prágáig már jó néhány önálló és társas kiállításon szerepelt, viszont Magyarországon (még) nincs azon a polcon, ahová való lenne. Nem volt semmi az sem, amit a *Tavaszi Tárlatra* hozott. Aki eddig nem ismerte a képeit, mellbe vághatta, hogy mit keres a „ferencjósakája” ezen a seregszemlén. Közelebb lépve kiderül, hogy bár a bajusz-szakáll megvan, nem a néhai császárt vagy valamelyik korabeli méltóságot látjuk a *Szabadidő* című olajfestményen. Hanem magunkat. Ünnepelesen megilletődve, szabadidőruhában (Sudár egyik kedvenc motívuma). Egyedül, ahol senki se lát, a természetben. Sehol a tisztikar, a rezesbanda pattogó ütemére ünneplő tömeg. A nagy csendben találkozunk az önvalónkkal. A kép megrendítő élmény, igazán mondom.

A tapolcai képzőművész-restaurátor, T. Szabó László még visszább megy a múltba motívumért: a mitikus Aranykorba. *Aranykori töredék* címet viselő frottázsán, az aranyszínű felületen évezredek-tízezredek előtti kezek által rajzolt-véselt, ki tudja, mit jelentő vonalak és körök láthatók. A lenyomat a sötét háttérrel talán még titokzatosabb. Megfejtésre vár, amire talán soha nem kerül sor. Nagy kérdés persze, hogy kell-e mindenáron a konkrétumot, a biztos tudást keresni.

Vagy bölcsőbb a belső hangra, a mélyről jövő érzéseinkre hallgatnunk? Ha hagyjuk, hogy elmosódjanak a téridő határai, hogy a „muszáj” kereteinek fogságából kiszabaduljon az örök érvényű gondolat?

Ha már ilyen dimenziókba kalandozunk: mi, veszprémiek valami különlegesen, racionálisan megmagyarázhatatlant élhettünk át kollektívan, amikor szülő- és lakóhelyünk egy éven át Európa kulturális fővárosa volt. Volt – és szerencsére van is – valami, ami messze túlmutat az amúgy kiváló programokon és eleddig nem látott léptékű településrekonstrukción. Karácsony Éva *AD 2023* című festménye ezt a szavakkal és hétköznapi ésszel dekódolhatatlan üzenetet ragadja meg. Mintha azt sugallná a meleg, napsárga körök, hogy „ne féljete, minden jóra fordul”. Ami azt illeti, az előkészületek alatt alaposan felbolydult a történelemnek nevezett hanyaboly. Elképzelhető, hogy sokakban erős kétségek merültek fel, lehet-e sikerre vinni ezt az egészet ilyen körülmények és fenyegetések közepette. De végül jól, sőt a legjobban alakultak az események. Így vált az EKF 2023 az igent mondás fényes győzelmévé.

Mondjuk, a húszemeletest, Veszprém ellentmondásos jelképét nem sikerült megújítani. Kemény dió, az biztos, megoldás ugyanúgy nincs rá évtizedek óta, mint a közel-keleti helyzetre. Akadtak, akik már a le- vagy visszabontásáról fantáziáltak. De – tegyük a kezünket a szívünkre – hiányozna, ha a város felé közeledve

nem látnánk meg a monolitszerű tömböt. Zachar István *Barátsággal T. I.-nek* című digitális nyomatán az ikonikus toronyház képviseli az állandóságot. A már némileg megkopott ruhájú „húszas” túri, hogy mobilkommunikációs antennákkal csináljanak sündisznót belőle, és azon se sértődik meg, hogy – jobb híján – fényfestéssel, csupán rövid időre tüntetik el szépséghibáit. A deklasszált notabilitás rá se ránt a harci helikopterre (ugye, emlékszünk még a '80-as évekre, amikor szinte bármikor láttunk ilyeneket, ha a Kossuth utcáról felnéztünk az égre?). Hadd röpködjön. Ő

marad. Lesz még idő, amikor büszkén mutatják.

Tavaly nyáron Kraftwerk-koncertre menet is ott baktattunk el alatta. Aligha gondoltuk volna anno, hogy a szabadkai piacon vett bakelitlemezről játszott elektronikus melódiákat egyszer majd Veszprémbe hallhatjuk a legendás kvartett előadásában. A történelmi eseménynek a város kulturális életének régóta meghatározó alakja és motorja, Hegyeshalmi László állított emléket *Kraftwerk* című UV-nyomat-plexiüveg alkotásával. Ahogy mindig, az együttes tagjai most is mereven, humanoid robotokra emlékeztetően állnak a szintetizátoraik mögött. Arcuk nem látszik a színes, világító háttér előtt. Ha látszana, megállapíthatnánk: megöre-

gedtek. Mi is megöregedtünk velük együtt. De a kutya-fáját neki, megéltük ezt a csodát, amely végső soron házhoz jött. Diadal ez azoknak a veszprémieknek, akiket hosszú évtizedekig nem hagyott nyugodni a menni-maradni dilemmája. Aztán maradtak. Vagy visszajöttek.

Minden bizonnyal bárhol boldogult volna Kulcsár Ágnes festőművész-grafikus is, de ő jóban-rosszban kitartott és most is kitart szülővárosa mellett. Nem az a „tedd ki, hadd hüljön” fajta. Dehogy hül. A Veszprémi Művész Céh céhmestereként pörög, ott van mindenütt. Ő és Veszprém elválaszthatatlanok, egymást feltételező entitások. Így fordulhat elő az – bár készítője nem hagy kétséget a viszonyrendszert illetően –, hogy úgy érezzük, az *Álmaimban* című festményen a város álmodik róla. A chagalli lebegés itt is jelen van, de lidércnyomásosság nélkül. Kulcsár Ágnes simogatja a lelket barnáival, sárgáival, okkerjeivel, valamint apró virágaival. Ez utóbbiak sokunknak a gyerekkorunkat idézik, amikor közvetlenül elalvás előtt az utolsó percepciónk a „való” világról a virágmintás tapéta volt.

Mielőtt azonban túlságosan alámerülnénk a visszahozhatatlan utáni vágyódás mélabújába, gondoljunk bele, hogy mindaz a csoda, amit a *Tavaszi Tárlaton* láthattunk, jelen idejű. Tudatosítsuk, hogy micsoda szellemi gazdagság vesz körül minket. Legyünk hálásak érte.

Hankó András

Hommage à Albers

Művészetek Háza Veszprém, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény. 2024. április 27. – július 7.

A Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény ismét izgalmas és kivételes találkozásnak ad teret. Célkitűzéseinek megfelelően párbeszédet kezdeményez alkotói nemzedékek, nonfiguratív törekvések, valamint a hazai és a nemzetközi művészet között. Folytatja azt a nemes hagyományt, amelyet harmincöt évvel ezelőtt kezdett meg. Akkor Barcsay Jenő munkásságához kapcsolódóan hívott meg művészeket. Ezúttal öt magyar festőt kért fel, név szerint Benedek Barnát, Halmi-Horváth Istvánt, Szelényi Károlyt, Varga Bertalant és Wolsky Andrást, hogy reagáljanak Josef Albers életművére.

Séd, 2022. 4. sz., 44. old.

Albers kitűnő tanár és művész volt, akinek ösztönző hatása mind a mai napig él. Az általa is képviselt Bauhaus iskola szellemisége a művészet másfajta látásmódján nyugodott. Mit is takar ez a másfajta látásmód?

Demokratikus felfogást a művészeti ágak között, az érzékenység fejlesztését, gondolkodást, a szubjektivitás megőrzését, autonómiát. Albers fontosnak tartotta a látás tanulását, valamint a képzelet művelését. Ezzel összhangban került előtérbe nála a megfigyelés és viszonylatok felfedezése, a formai-szellemi analízis és játék. Művészet-felfogása nem elvont volt, hanem eleven. Az önmagába záródás helyett a kapcsolódást kereste. Nem véletlenül emelte híres színtanának címébe a *kölcsönhatás* kifejezést. Pályája során az élet végtelenségé, megis-

merhetetlensége izgatta. Ebben méltó társra lelt feleségében. A textilművész Anni Albers szavaival élve, együtt bátorságot merítettek a művészetből. Munkásságuk kiterjedt a designra, szőnyegekre, grafikákra, festményekre. Közös pontként azonosítható a színek iránti érzékenység, a színek tér- és formaalkító erejének kiaknázása.

Mindez jól megfigyelhető az itt szereplő műveken is, amelyek autonóm módon reflektálnak az albersi elvekre és egymásra. Jelen kiállítás résztvevői a hazai geometrikus festészet meghatározó képviselői. Alkotói gyakorlataik az irányzat sokszínűségéről és megújulási képességéről

tanúskodnak. Munkáikat látva a következő fogalompárok juthatnak az eszünkbe: mértan és intuíció, táblakép és objekt, látvány és térélmény. Olyan alapműveletekkel operálnak, mint a törés, a vertikális, az eltolás, a forgatás. Formák, vonalak, színek interakcióinak megragadására törekednek. Továbbá az elmozdulások, fedések, áthatások lendülete végigkíséri a kiállítás anyagát: hol szemlélődésre indítanak, hol felpörgetik a pulzusszámot. Mindenesetre folyamatos reagálásra készítetik a nézőt, aki így újabb és újabb helyzeteket tapasztal meg. A síkok és vonalak változatos, ám összehangzó ritmusa pedig a zenei dimen-

ziót is bevonja. Hiszen, ahogy a francia költő, Rimbaud virtuóz módon bemutatta *A magánhangzók szonettjében*, a képek, szagok, hangok és színélmények bizony összefüggnek egymással.

Josef és Anni Albers szintén az észlelések interakcióját vallották. Bátorságuk szellemi nyitottságot, kíváncsiságot és keresést jelentett. Az öt magyar művész itt kiállított művei ilyen értelemben sarkallnak bennünket is bátorságra. Arra, hogy újra rácsodálkozzunk az életre, az élet csodálatos és titokzatos tágasságára.

Mészáros Zsolt

A veszprémi Dubniczay-palota egyik tetőtéri galériatermében rendezett *A föld útjai* című kiállítás sajátosan hozza-viszi földközébe egyéni művészi megközelítéseken keresztül a látogatót. 2022-ben született meg az alkotói együttműködés alapötlete egy kulturaközi program keretében Néma Júlia kurátori koncepciója alapján, valamint Grászli Bernadett igazgató és Sörös Marian irodavezető projektvezetésével. A projektben részt vevő japán és magyar képzőművészek kölcsönösen megismerték egymás hazájának egy-egy inspiratív régióját, hogy aztán saját alkotói útjuk szerint dolgozzák fel – ez alkalommal a földhöz, tájhoz, természeti közeghez fűződő kapcsolatukat.

Földközébe

A föld útjai. Néma Júlia, Hioki Tetsuya, Aso Rando és Czigány Ákos kiállítása. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2024. május 16. – augusztus 25.

Művészet és
 Megjegyzés: Karácz: Dobnal Szonja, M...
 kinetikus művészet bemutatása több szempontból is...
 Séd, 2024. 1. sz., 13. old.

Attalai
 Fehér Dániel. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota.
 2024. február 23. – április 28.
 Séd, 2024. 2. sz., 38. old.

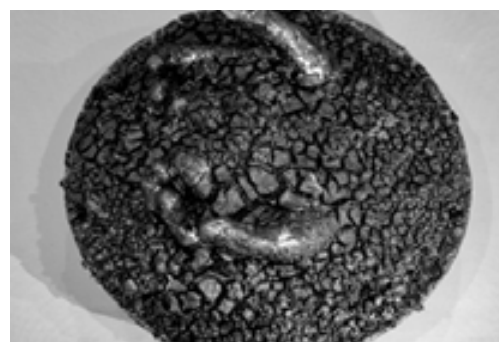
Együtt bejárt és felfedezett, megismert tájakon közösen gyűjtött ásványokból, földélményekből hoztak létre új műveket közös kiállításukra, mely tárlat augusztus végéig Veszprémben, majd októbertől Japánban, a tajimi Museum of Modern Ceramic Art – Gifuban lesz látható. A japán Gifu prefektúrában található Mino régió gazdag és nagy múltú kerámiakultúrája és a Balaton-felvidék

geológiai érdekessége-sokfélesége együttesen ösztönözte a művészeket a természeti környezet, annak anyagai, folyamatai elmélyült megismerésére, alkotásra. Néma Júlia alkotói szemléletét régóta alakítják a japán kultúra hatásai. Az említett japán régióban, a minói kultúrában az agyag és a papír anyaghasználatára évezredek hagyományra tekint vissza, jelképes értékű megjelenési formái sajátosan tárulnak fel és terülnek ki Júlia művészetében. Falra került kis négyzetes képtáblái műfajilag is határterületeket feszegetnek: majdnem monokróm, rusztikus színmezők különböző arányú sávjait társítja egymáshoz, ilyen megközelítésben kis képekkel van dolgunk, de a képsávok az égetett földanyagok minimálpaszticitást hordozó reliefjei, tehát pasztikák is egyben. Személyes földparcellák, az anyag különböző földszínekben és eltérő felületekben megnyilvánuló dermedései.

Különböző felületű és eltérő töredezettségű, kerek formájú földszegmensekből előtűnő kézrészletek alkotják Hioki Tetsuya sorozatát a kiállításon. A művész Mizunami városában a kerámia alapanyagainak feldolgozója, forgalmazója, specialista. Mivel napi munkája szorosan kapcsolódik a természeti forrásokhoz, mélyen megérintette a Balaton-felvidéken a helyiek szeretete a lenyűgöző táj iránt. A repedezett materiából előbukkanó kezek egyszerre hordoznak egyfajta panteista szemléletet, a teremtés-alkotás isteni és emberi mivoltáról szóló vallomást és az eltűnés-előtűnés drámai kettősségéről beszélő narratívát.

Aso Rando egy Minokamo nevű településen él és dolgozik. Művei a természeti anyag alakulását, organikus karakterének a renchez, geometriához fűződő viszonyát dolgozzák fel. A káoszról létrehozott kozmosz, a jelenlét és a hiány kérdéseit is feszegetik munkái. Rando pasztikái egyúttal meditációs objektumok is, olyan erőterek, amelyek révén az anyagban testet ölt szellem kommunikál a szemlélővel, de egyes tárgyai centrálisan vagy szabálytalanul nyitott jellegük révén az égi szférákkal is kapcsolatot keresnek.

Az egyszerű fotográfiai dokumentálásnál jóval többet tett Czigány Ákos a földközelséget, földanyagokban leledzés mikéntjét firtató alkotók között. Fotográfiai, akár építészeti tereket és azok fényviszonyait fényképezi, akár biológiai-természeti részleteket és ez esetben földanyag-fragmentumokat, az eszköztelen, puritán, az üresség megragadásának akarásához közel álló jellegük miatt több szállal kötődnek a japán kultúrához. Másrészt középre fókuszált, izolált föld- és optikaszegmensei, vagy ezek áthatásai, egymásra nagyításai szintén őriznek valamit nemcsak a japán-magyar projekt tematikájából, hanem a japán és a magyar kultúra szigetjellegéből is.

Tolnay Imre

Sprang

Sprang. Ősi fonott textilek, kortárs értelmezések Perutól Japánig. Kiállításmegnyitó. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. 2024. május 17.

A kiállítás egy hazánkban kevésbé ismert textiltechnika, az ún. sprang köré összpontosul. De mit jelent ez az idegen hangzású szó, mi is tulajdonképpen a sprang? Hívhatjuk mindkét végén rögzített, vetülék nélküli szövésnek, vagy a munkafolyamat során készült, lyukacsos textúrája miatt fonott csipkének, technikája azonban egyértelműen a fonás. Az így készült textilek kiemelkedően fontos tulajdonsága a rugalmasság, ami rendkívül sokféle gyakorlati felhasználásra tette és teszi lehetővé napjainkban is ezeket az ugyancsak változatos megjelenésű munkákat.

Készítéstechnikájának alapja első ránézésre egyszerűnek tűnik: két pálca közé kifeszített, egy fonalból kialakított fonalrendszer, melyet a függőleges szálak előre-hátra mozgatásával keresztelnek. Eszköze lehet egy fakeret, főkötőfa, övszövőszék, meghajlított ág vagy földbe vert karók, de akár szövőszék – nem rendeltetésszerűen használva – is megfelelhet a feladatra. A szálak elkülönítéséhez pálcák, az összedolgozáshoz horgolótű vagy fanyelv használatos. Sajátossága, hogy – szemben minden más textíliával – munka közben egyszerre két azonos textúra képződik. Ehhez már csak az ujjak ügyessége, illetve határtalan fantázia szükségeseltetik.

Bár maga a technika egészen az ősidőig vezethető vissza, hétköznapi felhasználásuk miatt mára igen kevés darab maradt meg belőlük. A legkorábbi leletek – sapkák, hajhálók, tarisznyák töredékei – a kora bronzkori norvég és dán tőzeglápokból, a Kr. e. 1400 körüli időkből származnak. Mi azonban kivételezett helyzetben vagyunk, mert két korai leletanyag is bemutatásra kerül a kiállításban. Az egyik a videón látható perui zöld-fekete töredék a Kr. e. 900–100 közötti időszakból, a Néprajzi Múzeum Amerika-gyűjteményéből. Sűrű, geometrikus mintái kihangsúlyozzák a technika adta lehetőségeket. A másik pedig egy Kr. u. 6–7. századi színes, vékony gyapjúfonalból készült kopt hajhálótöredék az Iparművészeti Múzeumból. A későbbi századokból is számos szép darabot ismerünk, kora újkori régészeti anyagokból, közgyűjteményekből, különböző ábrázolásokról. Ilyen például a nadrág, harisnya, kesztyű, pénztárca, táska vagy akár függőágy.

A kiállított tárgyak változatossága szemet gyönyörködtet. Régi és új tárgyak, kísérletek és kiforrott alkotások, rekonstrukciók, hagyományos és kortárs alkalmazások sorakoznak egymás mellett. A történelmi Magyarország népi anyagát a Néprajzi Múzeum jóvoltából változatos mintájú, formájú szlavóniai és brassói főkötők és egy kék kalotaszegi gyapjú sálöv képviseli. A különböző textiltechnikák kombinálása is megfigyelhető rajtuk: a brassói színes főkötő felső része horgolás, hátsó, lelőgő része fonott, a fekete-fehér alsó főkötő recével kombinált, a mintázatlan sálövet pedig gombkötőmunkával díszítették.

De most nézzük meg a ma készült alkotásokat. A csupán néhány éve működő magyar csipkecsoport Egervári Márta vezetésével többnyire kisebb-nagyobb tanulódarabokat állított ki. A kis táskák, tokok, vállkendők, övek különleges készítmódok tárházát sorakoztatják fel. A csoport tagjai: Moór Anikó, Nemes Viola, Szabó Adrienne, Szamek Lili, Turós Éva, Zay Orsolya. Mindannyian a textilek szerelmesei, valamilyen módon más-más textiltechnika felől kerültek a sprang közelébe. Néhányat kiemelnék munkáikból. Az egyik legnagyobb méretű – ami a nagy hengerre felfeszítve látható – Egervári Márta munkája, a veszprémi Szent Benedek-hegyi ásátás során előkerült kora újkori sálöv rekonstrukciója. Ezek az övek a 16–17. századi férfi és női nemesi öltözetek 2,5–3,5 méter hosszúságú, szépen mintázott, értékes darabjai voltak. Bár mintázatuk használat közben több sorban a derékra csavarva nem érvényesülhetett, mégis nagy gondossággal készítették. Több ilyen övtöredék került elő például a sárospataki kriptá fel-tárása során, vagy kisebb darabok a debreceni Dobozi temetőből és a jáki kriptából. Nemes Viola saját kezűleg szövött sáljainak finom eldolgozására használta ezt a technikát, aminek előzménye a svéd népművészetben is megtalálható. Ott a szövött anyagok végeinek sprangszávjai a lakószobák ünnepi díszét képezték.

A kiállításban a magyar és a történelmi anyagokon kívül hat külföldi ország is képviselteti magát. A kiállítók között üdvözölhetjük Kanadából Carol James munkáit, aki számtalan könyvet írt már ebben a témában. Rekonstrukcióit és egyedi, ötletes alkotásait a könyvei mellett az internetről ismerhetjük. Itt egy kopt főkötő rekonstrukcióját, illetve az angol ábécét megőrkítő hatalmas sálját láthatjuk.

Csehországból Sylva Antony Čekalová modern felhasználású darabjait, öltözetét és öltözetkiegészítőit, kétrétegű ruháját, táskáját és fantasztikus kortárs ékszereit csodálhatjuk meg. Ki gondolná, hogy még ékszer is készülhet belőle? Japánból Chieko Aihara a perui sprangok készítésének tapasztalatait kortárs fali és tértex-tiljein használja fel. Horvátországot egy Trg településről származó régi menyecskefőkötő és egy félkész, hajlított ágra felvetett sprangmunka képviseli. A norvég csoport munkáiban hagyományokon alapuló, ám újszerű megfogalmazású tárgyakat láthatunk, táskát, színes érmelegítőt és kötényt. Közös alkotásuk, a nagyméretű kortárs falikép szimbolikus értelmű, három norvég folyó deltáját ábrázolja. Végezetül a dán kísérleti régészeti központ bronzkori hajháló-rekonstrukcióit fedezhetjük fel.

Mennyi évszázadokat átívelő érdekes tárgy, mennyi régi és új gondolat, ötlet találkozik ebben a nagyszerű kiállításban! Meg kell köszönni a Művészetek Háza vezetőségének, hogy lehetőséget biztosított ennek a párját ritkító, hazánkban „még felfedezés alatt álló” technika bemutatásának. És fontos kiemelni, hogy a kiállítás nem jöhetett volna létre Egervári Márta megszállott munkája nélkül.

Erdei T. Lilla

*A Séd szerkesztői (2015–2024): Vondervisztne Kapor Ágnes, Ladányi István,
Grászl Bernadett, Demel Eszter, Perlaki Claudia, Géczi János, Gopcsa Katalin,
Dénes Tamás és Gáspár Gábor*

Visszatekintés az Egry 140-re

A tavalyi év egyik kiemelt kulturális eseménye Egry József nagyszabású kiállítása volt a Laczkó Dezső Múzeumban. A tárlat ötlete valójában már 2020-ban felmerült, mikor Gopcsa Katalin, a múzeum nyugalmazott művészettörténésze és dr. Tevesz Mária, a múzeum jelenlegi művészettörténésze szorgalmazni kezdték, hogy az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat keretében méltóképpen ünnepeljük meg Egry József születésének 140. évfordulóját.

Ezzel kapcsolatban a múzeum több ötletpályázatot is benyújtott az EKF-nek, amelyek nem jártak sikerrel. Ez azonban nem az Egry-projekt megtorpedozását jelentette, csupán a kiállítás koncepcióját illetően merültek fel aggályok. Végül 2021 év végén a múzeum és az EKF kreatív csapata összeült, hogy közösen dolgozza ki a tárlat forgatókönyvét és annak jövőbeni hasznosítását. Ekkor körvonalazódott, hogy nem egy klasszikus életmű-kiállításról lesz szó, hanem a Veszprém–Balaton 2023 célkitűzéseikhez igazodva Egry balatoni festészetét fogjuk a középpontba állítani.

Ez az egyeztető pont abban az időszakban történt, mikor Mária épp lebetegedett, én pedig szülési szabadságról visszatérve „megörököltem” az Egry-projektet. 2021 decemberében tehát ismét beadtuk a kiállítás ötletpályázatát, immár az új koncepcióval, amely a festő balatoni és olaszországi képeinek bemutatására fókuszált. 2022 tavaszán közel 50 millió forintot nyertünk a tárlat megvalósítására. Tulajdonképpen ekkor vette kezdetét a munka, persze egyelőre még csak csendesen, a háttérben. Szintén ekkortájt kezdődött meg a Laczkó Dezső Múzeum főépületének, vagyis a kiállítás helyszínének teljes körű felújítása, így tisztában voltunk azzal, hogy 2023 nyarán a múzeum Egryvel nyit majd újra. Ezért egy ehhez kulcsinben és belbecsben is méltó tárlatban gondolkodtunk.

Az EKF-fel közös ötlet volt, hogy a balatoni festmények töménységét oldjuk kicsit, ezért beválogattunk olyan műveket is, melyek Egry két olaszországi utazása során, a tengerparton készültek, valamint én szerettem volna, ha a művész alig ismert fafaragványai is adnak egy kis kitekintést. Így állt össze a tárgylista, amely a kerek születésnapra reflektálva 140 műtárgyat vonultatott fel. Igaz, hogy a veszprémi múzeumnak elég komoly Egry-anyaga van, de ez így önmagában kevés lett volna, ezért a kiállított művek javát más közgyűjteményektől és lelkes, ám sokszor anonimitásba burkolózó magángyűjtőktől kölcsönöztük.

A tárlat belsőépítészeti tervezésével és építésével szándékosan helyi céget, a veszprémi Skicc Reklámstúdiót bíztuk meg. Az ő feladatuk különösen fontos volt, ugyanis az épület külső falait sok ablak tagolja, ezért a kiállítóterekben a falfelület viszonylag kevés, így, hogy legyen hely a képek instalálására, belső falakat kellett építeni. Talán

ez volt az egyik olyan pont, ami a leginkább aggasztott, hogy lesz-e elég falfelület a képeknek... Nem állítom, hogy nem volt emiatt itt-ott gond a megvilágítással, ahogy azt sem, hogy nem volt látogató, aki ne kifogásolta volna a képek zsúfoltságát, de a körülményekhez képest szerintem elég jól megoldottuk a problémát.

Az ablakok elé balatoni és olaszországi színhelyeket ábrázoló képeslapokat és archív fotókat lógattunk be. A középső terem közepén pedig egy óriási társasjáték kapott helyet, amelynek mezői végigkalauzoltak Egry életének főbb állomásain.

Az eredetileg október végéig tervezett kiállítás 2023. június 24-én, a Múzeumok éjszakáján nyitott meg. Már az első nap több százan jöttek el. Folyamatos programokkal és tárlatvezetésekkel igyekeztünk fenntartani az érdeklődést, amely az intenzív nyári időszak után az őszi hónapokban visszaesett kissé. Szeptember végén kezdtük fontolgatni a fenntartóval és az EKF-fel közösen, hogy érdemes lenne meghosszabbítani a tárlat időtartamát, amit így végül is 2024. február 18-án zártunk be. A közel nyolc hónap alatt több mint tízezer látogattak el hozzánk. Azt hiszem, a múzeum történetének egyik leg-sikeresebb kiállítását köszönheti Egrynek.

Büszkék lehetünk a kollégákkal közösen összeállított kétnyelvű kiállítási katalógusra, a múzeumpedagógiai foglalkoztatófüzetre, valamint a tárlatvezetések és programok megvalósításában közreműködő ismert emberek és Egryhez mérhető művészek részvételére.

Mivel én sem dolgoztam korábban ilyen nagy volumenű projekten, rengeteg tanulást szűrtem le ebből az időszakból. Nem tagadom, hogy voltak nehézségek és küzdelmek, de összességében mindannyian csak profitáltunk a kiállítás sikereiből. Jó volna, hogyha ezekre a tapasztalatokra tudnánk a jövőben is építeni, és hasonló vagy magasabb színvonalú tárlatokban gondolkoznánk, mert a veszprémi múzeum kiállítótermeiben akár kiemelt értéket képviselő műtárgyak bemutatásához is adottak a feltételek.

Sipos Anna

A ragyogás nyomtatott megörökítése

A VEB 2023 Zrt. nem írt ki könyvkiadási pályázatot, de nem is zárta ki, hogy a kulturális-művészeti pályázatok keretéből megjelenhessen egy-egy, a témához kapcsolódó könyv. Így a könyvtárunk katalógusa szerint több mint 50 olyan kötetrel gyarapodtunk, mely valamilyen módon kapcsolódik az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) rendezvénysorozathoz. Ebben a számban nincsenek benne a különböző sajtótermékekben megjelent cikkek, amiket szintén igyekeztünk a teljességre törekvően feldolgozni. Reméljük, hogy semmi nem kerülte

el a figyelmünket, és sikerült mindent beszerezniünk legalább egy példányban.

Az egész éves rendezvénysorozat sokszínűsége a kiadványokban is visszatükröződik: a műfaji skálán találhatunk pl. forráskiadványt, könnyebben olvasható ismeretterjesztő irodalmat, kiállítási katalógusokat, szépirodalmi köteteket stb. A terjedelem a néhány oldalas sétafüzetektől a vastag kötetekig terjed. A célcsoport is változatos: a gyerekektől a művészetkedvelő felnőtteken át egészen az egy-egy tudományterület iránt elmélyültebben érdeklődő kutatókig terjed. A kiadók között vannak kulturális intézmények, civil szervezetek, jól ismert könyvkiadók. A szerzők között találunk kutatókat, tudósokat, művészeket, kortárs írókat, költőket, de ott vannak köztük a Cholnoky fivérek is.

A változatosság ellenére nagyon jól kirajzolódik néhány közös tulajdonság: az általam kézbe vett kiadványok kivétel nélkül igényes megjelenésűek, függetlenül attól, hogy puha vagy kemény kötésűek. Jó volt rájuk nézni, kézbe fogni, lapozgatni őket. Talán egyedül az „...ismét keresztezték egymást leveleink” című kiadványnál szólt meg bennem a könyvtárosi vészcsengő: nem vagyok biztos benne, hogy a lapok ragasztása idő- és „olvasóálló” lesz. A legtöbb kiadvány jól olvasható, karakteres betűkkel van szedve, nem kell erőltetni a szemet. Itt is van azonban egy kivétel: nagyon tetszett a *Tájéka* sorozat egységes hatású, mégis kötetenként eltérő grafikája, de néhány színes oldalon nagyon nehezen olvastam a fehér betűket. Az illusztrációk szépek, a fotók jó minőségűek. Örömmel láttam, hogy a legtöbb könyv gondos szerkesztési folyamaton ment át, a közreműködők között a szerzők és a szerkesztők mellett sokszor találunk szakmai lektort és olvasószerkesztőt vagy nyelvi lektort is. Sajnos ez ma már nem olyan természetes, mint amilyennek lennie kellene. A szakirodalomhoz sorolható kötetekben megtalálható a gondosan összeállított forrás- és irodalomjegyzék, képjegyzék, név- és tárgymutató, esetenként az egyes szerzők bemutatása. Ahol indokolt, pl. kiállítási katalógusok vagy a *Privát Veszprém* családtörténetei, angol és/vagy német fordítás vagy összefoglaló is található a könyvekben.

Ha néhány kulcsszóval kellene összefoglalnom ennek a sok könyvnek a közös pontjait, akkor valószínűleg ezeket választanám: közösség, fenntarthatóság, szemléletformálás, helyi kötődés, értékteremtés. Aki egy kicsit is követte az EKF fő célkitűzéseit és prioritásait, az azonnal észreveszi az egybeesést. Ez nyilván nem véletlen, hiszen a könyvek nagy része egy-egy rendezvénysorozat vagy akció eredményeit összefoglalva, azokra alapozva jelent meg. Arra nincs lehetőségem, hogy valamilyeni kötetre kitérjek, de néhányat szeretnék kiemelni.

A *Privát Veszprém: családtörténetek* című albumban talán minden veszprémi találhat ismerős arcokat. Számomra, aki majdnem harmincévesen kerültem a városba, nagyon fontos volt az a bevezető gondolat, hogy az veszprémi, aki annak tartja magát. Az önként jelentkező család-

dok szemszögéből látjuk Veszprémet, a városhoz való kötődésüket – néhányuknál csak néhány évre visszamenve a múltba, néhányuknál pedig sokkal régebbre.

A *Beszélt városok* sorozatban Keszthelyről és Veszprémről is megjelent egy-egy kötet az EKF-nek köszönhetően. A veszprémi kötet népszerűségét mutatja, hogy e sorok írásakor a könyvtárban és a fiókkönyvtárakban megtalálható valamennyi példány ki volt kölcsönözve. Erre a közkezdveltségre rá is szolgált a könyv: a hét nagyobb fejezetbe összegyűjtött olvasmányos írások között mindenki találhat az érdeklődésének megfelelőt. A sokatmondó címekkel ellátott fejezetek szakítanak az időrenddel. Találhatunk a könyvben a közelmúlttal foglalkozó fejezeteket, amikre szinte még emlékezhetünk is, de olvashatunk a régi korok püspökeiről is. Vannak olyan tanulmányok, melyek témájával, ha nem is ebben a formában, ebben a kidolgozottságban, már találkoztam, de nekem meglepetés volt pl. a veszprémi szabadkőművesekkel foglalkozó írás. A *Veszprémi anix* című fejezetből meg mi másra is figyelhettem volna fel legjobban, ha nem a kaszinókról szólóra, azon belül is arra a néhány bekezdésre, ami a kaszinói könyvtárról szól. Biztos vagyok benne, hogy a kötetet végigböngészve mindenki talál olyan fejezetet, ami megszólítja, ami hozzászól a Veszprém-képéhez.

Az EKF hangsúlyozottan nemcsak Veszprémé volt, hanem az egész régióé. Nagyon izgalmas sorozat jelent meg az ADI STUDIO Építészeti Kft. és a Kortárs Építészeti Központ Alapítvány közös gondozásában. A háromkötetes *Tájéka* sorozat a Balaton-felvidék intelligens tájhasználatának eszköztárát mutatja be. Az első kötet *A Balaton-felvidék jövőképe* címet viseli, a második kötet használati útmutatót ad az itt élőknek, beköltözőknek és a látogatóknak, a harmadik címe pedig *Egy régió eszköztára*. A három kötet sokat tesz azért, hogy lebontsa a területről alkotott sztereotip elképzeléseinket, a sokunk fejében élő rózsaszín idill mögé nézzen, közelebb hozza egymáshoz az itt élő „öslakosokat”, a bebírókat és a turistákat. Minden sorát áthatja a táj és az itt élők iránt érzett felelősség: hogyan lehet úgy megőrizni, fenntartani a korábbi hagyományokat, hogy az összeegyeztethető legyen a mai modern világunkkal? Milyen szerepe van mindebben a helyi közösségeknek, hogyan csiszolódhatnak össze a hagyományos tájhasználati módok és az új utakat keresők új törekvései? A kötetekben található esettanulmányokat, megismerkedhetünk a területen élő vagy arra jelentős hatással bíró emberekkel, módszereket és eszközöket mutatnak a közösségépítéshez. Számomra a második kötet volt a legérdekesebb: kapaszkodókat kínál a beköltözni kívánóknak ahhoz, hogy mi mindent gondoljanak végig, mielőtt végleges elhatározást hoznak, mire figyeljenek, hogy sem ők, sem a kultúrtáj, sem a régi közösségek ne sérüljenek. És ami még nagyon fontos: ne felejtjük el, hogy nemcsak a bebíróknak kell figyelniük a helyi közösségekre és tanulniuk tőlük, hanem ők is hozhatnak

olyan friss tudást, ami hasznára lehet a már ott élőknek.

Nagyon örültem annak, hogy több gyerekeknek szóló könyv is megjelent. Tokody Klára *Kalandozások a királynék városában* és Tóth Eszter – Berta-Szénási Panna *Veszprém gyerekeknek* című könyve a város felfedezéséhez adnak kapaszkodót. Tokody Klára könyve inkább hasonlít egy klasszikus útikönyvhöz, csak a gyerekek nyelvére átfordítva. Egy kis ellentmondást éreztem a könyv stílusa és tartalma között: a felfedezést segítő mesefigurák gyermek megközelítései érzésem szerint nincsenek összhangban a néha tömény információkkal. A *Veszprém gyerekeknek* című könyv közelebb állt hozzám, mert elsősorban az itt élő gyerekeknek szól. A gazdag tematika a látnivalókon kívül érinti a városi élet főbb színtereit, pl. az iskolákat, bemutatja, hogy mitől működik egy város, kiemeli a város és a természet közeli kapcsolatát, és egy önálló fejezet foglalkozik az épített környezettel. Rengeteg játékos feladat is van a könyvben. A kötet bátran ajánlható iskolai, szakköri, könyvtári vagy egyéb feldolgozásra, de ahhoz is kiváló alapot nyújt, hogy a családok az ajánlott útvonalak mentén haladva, nyitott szemmel csodálkozzanak rá mindarra, ami mellett máskor talán elmennének.

A gyerekkönyvek közül az én kedvencem Jeney Zoltán *Balaton kacsavész* című meseregénye volt. Az izgalmas történetben ugyanazok a problémák bukkanak fel, amik a tó jövőjéért aggódó felnőtteket is foglalkoztatják: a Balaton állapota, a túlzott és egyre fokozódó beépítettség, az élővilág pusztulása és az állatok irtása. Mindez úgy, hogy a mese egy pillanatig sem tűnik didaktikusnak. Sió tündér, Hany Istók, Vodnik, Lorelei, Ruzalka és Nesszi mellett még a mi szeretett kavicsfogó álteknősünk is felbukkan a történetben. Nagyon jól szórakoztam Baranyai (B) András részletgazdag és vicces illusztrációin. Azt gondolom, hogy Jeney Zoltán regénye megérdemelten lett 2023-ban az év gyerekkönyve.

Végezetül egy bontakozó – vagy inkább már élő? – veszprémi kultuszhoz kapcsolódó sorozatról szeretnék pár szót írni: természetesen a Cholnokyakról van szó. Az EKF „A veszprémi Cholnokyak” programja keretében négy hiánypótló kötet jelent meg eddig a Pesti Kalligram és a Művészetek Háza Veszprém közös kiadásában. Hiánypótló, írom, hiszen annak ellenére, hogy a kötetek megjelenését követő bemutatókon korlátozott példányszámban, de lehetőségük volt a veszprémieknek térítésmentesen is megkapniuk ezeket a köteteket, könyvtárunkban folyamatosan keresik és kölcsönzik őket az olvasók. Különösen Cholnoky Jenő *Balaton – Veszprém* című kötetét vártuk türelmetlenül, melynek korábban kiadott változatai már tönkrementek, de szinte folyamatosan keresték azt az olvasók. Jenő könyvei keretbe foglalják ezt a sorozatot, hiszen az ő önéletrajza volt az első kötet. Ő volt az, aki nem hagyta magát belesodródni egy apjához és testvéreihez hasonló tragikus sorsba, aki a tudós alázatával, kitartásával,

elhivatottságával maradandót alkotott a földrajztudományban. Fiverei egészen más pályát jártak be: mindketten tehetséges írók voltak, de tehetségüket aprópénzre váltották. A *sekretyés* és a *Fekete szárnyak* című kötetek bepillantást engednek a két író testvér részben elpazarolt tehetségébe. László írásaiban olyan szorongásos, kilátástalan, zaklatott világ jelenik meg, ami sajnos a mai embertől sem idegen. A sorsa ismeretében különösen hátborzongató olvasni a szinte mindig előre látható tragédiával végződő elbeszéléseket, az önsorsrontó és kallódó szereplők fölött szinte mindig érezzük a fekete szárnyakat.

Az EKF régen tapasztalt fellendülést hozott a nyomtatott kiadványok terén is. Örülnék neki, ha helyismereti gyűjteményünk minden évben hasonló mértékben gyarapodhatna.

Schreiber Márta

Montírozott valósággrétegek

Géczi János: *Cholnoky-történetek a Tiltott Ábrázolások Könyvéből*. Kalligram, Budapest, 2023.

Géczi János *Cholnoky-történetek a Tiltott Ábrázolások Könyvéből* című regényében a Cholnoky család három fiútestvéréről – a két íróról és a geográfusról – fest különleges tablót. A kötet anyaga Géczi korábbi vállalkozásának, a *Tiltott Ábrázolások Könyvének* elszórt részleteiben 1994 és 2009 között jelent meg.

Géczi János tudatosan odafigyel, népszerűsíti a veszprémi Cholnoky család művészetét. Évtizedekkel ezelőtt, amikor a *Vár Ucca* folyóirat kiadványaiban először foglalkozott velük, még rejtélyes félhomály és szűk körű érdeklődés övezte őket. Most azonban egészen felkapottá váltak a Cholnokyak, igazi reneszánszuk kezdődött a közelmúltban megjelent ötkötetes sorozattal, melynek első négy kötete szerkezetileg összetartozik és egy sorozatként olvasható. Ez utóbbi, negyedik kötet, a *Cholnoky-történetek a Tiltott Ábrázolások Könyvéből* különleges és eltérő a korábbi négytől. Míg az előző könyvek szövegkiadások voltak, ahol Géczi János mint szerkesztő működött közre, ez a negyedik már egy különálló Géczi János-alkotás, amely egy mélyen bensőséges kapcsolódásra utal szerző és szerzők között.

A könyvben a Cholnokyak legendáriumból és élettörténetéből merített részletek egy mesés történetbe ágyazva elevenednek meg. A korábbi regény átrendezett, újraírt változatában egészen rendkívüli módon jelennek meg a főszereplők: a három testvér, a szerző, valamint a rókából lett nő karaktere.

Hangsúlyos és szimbolikus a regény kezdő jelenete, ahol az elbeszélő szembeállítódik az egyik Cholnokyval, aki a beszélgetést követően később különféle hasonmásokként bukkan fel a törté-

netben, s mindezt nem is akárhogy teszi. Ahogy haladunk előre a szövegben, az az érzésünk támad, hogy Géczi János szándékosan játszik, ugratja olvasóit, miközben újabb és újabb alakváltozatokat léptet be a narratívába. Mire a könyv végére érünk, szinte teljesen összefolynak, nehezen elválaszthatóvá válnak a karakterek és történeteik, akárcsak egy álomban.

Ahogy a különféle Cholnoky-szövegek közti átjárás mellé belép a *Tiltott Ábrázolások Könyvének* szerzője, egyszerre válik láthatóvá a megidézett alkotóknak és Géczi János életművének szövevényes hálózata is, melynek kibogozása valódi kihívás, mégis izgalmas játék.

Mindez talán nem véletlen, hiszen elég, ha utánajárunk a Cholnokyak életművének, melyet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ők is mesterei voltak az olvasók megtréfálásának. Ha tüzetesen megnézzük írásaikat, számtalanszor felmerülhet a kérdés, hogy az egyes szövegeket vajon melyik Cholnoky írta, ki idézett és emelt át szemrebbenés nélkül a másiktól.

Nemcsak a szereplők, maga a cselekmény, illetve a leírások is álomszerű benyomást keltenek, s mindez a posztmodern írásmód eszközeivel függ össze, melyeket a megidézett híres testvérek is – koruk íróit meghaladva – szintén előszere-ttel alkalmaztak.

Másik jellegzetes aspektusa a szöveggyűjteménynek a történetek el nem kezdhetőségének és be nem fejezhetőségének a megmutatásában rejlik, melyből hiányoznak a klasszikus história kellékei. Mintha szándékosan elbeszélhetetlen és töredékes lenne a mű, mint ahogy a világunk is ilyen: sok darabból, mozaikból tevődik össze, ahány arc és élet, annyiféle történet és értelmezési lehetőség áll rendelkezésre, nincs egységes világkép, meg-egyező magyarázat, hiányzik a csattanó, a lezárás, csak folytonos körköröség van.

Ahogy a Cholnokyaknál sem vált ketté művészi megszólalás és természettudományos nyelv, úgy Géczi János regényében sem különülnek el egymástól a más és más megszólalások.

A könyv sok különböző hagyományt kapcsol össze, a történetmesélés lineáris folyamatát folyamatosan megszakítják az útinapló műfajába illeszkedő leírások, beszámolók, művészeti alkotásokról szóló diskurzusok, valamint tudományos értekezések. Földrajzi, botanikai és állattani leírások rétegei fonódnak össze tanmesékkel és mitikus történetmesélésekkel.

Egy hatalmas verssé sűrített, számos élményből, kutatásból és tapasztalatból összemontírozott, monumentális szókol-lázsként funkcionál ez a könyvmű, melyben úgy simulnak egymásba idők, terek és korszakok, ahogy egymásba fonódik egyik Cholnoky arca a másikkal, vagy éppen Géczi Jánoséval. Keveredik egymással fantasztikum és valóság, minek során egy nehezen felfejthető, mégis olyan gazdag atmoszférájú narráció jön létre, melynek elolvasása és megértése igazán különleges és felejthetetlen élményt nyújt befogadója számára.

Éltető Erzsébet

Ádám-tól és Évától a Zsöllyeszékig

Praznovszky Mihály (szerk.): *Madách-enciklopédia. Az ember tragédiája címszavakban.*

A szócikkeket írták: Praznovszky Mihály, György Péter, György István. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2023.

A könyv alcíme fedi igazán a könyv tartalmát, hiszen nem Madách-enciklopédiáról van szó, hanem a főmű, *Az ember tragédiája* kisenciklopédiájáról, a *Tragédia* szereplőinek, színhelyeinek, fontos fogalmainak, eseményeinek az előszó szerint 373 (a könyv hátsó borítójának szövege szerint 372) szócikkbe sűrített, betűrendbe sorolt magyarázatairól.

A szócikkek jelentős részét a szerkesztő Praznovszky Mihály irodalomtörténész, Madách-kutató írta, munkáját György István jogász és György Péter magyar-filozófia szakos tanár segítette. György Péterhez tartoznak a bibliai és egyháztörténeti fogalmak, személyek, események, György Istvánhoz a történet-tudományi, történelemföldrajzi témák, Praznovszkyhoz minden egyéb, a mitológiai, magyar irodalom- és művelődéstörténeti utalások, az elavult szavak, kevésbé ismert kifejezések (ázalagféreg, a nyegle főnév, barna leves, delej), illetve a Madách-filológiában való jártasságot igénylő problémák. Az általa írt szócikkekben képbe kerülhetünk Madách kulturális és nyelvi meghatározottságaival, könyvtárával, képzettségével és műveltségével, tájékozódási forrásaival kapcsolatban.

A szócikkek úgy épülnek fel, hogy a kiemelt fogalom megnevezése után a *Tragédiában* történő első előfordulását jelölik, majd következik a meghatározás, ezután a téma hosszabb-rövidebb kifejtése. Terjedelmük arányos, Ádám és Éva, a *Biblia*, Kepler vagy Luther bővebb kifejtést kapnak, a kevésbé meghatározó problémák, fogalmak rövidebbet, egy-egy elavult vagy idegen szó magyarázata nyilvánvalóan egész rövid beazonosítást.

A szerkesztői előszó számba veszi a kiadvány előzményeit, a *Tragédia* jegyzetelt, illetve kritikai kiadásait, amelyekre támaszkodott is a jelen munka, és amelyekkel összevethetjük és kijelölhetjük a helyét. Ez a könyv nem tartalmazza Madách drámáját, és elrendezése sem a *Tragédia* szövegének rendjéhez igazodik. Nem lép a kritikai kiadás vagy a jegyzetelt kiadások, Madách-monográfiák, tanulmánykötetek helyébe, más igényt elégít ki. Használatát úgy képzelhetjük el, hogy Madách művét olvasva rákeresünk azokra a kifejezésekre, amelyekkel gondjaink támadnak, amelyekről többet szeretnénk tudni, vagy egyszerűen szeretnénk egy-egy minket foglalkoztató témát, helyszínt, személyt, jelenetet meg-

beszélni valakivel. A könyv leginkább ilyen beszélgetőtárs, akihez odafordulhatunk. Ugyanakkor olvasható önmagában is, akár a szócikkek sorrendjében, akár tallózva köztük, valahogy úgy, ahogy jobb lexikonokkal, enciklopédiákkal szoktunk járni, amikor megnézzük bennük egy szót, aztán még egy óra múlva is lapozgatjuk, mert egyik téma hozza magával a másikat. Az ilyen olvasás voltaképpen felidézi számunkra korábbi Madách-olvasmányélményeinket vagy *Az ember tragédiája* előadásait. Ezt az olvasásmódot támogatja a szócikkek esszéisztikus stílusa, amely a könyv egyik nagy erénye. Szakszerű, ugyanakkor nem személytelenül tárgyyszerű kis megszólalásokat kínál a könyv, mintha egy ismerős, idősebb rokon mondaná el kérdésünk nyomán – néha szüksézáruán, néha bőbeszédűbben – a legfontosabb tudnivalókat. Még egy négysoros kis magyarázatban is felismerhetjük Praznovszky fanyar humorát: „A nemesi rangokat és címeket Párizsban az Alkotmányozó nemzetgyűlés 1790. június 19-én eltörölte. Magyarországon ezt kicsit később, az 1947. évi IV. törvényével törölte el az Országgyűlés. Igaz, ekkor nem *polgártárs*, hanem *elvtárs* lett a megszólítás.”

Hibát, persze, aki keres, az talál. Másutt sem, de lexikonban pláne nem állhat „ökomenikus” az ökumenikus helyett. A „Tátongó sír” címszó alatt magyarázott haláltáncot már a „Haláltánc” címszó is értelmezi jó százötven oldallal korábban. A szócikkszerzők laza diskurzusvezetése a magyarázatokkal és példákkal néha messze távolodik az eredetileg magyarázandótól. Így a Miltiádész sebére utaló „*e mell vérzik*” kifejezés magyarázata rövid úton eljut Balassi Bálint vérmérgezéséig, ami éppenséggel szóba kerülhet ugyan, de semmi érdemit nem tesz hozzá a magyarázathoz. A lényegre törő, többnyire szüksézáru szócikkek között meglepők az ilyen, nyilván a diáksággal cimborálni kívánó megfogalmazások: „[m]indig is a legszórakoztatóbb tananyag rész volt a történeti tanulás során Athén és az athéni demokrácia története.” (Aztán épp ebből az „Athén” címűből egész jó kis szócikk lesz egyébként.) A címszavak betűrendje ellenére egy mutató jót tett volna a könyvnek.

Támasz a diákoknak, segédkönyv a tanároknak, de bárki mélyebb *Tragédia*-olvasatát kézenfekvően segíti a *Madách-enciklopédia*. A *Matúra Klasszikusok* sorozat Kerényi Ferenc szerkesztésében megjelent nagyszerű, olvasóbarát módon jegyzetelt, három évtizeddel ezelőtti *Tragédia*-kiadása ma már alig beszerezhető, ez a kötet ilyen szempontból is hiánypótló, ugyanakkor annál bővebb magyarázatokkal is szolgál. A szöveg alapján leginkább épp a középiskolás generáció a kötet megcélzott közönsége, jó néhány jelenkori, esetenként populáris kulturális utalás próbálja megközelíthetőbbé tenni számukra a 19. századi remekművet. Megfontolandó lenne egy olyan online változat létrehozása, amely az egyes szócikkeket hozzákapcsolja *Az ember tragédiája* megfelelő szöveghe-lyeihez. De ezt a jól forgatható nyomtatott kiadványt az sem tenné feleslegessé.

Ladányi István

„Darabokban minden, minden a helyén”

Varga Richárd: *Súlyok repüléshez*.
Vár Ucca Műhely, Veszprém,
2023.

„A soul in tension that's learning to fly
Condition grounded but determined to try”
(Pink Floyd: *Learning To Fly*)

Repülés, talán a szabadság érzete. Emelkedni a felszíntől, fel, valami lényegi felé. Mi van akkor, ha minden túlságosan könnyűvé vált, ha már úgy tűnik, minden készen kapott, és a jelentések világa kiüresedni látszik? Van-e egyáltalán egy „fel”, ahova tartani lehetne? Lehet-e repülni ott, ahol mintha megszűnt volna minden közegeállás? Varga Richárd *Súlyok repüléshez* című verseskötetét olvasom, és első nekirugaszkodásra végigolvasva a kötet verseit, ezek a gondolatok jutnak az eszembe. Persze azért mindig ez a kérdés, ha le akarom egyszerűsíteni, bármilyen módon legyen is hangolva a líra, amivel ebben kötetben is találkozunk: a rend meg a világ, a tér meg az idő, az elmúlás meg ami örökkévaló, a lényeg meg a lényegtelen, és persze az, ami mindenkefelett személyes, a lírai én viszonya a világhoz, önmagához és egy mindenkori másikkal. Egy tételszerű építkezésben, akár egy szimfonikus műben ezek lehetnének a fő témák, és úgy érzem, pontosabban, mondhatnám, egyértelmű és nyilvánvaló, a kötet, hét különálló fejezetre osztva, ilyen módon építkezik és alkot szerkezeti egészet.

Megszülni sem könnyű ott, ahol megszűntek a hagyományos kapaszkodók, feloldódtak a rend megszokott elemei, képlékennyé váltak a világ sziklaszilárdnak hitt felépítményei, és a megszokott ellentétek között mintha feloldódtak volna a határok. A nyitótétel (*Betonnak tűnő szárnyak*) első verse már a fentiekből fakadó hiány érzéki-érzelmi bizonytalanságát szólaltatja meg, a súlytalanságnak azt az állapotát, amely nem megkönnyíti, hanem lehetetlenné teszi az elrugaszkodást, az emelkedést. Az emelkedést valami felé, ami a megragadható és megélhető, ami a valós tartalommal telített emberi létezéshez segítene („elszoktam a nehéz, tiszta, emberi helyzetektől”). Valami, ami az állandóságot jelentené, a nehézkedés valós fizikai érzetét, a világ tárgyiasult, gravitáló elemeinek ismerős jelenlétét, a mélység dimenzióit, ha fény, akkor a sötétséget is, mélységet és a sötétséget, ha Ajka, ami Varga Richárd számára feltételezhetően a primer élményeket jelentő gyermekkor, ifjúkor meghatározó helyszíne, akkor ezt metaforikus megközelítésben nyilván a bánya mélye jelenti. Nevezhetném ezt az első „tétel” másik fő motívumának, amely a hiány mellett a teljességre törekvés lehetőségét is igyekszik felmutatni.

Vegyük alapul az örökkévalóság szempontjait, ágyazzuk üdvtörténeti keret-

be, a jelenléte rögzült személyes idő mint ha kényszerűen ezeket az imperatívuszokat hívná elő. Az első tétel fő témájának motívumrendszerében az állandóság képzete az, ami még fontos szerepet játszik.

A nyelvi sémák kapcsolatot teremthetnek a múlttal, de elevné, valóságossá tudják-e tenni, és képesek-e hatni a jelenbe, visszavezethetnek-e valamiféle eredet-höz, a történeti idő mélyére, mitológikus gyökereihez? Lenne-e olyan kapu, melyen „minden részlet átvezet az időn”? Az *Egy Vadkörte utcai kapura* című vers a kétség hangján szólal meg. A kapu nyílhat a személyes jelenléte világára, és nyílhat a személyesből a múlt, az emberi egyetemes felé. Azonban a lét szakrális jellege itt már hiányként mutatkozik meg: „Letagadott istenek vonulnak a parton, / Asztalfiókban hevernek héroszok”. A jelen mintha elszakadt volna a múlttól, tartalmát veszítettnek tűnik, üresnek, a személyes leválik az egyetemes nagy történetekről, és ami az időtlent illeti, már csak idézőjeles, az enyészete a főszerep: „Sejtekbe épül a langyos mocsár” vagy „Rozsda eszi az elmúlt nyarakat”. „A kapu mégis mosolyog”, tér vissza e sor többször a versben refrénszerűen. De milyen lehet a mosoly, ha „hazugság olajozza a zsanérokat”? Biztosít-e valós átjárást az archaikus formák, a közös múlt, a megteremtett hagyomány felé? Építkezhet-e szervesen az idő, hathat-e az ősi gyökerekből táplálkozó jelentésség világa a jelenben? Vagy minden csak illúzió, a teljesség képzete, minden, ami öröknek, állandónak, múlhatatlan értéknek mutatja magát, és ha az, ebben a kontextusban mit jelenthet az „illúzióvesztés”, ahogy ezzel a vers záró soraiban találkozunk?

Az első rész utolsó előtti verse (*Ohio Blue Tip*) már átvezet a következő részek könnyedebb, játékosabb hangvételéhez. A felvillanó életképek sora még arról mesél, hogy a személyes és a közösségi, a jelen és a múlt pillanatai átfedhetik egymást.

Azért időztünk el az első rész versei-nél részletesebben, mert úgy gondoljuk, a többi rész ebben a felütésben, az első tétel fő témáihoz viszonyítva értelmezhető, és így fogalmazhatunk meg valami „tétéletet” a kötet egészét illetően.

Ha nincsenek nagy történetek, nem mesélhetünk nagy történeteket. Mintha beszűkültek volna a kifejezés lehetőségei. Nem az illúzió veszett el, hanem minden azzá vált, és ez szükségszerűen relativizál („minden... igen mögött ott lapul egy mégsem”), viszonylagossá tesz érzést, gondolatot, a lírai önkifejezés reflektív viszonyba kerül önmagával. Már maga a reflektivitás az elsődleges, végtelen és feloldhatatlan tükörjáték, a tárgy másodlagos, eltűnnek a mélység dimenziói, a folyamatos eltolódásban a hangnem, a tárgyhoz való viszony ironikussá válik. A kötet következő fejezeteiben jórészt a parafrázisoké a főszerep. Találkozhatunk a görög mitológiából vett szereplőkkel (*Ikarosz sétál*), illetve a magyar költői hagyomány ikonikus alkotásaival, alakjaival (*Felfeküdni a szélre*). A jelen világára, személyes megélésére hangszerelt versekben fájdalmas torzítottságban jelennek

meg a lírai hagyomány nagy témái, mint a szerelem, elmúlás, lázadás vagy az egzisztencialitás kérdéseinek filozofikus megfogalmazásai (Ady, Radnóti, József Attila). A könnyedséget bánat lengi át. A reflektivitás útvesztőjében csak a magánnyal lehet szembetalálkozni.

Túlságosan is könnyűvé vált minden, lehet, szinte elviselhetetlenül azzá. El lehet-e emelkedni ebben a közegben, van-e esély arra, hogy valós tartalommal telítődjék a személyes lét, adottak-e az önmegvalósítás lehetőségei, van-e esély arra, hogy a teljesség megélhető legyen? A harmadik tétel *Az elrugaszkodás hiánya* című rész. A hagyományos értelemben vett személyes líra, alanyi költészet, és néhol megkapóan mély líraiság, mint a *Tanulmány fiúval és paddal* című versben.

A befejező tétel (*Fel!*) hangnemét a lassú elcsendesedés jellemzi. A kötet egészére jellemző bizonytalanságot egy nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb lírai önérzés váltja fel. Hazatérés (visszatérés) egy belső, személyességét tekintve mélyebb intimtáshoz, ami nem súlytalanság és nem is nehézkedés, nem valami utáni vágy, vagy a hiány tudata, ami éppen ezért teheti lehetővé a felemelkedést („...semmi gond. Nincs semmi baj. Lassan elhalkul a zaj”).

A kötet, ha az egyes verseket önmagukban tekintjük, nyilván nem egyenletes, az olvasói élmény persze akkor is teljes lehet, ha csak belelapozva a kötetbe válogatunk a versek között. De úgy gondolom, mint szerkezeti egész működik igazán. Sőt, maga a szerkezet, maradvány zenei hasonlatnál, a tételszerű építkezés az, ami a kötet tényleges erényét adja, mert a versek hangulati, érzelmi, gondolati heterogenitását egy fölöttük álló jelentésbeli egységbe képes foglalni.

Horváth András

Egy veszprémi városfejlesztő polgármester karrierje a 20. század elején

„Igazságosan, becsületesen és bátorsággal” – Szegelethy György polgármester 1899–1910.

Szerkesztette: Földesi Ferenc.
Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány, 2024.

A Monarchia fél évszázada alatt intenzívvé vált gazdasági és kulturális erőterek eredményeként országszerte számos kisebb-nagyobb város, s tegyük hozzá, nem kevésbé a fővárosunk, jelentős fejlődésen ment át. Ebben nagy szerepe volt azoknak

a polgármestereknek és más vezetőknek (várostervező mérnököknek, építészeknek, a helyi értelmiségi elitnek), akik a helyi gazdaságban és kultúrában megteremtették az új életformát, azt a polgári attitűdöt, amelyek együtt jelentették a városi léttér modernizációját.

Veszprém még a 19. század végén is csak másodvonalbeli megyeszékhely volt, mert a 18. századtól kezdődően magán hordozta annak hátrányát, hogy nem lehetett szabad királyi város. A gazdasági és kulturális elmaradottság a 19. század végétől oldódott egy kiváló városfejlesztő, Szegelethy György egy évtizeden át tartó polgármestersége alatt.

A könyv, amely mindezt tartalmazza, Földesi Ferenc, a *Veszprémi Szemle* főszerkesztője gondos életútkutató, elemző, értékelő és szerkesztői munkájaként kerülhetett az olvasókhoz.

Porga Gyula polgármester az elődre visszatekintő sorai között elismeréssel szól a több mint egy évszázaddal korábban működött városfejlesztőről, aki „nem csupán látta Veszprém átalakulásának, modernizációjának lehetőségeit, de ... mindvégig a megyeszékhely emelkedő pályáját szem előtt tartva, néhány éven belül jelentős változást ért el ez a rendkívüli személyiség”, majd az egykori polgármester elképzeléseire reflektál, mint ahogyan tette ő anno akkor, de a ma teendőire utalva írja: „Szegelethy György 21. századi utódai-ként együtt, egymással összefogva felépítjük a jövő Veszprémét, amely 2030-ig Európa legélhetőbb városainak egyikévé válhat”.

A kötet első részében Zongor Gábor *A polgármesterségről* című írása olvasható, amelyben 1870-től napjainkig tartóan mutatja be a közigazgatási rendszer változásait, azt a folyamatot, amelyben hol jelentősen, máskor kevésbé látványosan volt lehetőség a helyi érdekek érvényesítésére. E kiváló közigazgatás-történeti tanulmány jó háttérrel ad annak a kornak, amelyben Szegelethy György működött. A további évtizedeket megjelenítő kitekintése pedig társadalomrajz is: a polgármesterek hogyan s milyenné tudták/tudják formálni a saját közösségüket, településüket.

Ki is volt „Veszprém érdemdús polgármestere”? Molnár Jánosné Szegelethy életútját bemutató, korábban megjelent tanulmányát Földesi Ferenc méltónak tartotta arra, hogy ezzel kezdődjön az 536 oldalas kötetnek az a része, amely az egykori polgármester munkásságát főképpen az általa írott rövidebb-hosszabb éves jelentések, közlemények, levelek, újságcikkek alapján idézi fel.

Szegelethy György nemcsak azért lett nagy formátumú városépítő/városfejlesztő, mert az ő vezetésével alakult ki a ma is városképi meghatározottságú nagy épületekkel a belváros, hanem azért is, mert egyedüli abban, hogy eleget tett a szabályrendeletnek azzal az előírásával kapcsolatban, hogy évenként nyomtatott jelentéseket adjon ki „...a tavaszi rendes közgyűlésre a város egész állapotáról, és az év közben előfordult, s a várost érdeklő nevezetesebb mozzanatairól”.

Ezek és a kötetben szereplő más dokumentumok (az író-szerkesztő jóvoltából), mint katalóguscímek, tartalmukkal ott sorjáznak az oldalakon, felidézve, hogy évről évre milyen volt a város, s milyenné lett. Ma neki köszönhetjük, hogy a majdani városmonográfiában ez lesz az az időszak, amelyet teljeskörűen, mindenre kiterjedően megírhatnak majd a történészek.

Amik e dokumentumértékek mellett megjelennek még, azok Földesi Ferenc értő figyelmeiségei: Szegelethy városvezetői és magánéleti küzdelmei, néha kudarcai megjelenítése (amelyek kölcsönösen hatottak egymásra), mert emberközelsége hozza azt, aki a munkájának élt: győzni akart, de nem egyedül, hanem máig ható példaként, a város polgáraival együtt.

S ha van tanulsága e kötetnek, az nemcsak az, hogy anno volt egy polgármesterünk, aki felépítette „a” Veszprémet, hanem példaképként is tekinthetünk rá: az ötévesen árván maradt, szegény családból származó devecseri kisfiú önmaga erejéből a tehetségével nagy hatású veszprémi polgárrá tudott válni.

Tölgyesi József

Igazságosan, becsületesen és bátorsággal

„Igazságosan, becsületesen és bátorsággal” – Szegelethy György polgármester 1899–1910. Szerkesztette: Földesi Ferenc. Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány, 2024. Könyvbemutató. Polgármesteri Hivatal, Kossuth-terem, 2024. március 23.

A kötetet Szegelethy György veszprémi polgármester születésének 170. évfordulójára jelentette meg a Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány. Anélkül, hogy a kötetet a kezébe vehette volna, a bemutatóra érkezett városlakó jó érzéssel vehette tudomásul: bármely oldalhoz való tartozás nélkül is vannak közös dolgaink, sikerek, amiknek valamennyien örülünk. A könyvbemutató köré kerekedett kelles délután is ezt bizonyította.

Köszöntőjében Porga Gyula nagy elődjéhez a tavalyi évvel kapcsolódott: amikor Európa kulturális fővárosában rengeteg vendéget kalauzolt. Amikor ők Veszprémet dicsérték, polgármesterünk – ahogy felidézte – hozzá szokta tenni, hogy mindig emberek vannak az eredmények mögött. Olyan emberek, akik értették az idők szavát a város nagy pillanataiban. Szent Istvánnak köszönhetjük a püspökség megalapítását, az iskolakultúrát a piaristák letelepedésének, a polgári városi lét

kibontakozását pedig a dualizmus korának. Olyan személyiségek hagyták kezük nyomát Veszprémen, mint Hornig Károly püspök, Óvári Ferenc ügyvéd, meg a híres polgármesterek: Komjáthy László, aki 19 évig szolgálta a várost, vagy a hasonlóan nagy formátumú politikus, várostervező, városszervező Szegelethy György, aki 170 éve született.

Földesi Ferenc, a *Veszprémi Szemle* főszerkesztője, az ünnepi kiadvány szerkesztője, aki a kötet anyagait válogatta, összeállította, jegyzetekkel ellátta, összeágazó munkáról beszélt, melynek révén létrejött a könyv, melybe beépült Molnár Jánosné korábbi összefoglalója, Szegelethy György hivatali jelentései, beszédei, tartalmas, jó stílusú egyéb írásai. A szerkesztő segítségére volt Zongor Gábor, ezúttal nem közpiktorként, hanem közigazgatási szakemberként, aki nyolc éven át állt a megyegyűlés élén. Ő írt és a bemutatón beszélt a „hivatalról”, a polgármesterségről, amit Szegelethy György kimagasló tudással, intelligenciával, előrelátással viselt. Többek között így lett számunkra a bürokrácia dokumentumaiból is emészthető olvasmány.

A kötetet kiadó alapítvány Fa Judittal az élen, Veszprém Megyei Jogú Város támogatásával nemcsak a kiadvány megjelenését biztosította, hanem azt is, hogy a bemutatón megjelent minden érdeklődő ingyenesen vihetett haza egy-egy példányt.

Őrsi Ágnes

Hosszú versek estéje

Jelenkor-est. Művészetek Háza Veszprém, S-stúdió. 2024. március 27.

Március huszonhetedikén költői felolvasóesttel mutatkozott be a veszprémi Művészetek Háza S-stúdiójában a *Jelenkor*. A mintegy huszonöt-harminc fős közönséget Kilián László köszöntötte, abban a reményben, hogy az alkalmi vendégszerelésből talán hagyomány is lehet, hiszen pontosan két évvel ezelőtt ugyanitt és egy kivétellel ugyanazok a szereplők már fel léptek a pécsi irodalmi és művészeti folyóirat képviselőjében. Ezt a kivételt Domján Gábor jelentette, aki most a 2022-es ötös fogatból Balázs Attilát helyettesítette.

Ágoston Zoltán főszerkesztő hasonló forgatókönyvet alkalmazott: először hírvés céljából azokat a lapszámokat mutatta be, amelyekben az ülésrend szerint sorra kerülő négy szerző legutóbb megjelent. Így került a képbe műsoron kívül Takács Zsuzsa, Krasznahorkai László és Kovács András Ferenc. A kis kitérők után immár a jelen lévő költők következtek, és a moderátor néhány kérdése után maguk olvasták fel versüket vagy verseiket.

Ülésrend szerint Ladányi István nyitotta a sort a 2024. februári számban megjelent *Orbán-kereszt* című hosszúversével.

Ladányi, a Pannon Egyetem docense elméleti munkássága, oktatói tevékenysége mellett néha évekre is elhallgat, és csak ritkán ír verset. Egy ilyen ritka alkalom, az otthoni táj szépsége, Palics, a Palicsi-tó varázsa, valamint a hozzájuk fűződő kultúrtörténeti, szakrális emlékek ihlették *Orbán-keresztjét*, amely akár prózaversnek vagy esszéversnek is nevezhető, vizuálisan pedig az is kiderül róla, hogy képvers.

Az öt követő Domján Gábor nemcsak újoncként lógott ki a sorból, hanem azzal is, hogy ellentétben a többiekkel, nem egyetlen hosszúverssel szerepelt, hanem a lap 2023. decemberi számában megjelent négy rövidebb írással, amelyekben a rá jellemző módon a köznapi eseményeket emeli gondolati szintre. Ennek megfelelően Ágoston Zoltán éppen arról faggatta, milyen eszközökkel teszi líraivá a látszólag költőietlen, jelentéktelen, prózai élethelyzeteket. A válasz roppant egyszerű volt. Addig kell dolgozni egy-egy ötleten, amíg végül lesz belőle valami. Pont úgy, ahogy Johann Sebastian Bach mondta. Addig kell gyakorolni az orgonán, amíg végül le nem üti a megfelelő billentyűt.

A pécsi születésű Fekete Richárd életútja Ladányi Istvánéhoz hasonló. Több mint egy évtizedet tanított Szekszárdon, és nemrég került Veszprémbe. Költőileg valamivel termékenyebb, mint Ladányi, de munkásságában szintén az irodalomelmélet viszi a prímet. Ő szintén hosszúverssel jelentkezett, és végül a főszerkesztővel egyetértésben a félhosszú meghatározásnál maradtak, ami a műfaji határok elmosódásának okán tovább árnyalva, akár félhosszú prózaversnek vagy félhosszú esszéversnek is nevezhető.

Negyediknek Fenyvesi Ottó következett. *Az utolsó performance* című hosszúversében a rá jellemző elégikus avantgárd hangon az elmúlt idők, az elvesztett barátok, az elvesztett illúziók nyomába eredt. És ha már ezen a rendezvényen olyan nagy hangsúlyt kaptak a műfaji finomságok, akkor azt is megjegyezhetjük, hogy *Az utolsó performance* már-már a poéma határait súrolja, és hogy mindent egybevetve a közönség ez alkalommal a hosszú versek esetének lehetett szem- és fültanúja.

Hogy a *Jelenkor*-esteknek lesz-e hagyománya Veszprémbe, az még a jövő zenéje. Ahhoz azonban feltétlenül színesíteni kell a palettát. Többek között más szerzők bevonásával és a műfaji határok, a tematika kiszélesítésével.

Ircsik Vilmos

Egy hajléktalan csiga megpróbáltatásai

Székely Szabolcs: *A csiga, aki nem talált haza*. Móra Könyvkiadó, 2023. Könyvbemutató. Pannon Köztér, 2024. április 9.

A Pannon Köztér adott otthont egy új, „KB” névre keresztelt programsorozat nyitányának. A rövidítés megfejtése roppant egyszerű: Könyvbemutató. Első alkalommal Székely Szabolcs meséjével ismerkedhetek meg az érdeklődők. A szerzővel Fekete Richárd, a Pannon Egyetem adjunktusa beszélgetett.

Székely Szabolcs költő először írt gyerekekhez (is) szóló történetet. Előző verseskötete, *A beszélgetés története* 2021-ben jelent meg. Moderatori kérdésre, miszerint mi vitte rá a szerzőt egy mese megalkotására, megtudhattuk, hogy Szabolcs a MÁV Szimfonikus Zenekar felkérésére álmolta meg az utcazenész csiga, Dömper nem mindennapi történetét. Elmondása szerint mindig is irigyelte azokat a szülőket, nagyszülőket, akik saját kútfőből rögtönöztek esti meséket a csemetéknek. Ő inkább a meseolvasós apukák közé tartozik, így természetesen legújabb művét a saját gyerekein tesztelte először. Sikerral. A történet főszereplője az imént említett Dömper, az utcazenész csiga, aki többre vágyik utcazenészi mivoltánál. Zeneipari hírnévről, ismertségről álmodozik. Egy nap értesül egy tehetségkutató műsorról, ezért főhősünk izgatottan vág neki élete legnagyobb kalandjának. A műsor helyszíne ugyanis a park túloldalán van. Akadályt és lehetetlent nem ismerve, Dömper útnak indul, hogy tehetségével lenyűgözze az egész világot. De mit ér egy mese bonyodalmak nélkül? A parkban vihar kerekedik, Dömper elveszíti a gitárját. Egy megoldás van. „Gyorsan” hazamenni, magához venni az új gitárt, és irány a műsor. De hol van a haza? A háza? Merre induljon az otthon felé? Nem tudni. A pórul járt csiga ugyanis nemcsak a hangszerét, de az emlékezetét is elvesztette. Kalandok sokasága kezdődik, barátságok szövődnek, útját segítő és hátráltató állatokkal találkozik. Székely Szabolcs tolmácsolásában hallhattunk részleteket is a műből. Például az önfejlesztő állatok messiásaként számontartott imádkozó sáska szeánszának lehattunk fültanúit, ami többek között tökéletes leképezése a manapság oly széles körben elterjedt „coach”-ok vagy éppen a politikások működésének. Hősünk valós problémáit elbogatellizálva egy lepke viszontagságait ismerjük meg. Bábállapota kényelmetlen, kellemetlen volt számára, de az ájtatos manó tanácsait megfogadva egy napon szép pillangó vált belőle. Éljen a mindentudó szektavezető! Az agymosott állatcsoport még csak nem is sejtji, hogy az életben elért eredményeik nem egy külső erő befolyására és annak agyatlan tanácsainak megfogadásával történnek, hanem a természet törvénye szerint alakulnak. Ismerős?

A költő antropomorfizált állatközöségbe helyezi verses elbeszélését, vagyis állatait emberi tulajdonságokkal ruhazza fel. Mert ha még nem emeltem volna ki, ez a mese egy verses elbeszélés. (Ahogy például Petőfi *János vitéze* vagy Arany *Toldija*.) Ütemhangsúlyos verselése felező tizenkettes. Ritmusa van, lüktetése, így a gyerekek könnyen meg tudnak jegyezni belőle versszakokat, akár egy mondó-

kát. Szellemes, kreatív történet A csiga, aki nem talált haza, egyfajta felnövés-történet telis-tele olyan morális és társadalmi kérdésekkel, ami a szülők számára is igényes szórakozást ígér.

Szelle Dávid

A nagy plakátszaggató

A napcsíkos darázshoz.

Géczi János költői estje. TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. április 17.

Igazság szerint feladtam az egészet. Már rögtön az este bevezetésekor, amikor is hallgattam Ladányi István szavait, aki megpróbálta Géczi János eddigi életművét valamiféle rendszerbe szerkeszteni, persze sikertelenül. Nem vele volt baj – Ladányi okos, mint mindig –, hanem a költővel. Ki gondolhatja, hogy egy 70 éves költőt szabályos keretekbe lehet foglalni? Mármost az életművét. Illetve nincs is életműve. Pontosabban: nincs szabályos életműve. Mint mondjuk, van... illetve nem mondjuk. Az összetett egyéniségű Géczi összetett világú életúttal rendelkezik. Mivelhogy mindezt maga építette fel, leszámítva a megszületése biológiailag determinált esetét. Azóta mindenhez van köze, ami vele s általa történik. „Mindig jelen van a világban” – mondta ő, vagy valaki róla.

Nem lenne értelme most Ladányi karakteres megállapításait visszaadni – nem is tudnám –, de látszott, hogy a 15. perc táján ő maga is feladta az értelmezés teljességére való törekvést: az alkotó és az (eddigi) életmű csak egy lexikon rövidítésekkel teli szócikkén keresztül tárható fel, semmint mélységeiben. Vagy pedig egy önálló Géczi-lexikon (vagy még inkább -enciklopédia) címszavaiban, teret kapva a bőséges megállapításokhoz.

De most csak egy irodalmi összeállítás – annak műfaji adottságaival – hallhattunk a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpadtól, akiknek van érzékük nagy irodalmi évfordulók színpadra állításához: 550 éve hunyt el Janus Pannonius, 560 éve tűnt el Villon, 250 éve született Kisfaludy Sándor, és most Géczi János is 70 éves. A színpadosok régen látott létszámban és régen látott visszafogott, azaz klasszikus irodalmi színpados mozgásvilággal mondták a verseket. Hát persze, nem is lehet másként, ez nem egy Villon-est kötéllal a nyakban, nem egy Himfy-műsor karddal, kulacssal s más vitézi objektakkal. Ez maga a szöveg, amit nem lehet ugrálva vagy gyors lépések közepette előadni.

Rádásul a szerkesztő-rendező páros, Sz. Csordás Éva és Felföldi Gábor gyakorlatilag a mennyiségére áttekinthetetlen verstömegből kellett, hogy dolgozzanak. Ez *A napcsíkos darázshoz* 2020-as nagy

Géczi-összes (vagy -válogatás?), de hát azóta hány év telt már el, hány új verssel? Szerintem nagyon helyesen nem is tettek mást, mint hogy a maguk öröme, kedvére járták körbe a Géczi-opust, kihúzó-gatva abból olyan versszálakat, amelyeket kedveltek és szerettek, és tovább kívántak adni. Így is a jól szerkesztett, felismerhető egységekbe rendezett műsoruk egyfajta ívet rajzolt, ámbár azt nem lehetett tudni, hogy vajon melyik Géczi-korszakból válogatnak. Persze ez most nem is volt érdekes, mert nem várta el senki, hogy szűk egy óra alatt bármilyen jelentős bemutatót lehetne ejteni a Géczi-verstesteken.

Ráadásul egy korrekt anyag és előadás volt ez, hiszen semmi földig hajolás e remek évforduló előtt, amit maga a mester amúgy is elutasított volna, mert a hiedelemmel ellentétben a férfiak sokkal nehezebben élnek meg, hogy ünneplik őket ilyen alkalmakkor. Miként még nehezebben azt, ha megfélemlenek a jeles dátumukról.

A tény az, hogy a jelen lévő költő élvezte az estet, a meglepően nagyszámú közönség szintúgy, a vácsikok pedig, lelkemre mondom, nagyon korrektül birkóztak a versmélvészekkel, a szövegbe alá- s fölmerülésekkel. Mondhatom, jókedvű este volt, nem mintha harsány kacagások töltötték volna be az Agóra egyik melléktermét, hanem mert örültünk magának a versnek, ráismertünk Géczi János életpillanataira, megrökönyödtünk őszinteségének merészségén, létbizonytalanságainak nyers kibeszélésén. Éreztük és értettük: ez a modern költői nyelv, ez a világot megszólító és megszólíttató, elkezdett és befejezhetetlen gondolat. Ahogyan Ladányi mondotta: „a költészet nyelvi műalkotás, alapvetően akként létezik”.

Hogy aztán miért plakáttépő? Hát kinek adatik meg, hogy egyik alkotói műfajához, a kollázshoz nyersanyagot gyűjtendő, ösztöndíjas állami (idegen) pénzen járja Róma utcáit és plakátokat tépjen öreg falakról, titkos sikátorokról, elhagyott gyárépületekről – vállalva a mindenhol értelemhiányos rendőri intézkedés minden ódiáját? Most megúsza, s itt az új kötete *Római foszlányok* címmel. De hát ez majd csak öt esztendő múlva kerül a pódiumra.

Praznovszky Mihály

Színészek és versek

„*Mi szép a mi föladatunk*” – verses színházi est Módri Györgyi Aase-díjas és Kőrösi Csaba Jászai Mari-díjas színművészek előadásában. Latinovits–Bujtor Játékszín, 2024. április 29.

Számtalanszor láttuk a Veszprémi Petőfi Színház színpadán kettősüket, a színházba járó közönség jól ismeri őket. Hogyan érzik magukat manapság, milyen gondo-

latok fogalmazódnak meg két olyan színészen, akik harmincöt éve szerepelnek együtt egy színpadon? Módri Györgyi és Kőrösi Csaba ezt a kérdést tették fel maguknak új estjükre készülve, és a választ versben, dalban, bohócruhában, komolyan és vidáman a „*Mi szép a mi föladatunk*” című verses-zenés összeállításukban kapjuk meg tőlük.

Mit tart fontosnak a két művész? A beköszönő énekszám és a bohócjelmez is megadja az alaphangot: „Egyedül nem megy” – szól a *Ripacsok* című filmből jól ismert szlogen, és rá a kacagás: ha-ha-ha-ha. A műsor folyamán itt-ott megjelenik majd a heroikus attitűd is, hisz Petőfi, mint egykori vándorszínész, többször is szót kap: „A színész utain virág és tövis terem...”, illetve az est címadó verse is tőle származik. Ugyanakkor az alaphang végig megmarad: Módri Györgyi és Kőrösi Csaba azt szeretnék, ha tudnánk, számukra mesterségük azért különleges, azért szép, mert valójában játék, amely kiszámíthatatlan, és amelyet csak csapatban és kelő iróniával lehet játszani. *Az én apukám olyan híres bohóc volt... Tanulj meg, fiacskám, komédiázni* és még több zeneszám, szonon szólal meg mindezt érzékeltetve. A zenés bevezető után Shakespeare mondatai hangzanak el, a nagyon ismert hamleti monológ, amely azt hivatott hangsúlyozni, hogy a művészetnek nagyon fontos része a körülöttünk lévő valóságra való reflexió.

Az est első része tehát a színészi létéről, a színészi mesterségről szóló gondolatokat osztja meg a nézővel, a másik rész pedig egyfajta személyes visszaillesztés színészeink több évtizedes pályájára.

Ha a színész magáról, szakmájáról szeretne beszélni, gazdag irodalomból válogathat. A magyar színész pályáját végigkíséri a magyar klasszikus líra, meghatározó pillanatok kötődnek egy-egy vershez, amelyek akár a felvételi vizsga vagy valamely rendezvény, rendhagyó irodalmi esemény emlékeit őrzik. Fontos volt a két előadóművész számára, hogy ezeket a szeretett pillanatokot is visszaidézzék, ugyanakkor az előadott művekben saját mostani énjük jelenjen meg. A rendkívül igényesen felépített és sokszínű válogatásból Módri Györgyi ezen az estén Kosztolányi *Akarsz-e játszani* és Karinthy *Előszó* című költeményével fordult hozzánk legközvetlenebbül, ezek szólaltak meg előadásában a legintimebb hangon és a legmagasabb érzelmi hőfokon. Kőrösi Csabától a sokat vitatott Szabó Lőrinc-vers, a *Semmiért egészen* marad sokáig emlékezetes, akár egy felhívás, hogy ne feledjük, érdemes ezeken a sorokon tovább gondolkodni. József Attila *A Dunánál* című nagyívű alkotása szintén túllépett a megszokott interpretációkon, a mához beszélt, szinte egyenként szólított meg bennünket.

Jó ezekkel az egykori tankönyveinkből is ismert szövegekkel találkozni, meghallgatni Petőfi Sándor, József Attila, Ady Endre, Nemes Nagy Ágnes költeményeit. Saját irodalomóráink, régi emlékeink elevenednek fel, érdekes ráébredni arra, mi az, amit már annak idején is csodálatos-

nak éreztünk, és ma is ugyanolyan lelkesítő számunkra, és mi az, amivel nehezen barátkoztunk meg, de mára már súlyos jelentést hordoz. Az előadás után a Játékszínből kijövet van mit megbeszélni, megvitatni nézőtársunkkal, ismerősünkkel. Jó a versekről beszélgetni. Ha pedig néhány hónap múlva, a következő évadban ismét műsoron lesz Módri Györgyi és Kőrösi Csaba estje, érdemes lesz még egyszer eljönni.

Ladányi Ibolya

Szellemjárás

Fiktív reneszánsz szeánsz. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2024. április 22.

Az Agóra nagyszínpadán elhelyezett nézőtéri székeken ülve valóban úgy érezhette magát az ember, mintha egy jó hangulatú megbeszélésre érkezett volna több régi ismerőssel együtt. Egy bizalmas megbeszélésre, mondhatjuk szeánszra, ahol a téma a költészet, a színpadi játék. A reneszánsz olasz, francia, spanyol és magyar irodalom jeles költői ülnek a színpad asztalánál. Megjelenik aztán Shakespeare is, hogy egy műfaji sokszínűséget tegyenek az asztalra. Vers, novella, regény, drámaresztlet – minden belefér ebbe a kavalkádba, mely csendesen indul a társaság bemutatásával. A háttérben a kivetítőn Albrecht Dürer festménye 300 évet ölel át. A közreműködő versmondók pedig próbálnak egy-egy költői képbe merülni, hogy méltón idézzék meg Petrarca, Boccaccio, Janus Pannonius, Cervantes és Balassi Bálint gondolatát. Előbb az elmúlásról, majd a szerelem búvköréről. S a szeánsz „néma résztvevői”, a közönség pedig nézheti közben a kivetítőn a szerzők arcképeit, melyek segítenek a kor szellemének megidézésében is.

De hát „a földi boldogság csak egy röpke álom”, mondja Petrarca. S ebből a röpke álomból máris Cervantes Don Quijotéjának hangoskodása ébreszt. A harci mesterségében bízó búsképű lovag Márta Attila kiváló megszemélyesítésében is hiába vívja harcát a szélmalomok ellen, hűséges fegyverhordozója, Sancho Panza intelmeit elutasítva. Vajon meddig lehet értelmetlenül hadakozni, s mi viszi a harcost ebben az értelmetlen harcban előre? A lovag vagdalkozásai a szélmalommal szemben vajon mit sugallnak nekünk? Bizony sokszor beletörök az ember kardja ebbe a harcba, de vajon van-e kiút törött karddal is a holnapok felé? Talán a természet újraéledése évről évre az, ami erőt sugall. Janus Pannonius mandulafája is virágba borul, még a zord teleken is. A tavaszi virágzásokban újraéled a szerelem, új remények, új élmények várnak.

Ebben a reneszánsz költői világban a poéták már az érzelmek oldaláról közelítik meg az élet szépségeit, és vallanak párjuknak érzelmeikről. De a versek varázsa kicsit elveszett az eljátszott jelene-

tek között. A műsor gerincét a színpadi történetek megjelenítése adta. Fokozva a jókedvet, a vidámságot, Boccaccio hordós jelenete az asszonyi furfang remek példája volt. Ez a furfangosság azóta sem változott semmit, mint ahogy a szerelmi vallomások sokszínű módja sem. Bár modern világunkban ez már egy kicsit átalakult. Shakespeare színházában a női szerepeket is gyakorta férfiak alakították. Remekül sikerült a műsort szerkesztő és rendező Felföldi Gábornak is női szerepet alakítani. Itt vált a szeánsz résztvevőinek hangulata egyre vidámbbá. A *Szentivánéji álom* tündérvilágába merülve a komikus szerelmi jelenetekben napjaink celebvilágának kifigurázása jutott eszembe. A jelenetekhez a háttérben az irodalmi színpad régi hasonló műsorának képei villantak fel. S a régi képek nosztalgiaja hozta a mosolyokat is az arcokra. S ebből a mosolygós álomból Puck manó bölceletei ébresztettek most is, visszatérítve a valósághoz. Egy kellemes szeánszon, jó hangulatú találkozózn érezhette magát a néző. Mintha csak egy mai fiatalos házibuli részese lenne, ahol Battyányi-Nagy Annamária, Börcsök Nikoletta, Fejes Réka, Szilágyi Anna, Burger Dóra, Márta Attila és Felföldi Gábor gondoskodik a ház népének szórakoztatásáról: hol szép szóval, hol ironiával, és néha döcögős jelenetekkel, de vidáman, jókedvvel komédiázva. Ám a komédia nehéz műfaj. Meg kell tanulnunk komédiázni a gondok között is. Ahogy a régi sláger írja: „Tanulj meg, fiacskám, komédiázni, mert az élet egy nagy komédia.” Ez a fiktív szeánsz sok mindenre ráébresztett valamennyiünket. S ha a reneszánsz újjászületés nem is lett úrrá rajtunk, jól éreztük magunkat ezen a furcsa szellemidézéses esten.

Molnár Erzsébet

Út a „teccő-gyüsz?”-től a tudatos partner-választásig

Szabad egy szexre? Pannon Kultúrklub 4.0. Vendégek: Kabai Vivien és Mészáros Attila szexuálszociológusok. Papírkutya Kultúrhisztró, 2024. április 29.

Ha netán lennének kétségeink a tekintetben, hogy volt-e erőfele mostanában valamiféle kultúraváltás, akkor az, hogy Magyarországon egy kávéházi rendezvény keretében, átlag hétköznap estefelé szabadon és tabuk nélkül lehet beszélni kapcsolati dinamikáról, szexualitásról vagy a hormonok szerepéről a párválasztásban, biztos eloszthatja őket. A megélt évek számának egyik előnye, hogy anélkül állíthatja az ember teljes magabiztossággal, hogy 30-40 éve mindez elképzelhetetlen

lett volna, hogy bármiféle archívumba be kellene kéredzkednie turkálni hiteles dokumentumok között.

Ami szintén a kultúraváltást bizonyíthatja: manapság teljesen magától értetődő, hogy van képzett szakértők által nyújtott szolgáltatás személyes vagy kapcsolati problémák megoldásához. Ez túlzás nélkül kvantumugrásnak minősül a korábbi generációk helyzetéhez képest – Magyarországon, tegyük hozzá. Tanulságos lehet egy rövid időutazás keretében áttekinteni, hogy is állunk ezekhez a kérdésekhez pár évtizede.

Mészáros Attila mindjárt a rendezvény elején utalt a Kádár-korszakban gyakorlatilag kizárólagos monopóliummal rendelkező Veres Pál doktor úrra, aki az *Iffjúsági Magazin* e célra fenntartott rovatában válaszolt főleg szexualitással kapcsolatos kérdésekre. A pontosság kedvéért: az ezerkilencszázhetvenes években járunk. Nagyjából az *Egészséges erotikában* karikírozott viszonyokkal „megáldva”. Tóth Eszter Zsófia és Murai András 2014-ben megjelent *Szex és szocializmus, avagy „hagyjuk a szexualitást a hanyatló Nyugatot ópiumának?”* című kötetéből kiderül, hogy a szocialista ifjúság ideológiai neveléséért felelős apparátus számára akkoriiban az tűnik a kényelmes megoldásnak, ha úgy tesznek, mintha szexuális felvilágosítás és a nemi élet következményeinek kínos témája nem is létezne. Mindenki oldja meg úgy, ahogy tudja. Ha meg nem tudja, úgy is jó, mert az „n” éves terv amúgy is előírja a népesség növelését. Adjuk ehhez hozzá a nyugati popkultúra egyre kevésbé kizárható hatását – a rock- és beatzenét, a növekvő számú szabadabb elvűnek tekinthető vizuális terméket, új társasági terek létesülését (pl. diszkó, koncertek) és új viselkedési minták elterjedését a fiatalok körében. Figyelemre méltó tanulmány kereshetne ki a szexualitást illető korabeli nézetekről, ha kielemeznénk a ’70-es évek második felében engedélyezett (lényeges tényező!) és népszerűvé váló beat-, rock- és popdalok szövegeit. A Fonográf együttes *Hunyad le a szemed* című, 1978-ban kiadott dalának azon sorai, hogy „vesd le a ruhád”, „engedd, hogy érezzelek téged” már nyíltan, de még a korszellemhez illő visszafogottsággal utalnak a szexre. Nem beszélve a „nem bűn az ma már, amit kérek” sorról, amiből egyértelműen az következik, hogy a házasságon kívüli szex korábban annak számított. (Nem újdonság, tulajdonképpen a középkor óta.)

A nyolcvanas évekre fejlődik annyit a biológiaórak tananyaga és az oktatás is, hogy az a 16-18 éves középiszkolás, aki az emberi reprodukcióval foglalkozó tanórán figyel, és még jó fej szülei is vannak, nem ír az *Iffjúsági Magazin*ba Veres Pali bácsinak, maximum vihog a nemritkán hajmeresztő ismerethiányról áruklodó leveleken. A tudatos párválasztás és a kapcsolati dinamika területén annyiban egyszerű a helyzet, hogy ezek a fogalmak tulajdonképpen nem is léteznek – legalábbis a köztudatban. Az audiovizuális termékkínálat bővülése eredményeképp tömegével lehet látni közhelyes kapcsolati mintákat felvil-

lantó zenei videókat, felváltva lehet nevetni vagy depizni a *Moziklipen* (1987), és többnyire elhinni, hogy a dolgok úgy működnek, mint a hollywoodi filmekben. Nem beszélve a nyugati popkultúra begyűrűzésének kifejezetten káros hozadékáról: a maximalista elvek alapján formált testképről – és annak szerepéről a partnerválasztási folyamatban. Főként az X generáció értékrendszerébe épül be ez a *glamour toujours* kulturális kód egy egész sor társadalmi, személyes és kapcsolati szinten megfogalmazott elvárással, főleg a testsúlyt és a minden körülmények között makulátlan külsőt illetően. (Tessék csak megnézni, hogy az ez idő tájt készült filmekben alap, hogy reggel a nők sminkkel és rendezett frizurával ébrednek.)

Írom mindezt azért, mert a beszélgetés egy pontján a pszichológus vendégek kérdésére, hogy mi kell egy jól működő, tartalmas kapcsolathoz, döntően nem a testhez vagy a külsőből fakadó vonzalomhoz köthető „hozzávalók” hangoztak el. Hanem: bizalom, közös fejlődés, együtt töltött minőségi idő, hasonló érdeklődési területek, őszinteség, határok elfogadása.

Lényeges, hogy az említett testi, hormonális, mentális vagy lelki tényezők szerepe annak függvénye, hogy milyen jellegű kapcsolatról is van szó. Azaz a testi és szellemi/lelki skálán hogyan mozog a kijelző. Ha erre megtanulunk figyelni és tudatosan reagálni, a kétféle ember közül lehetünk azok, akiknek (momentán) nincs ezen a téren problémájuk.

Bús Éva

Barokk tavasz

Pluto – Oláh Kálmán – Balázs Elemér Trió: *Barokk est*. Papírkutya, 2024. április 9.

Sokat morfondíroztam, hogy milyen felütéssel is kezdjem ezt az írást, majd úgy döntöttem, hogy gyorsan túleszem magam a fejemben motoszkáló legnehezebben kimondható gondolaton: 2024-ben Magyarországon a jazz vagy a komolyzene mellett zenészként elköteleződni komoly megszállottságot igényelhet. E két irányzat meglehetősen gyakran szól „ellenszélben”, arról nem is beszélve, hogy az alapfokú zenei oktatás nem segít ezeknek beépülni a mindennapokba, inkább elriasztja tőlük az embereket.

Ennek fényében Horváth „Pluto” József országosan ismert basszusgitáros, bőgős, a brit jazzdívá, Liane Carroll által hazai partnerének legújabb projektje, melyben a hazai jazz élvonalához tartozó két zenésztársával, Oláh Kálmánnal és Balázs Elemérral többek között arra vállalkoznak, hogy Bach ismert és kevésbé ismert klasszikusait és a jazz esz-köztárát elegyítsék egy innovatív fúzióvá, izgalmas csemegének ígérkezett azok számára, akik megtalálták e két zenei irány-

zat helyét és szerepét életükben (vagy keresik azt).

Az első felidőben, amelyet az ablakon át beszűrődő, szinte nyáriasan meleg este fénye világított be, Oláh Kálmán klasszikus feldolgozásai nyertek főként teret. Bár – ahogy Pluto fogalmazott – a basszusgitár nem egy „irodalmi” hangszer, ezen az estén az Oláh Kálmán által a 2000-es évek elején hangszerelt *Sketches from Bach Chello Suites* megszólaltatásában a basszusgitár nem ritmus-, hanem szólóhangszerként, a téma variációit játszva vállalt szerepet és nyújtott különleges zenei élményt a Papírkutya közönségének.

A variáció (amelyben a zeneszerző egy – általában ismert – dallamot többféle változatban, ötletesen és fantáziadúsan dolgoz fel) a barokk zenében igen népszerű forma volt, és a klasszikus jazz is gyakran alkalmazza eszközként. Bach különösen kedvelte ezt a műfajt, így a *Barokk est* programjához szinte kötelezően adott volt, hogy a három jazz-zenészünk ebből a kútból is merítsen számunkra. A legismeretebb, *Goldberg-variációk* című darab került fel a setlistre, amely egy ismert német népdal dallamát feldolgozva, eredetileg csembalóra íródott, összesen 30 variációból áll, és Bach egy rosszul alvó német őgrófról megrendelésére komponálta. A 2004-es megjelenésű, *Contrasts + Parallels* című albumán Oláh Kálmán feldolgozta már ennek a variációnak néhány ütemét, ám a *Barokk est* programjában, basszusgitárral kiegészülve egészen új élményt nyújtott a darab.

A szünet előtt hallhattunk még egy gavotte-feldolgozást, valamint a legismeretebb témát, a „Bakker”-t (ahogy a zenészek néha viccesen emlegetik Bach *Airjét*), majd a pihenő után fordult az irány, és Broadway-sztenderdekert hallhattunk „bachosítva”. Az *All the Things You Are* és a *Shadow of Your Smile* között helyet kapott Pluto *Late Love* című szerzeménye is, valamint a *Caravan*, amit – bármennyire is gyakran játszott darab – valamiért nem tudok megunni.

Az este számomra a kettősség jegyében telt, és nem pusztán a műsorleírásban megfogalmazott műfaji kettősségről volt szó. A koncert első felében úgy éreztem, a zenészek a közönség felé „sugároznak”, és kaptunk egy kis zenetörténeti előadást is, míg a második részben inkább egymásra koncentráltak, hangszereiken át folytattak egy olyan beszélgetést, aminek teljes mélységét a *voyeurré* átlényegült hallgatóság inkább csak érezhette, mint érthette. Victor Hugo szavai jártak a fejemben: „A zene kifejezi mindazt, ami szavakkal elmondhatatlan, mégsem maradhat kimondatlanul.”

Nyakas-Fehér Fatime

Napfény, ami átszűrődik a zenén

25 éves a Gyöngyhalász Latin Zenekar. Pannon Egyetem, E-kamara. 2024. április 23.

A telt háznál is erősebb közönséglétszám is mutatja: a szenvedélyes latin muzsikát játszó együttes olyan életérzést közvetít, amelyet sokak kedvelnek annak őshazájától tízezer kilométerre is.

Bizsergető melegség önti el a lelkem, amikor a környékbeli programok kínálatában feltűnik a Gyöngyhalász Latin Zenekar neve. A hangulatosabb, szabadtéri helyszíneken egészen úgy érzem, mintha egy karibi üdülőparadicsomban tölteném az időt. Érzem mindezt annak ellenére, hogy személy szerint a latin zene világa korábban nem igazán vonzott. Először a Rozé, Rizling és Jazz Napokon láttam őket sok évvel ezelőtt, ahol színpadi jelenlétükkel azonnal felkeltették a figyelmemet. Meg sem kellett szólalniuk, már a megjelenésük is magáért beszélt: a hóféhér, karibi stílusú öltözékek mellett a hangulatosan elrendezett színes perui szöttesek, a nagy karimájú mexikói kalapok és a számos, ismeretlen külsejű hangszer olyan vizuális pluszt adtak a közönségnek, hogy azt is magával ragadta később a zene hangulata, aki amúgy a rádióban elkapcsolja a talán kissé agyonjátszott *Bamboleót*.

A Buzás Csaba által vezetett Gyöngyhalász az Andok indián kultúrájának, illetve Dél-Amerika országainak melódiáival kezdte pályafutását. A kilencvenes évek végén megjelent, a kubai Buena Vista Social Club együttesről készült dokumentumfilm hatására kezdtek el a karibi térség muzsikájával is megismerkedni, amely azóta szerves része műsoraiknak. A Buena Vista Social Club a kezdeti inspiráción túl a későbbiekben is fontos szerepet játszott a társulat életében. 2012-ben a *VeszprémFest* vendégeként városunkban fellépő együttesnek szerenádót adott a Gyöngyhalász; a hazájában rendkívül népszerű *Dos gardennias* című dal előadásával kivívták példaképeik elismerését.

Spanyol nyelven énekelt dalaik témáját a szerelem és a vidék szépsége mellett a hétköznapi élet és a sors nehézségei szolgáltatók. Mindezek megjelenítésére olyan autentikus hangszerkészletet használnak, amely nagy részének a neve is ismeretlen az átlaghallgató előtt. Műsoraikat tíz éve táncosokkal is színesítik, akik az adott dal származási országának népviseletében adják elő hol temperamentumos, hol érzelmekkel átszőtt, izzó táncaikat. Koncertjeik célja elsősorban a szórakoztatás, de a dalok felkonferálása mindig tartalmaz pár érdekességet a származási országról, annak kultúrájáról vagy a dal keletkezési hátteréről. Buzás Csaba érdeklődése ugyanis jóval tovább mutat annál, mint hogy az érintett térség dalait eljátssza. Aki

az együttes honlapján a „Mindent a latin zenéről” menüpontba tekint, tudományos mélységű, országonként szétszálazott információtengerre talál Csaba tollából, amelyeket egyes, kifejezetten ismeretterjesztést célzó előadásai alkalmával közönségével is megoszt.

A kevés kivételtől eltekintve civil zenészekből és táncosokból álló formáció jubileumi koncertjén 17 dalból álló repertoárral örvendeztette meg közönségét. Dalaik részben saját gyűjtésből származnak, és minden esetben a saját stílusukhoz igazított feldolgozásban adják elő, ami folyamatosan változik, ahogy ők fogalmazznak, „gyöngyhalászosodik” az idő előrehaladtával. A jubileumi műsorból nem hiányozhatott a *Son de la loma* Horváth Gizella és Füzesi Zoltán táncával színesítve, ami repertoárjuk állandó részét képezi, sem a közismert *Guantanamera*, amit már a közönség is velük énekelt. Külön kiemelném Buzás-Jäger Anikó sokoldalú közreműködését, aki nemcsak hogy fuvolajátékkal, ritmushangszerekkel és énekkel színesíti a produkciót, de ahol épp ezek nélkülözhetőek, ott valódi latin táncos módjára fokozza a hangulatot állandó táncosuk, Niquita oldalán. Nem csoda, hogy kis idő után a közönség sem bírt a helyén ülve maradni.

A Gyöngyhalász Latin Zenekar egyik törzshelye a Pannon Egyetem E-kamaraterme, ahol az egyetem kultúraszervező csoportjának jóvoltából rendszeresen fellépnek. A 25. évfordulóra adott koncertjükön is ragaszkodtak „otthonukhoz”, bár az alkalomra az egyetem auláját is megkaphatták volna. Talán érdemes lett volna élni a lehetőséggel, ugyanis a zenekar népszerűsége látszólag kinötte a kamaratermet. Az érdeklődők egy része ugyanis nem érte be a passzív koncerthallgatással. A táncosok szenvedélyes mozdulatainak hatására a közönség soraiból is egyre többen csatlakoztak hozzájuk a színpad előtti, szűkre szabott táncparketten. Nem kizárt, hogy nagyobb helyen valódi fieszta is létrejöhetett volna, amire remélhetőleg sort kerítenek a nyári időszakban egy szabadtéri színpadon, esetleg egy pezsgő atmoszférájú kerthelyiségben.

Hancz Karolina

Ütős minifesztivál

Ütőhangszeres Minifesztivál.
Pannon Egyetem, E-kamaraterem. 2024. április 29–30.

Tavaly, a VEB 2023 évében különleges ötlettel kerestem meg Felföldi Gábor, a Pannon Egyetem kulturális referense: felkért mint ütőhangszerest, hogy egy helyi mini ütősfesztivál részeként adjak szólókoncertet. A felkérést nagy örömmel elvállaltam, hiszen a mai napig elevenen él bennem a győri konzis és főiskolás évek emlékei közt a kétezres évek elején évről

évre a Richter-teremben megrendezett kétnapos Győri Űtősfesztivál.

E népszerű győri rendezvényen már akkoriban is sok, a veszprémi Csermák Antal Zeneiskolából, Szerdahelyi Károly ütőtanár „műhelyéből” a zenei pályára továbblépett ütős játszott (zeneiskola helyett ma AMI, azaz Alapfokú Művészeti Iskola a hivatalos elnevezés, de a köznyelvben a mai napig nekünk a nagybetűs Zenede, zeneiskola). 2009-ben, diplomám évében volt két nagy álmom: az egyik egy ütősfesztivál megrendezése itt, a szülővárosomban, s hogy egyszer majd eljátszhatom Paul Creston marimbaversenyét a Mendelssohn Kamarazenekarral. Nos, Gábor ötlete valóra váltotta az elsőt: legyen egy mini ütősfesztivál Veszprémben! A koncertek 2023 áprilisában az egyetem E épületének nagytermében csendültek fel, 2024-ben pedig a folytatás következett: szintén két nap, tartalmas programokkal. Az első napon sajnos nem lehettem jelen, de az előadókat tekintve izgalmas produkciókat hallhattak az érdeklődők: fellépett a Curved Space zenekar dobosa, György Norbert, valamint Sándorfi Viktor, azaz Nord Drummer – mindketten a dobolás elektronikus lehetőségeit igyekeztek bemutatni.

A második nap pedig, a zeneiskolai tanítás után átsétálva a két percre lévő helyszínre, Francia Dániel és tanítványai koncertjének lehetünk szem- és fültanúi. Kezdő mondataimra visszautalva, meg kell jegyezni: Francia Dani is sokat mesélt nekem korábban ütőhangszeres tanulmányai kezdeteiről: Tóth Pétertől kapta az első impulzusokat, akit szintén Szerdahelyi Károly vezetett a pályára. Péter egyébként volt a Zenedének is ütőtanára (2008-ban tőle vettem át a tanszakot), s jelenleg is sokszor hallhatjuk a Veszprémi Petőfi Színházban ütőhangszeresként.

Francia Dániel saját magát a közel-keleti ütőhangszerek szerelmeseként aposztrofálja, s a koncertjein rendre kiderül, hogy biztos kézzel nyúl hozzájuk. Láthattunk-hallhattunk darbukat, keretes dobot, kalimbát, de még ceglédi kannát is. Tanítványai láthatóan élvezik a vele való játékot, s az ilyesmit látva-hallva mindig eszembe jut: ha az ének-zene tanítás nem heverne romokban országsszerte, talán még a nagy mesterek zeneműveire ugyanígy rácsodálkozhatnának sokkal többen...

Az est második felében a Setup együttes lépett fel: e sokféle magyar jelenléssel bíró szó teljesen otthonos az ütős szakszavak közt. A trió tagjai, Józsa Bálint, Májer Dániel és Kovács Árpád szintén a „Szerdahelyi-műhely” neveltjei. Műsorukban hallhattunk magyar népzenei rábaközi gyűjtésükből, moldvai dallamokat, de kartondobozokat sem kíméltek verőikkel, s a közönséget is bevonták a játékba tapsal – Józsa Bálint az ütősöktől szinte elvárható humorral fűszerezte a műsort, vezette be a darabokat. Feltétlenül meg kell említeni Nebojša Jovan Živković nevét: a szerb származású, Bécsben tanító világhírű ütőhangszeres-zeneszerző műveiből is ízelítőt kaptunk. Kovács Árpád, a trió egyik, szintén veszprémi születésű tagja nála diplomázott a közelmúltban Bécsben.

Összességében egy nagyszerű kezdeményezés tanúi lehettünk, s mi más kívánhatnánk a szervezőknek, mint amit Józsa Bálint az est vége felé, elkészülő szavaiban: reméljük, ez a kis fesztivál nemcsak, hogy folytatódik, hanem egy idő után a „mini” szócskát el is hagyhatjuk a fesztivál előtt.

Sipos Csaba

Hallgass a zenére!

A Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar közös koncertje a grazi Johann-Joseph-Fux Konservatorium Tücsökzenekarával. Partnerzenekarok találkozása, Graz, 2024. április 12–14.

A Veszprémi Csermák Antal Alapfokú Művészeti Iskola Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekara a közelmúltban érkezett haza Grazból, ahol a Johann-Joseph-Fux Konservatorium Tücsökzenekarával adott nagy sikerű koncertet. A háromnapos látogatáson az együttes élményteli kirándulásokon ismerkedhetett Stájer tartomány természeti és kulturális értékeivel.

Az elmúlt évek során Demel Eszter karnagy irányításával az együttes az egyik legismertebb és legszínvonalasabb hazai ifjúsági zenekarrá nőtte ki magát. A fent említett grazi látogatás egy három éve tartó sikeres partnerség fontos állomása. Az Európa Kulturális Fővárosa projekt támogatásával 2022 májusában elindult együttműködésnek és a kiváló szakmai munkának köszönhetően a három év alatt tíz közös koncertet adtak, nagy közönség-sikerrel.

Az elért eredmény ma már túlmutat a projekt keretein és további lehetőségeket teremt a két város közötti kooperációban. Demel Eszter karnagy munkáját Bárany Zsuzsanna és Vásárhelyi Borbála a művészi-szakmai feladatok mellett projektvezetési és szervezői tevékenységgel, míg a betanításban Hartványi Zsuzsanna, Fülke Ákos és Mozdényi György, a Mendelssohn Kamarazenekar művész-tanárai segítik. Kitűnő partnerre találtak a Grazi Zeneakadémián Molnár Andrea személyében, aki a különleges tehetségek előkészítő osztályát vezeti, és veszprémi születésűként itt kezdte csellótanulmányait is.

A kiváló zenepedagógusok remek lehetőséget teremtettek a zene erejével a két város közötti kapcsolatok bővítésére. A projekt megkoronázása volt a Pannon Egyetem aulájában megrendezett záró hangverseny, ahol a Gárdonyi Ifjúsági Kamarazenekar a grazi Stájer Tartományi Ifjúsági Szimfonikus Zenekarral, Thomas Platzgummer vezényletével adott közös ünnepi koncertet. Itt Rudi Róth tiszteletbeli magyar konzul és az ausztriai delegáció tagja, Günter Riegler grazi városi

tanácsos a további együttműködés kiszélesítésének áttekintésére meghívta Veszprém polgármesterét. A hároméves zenei projekt remek példája a kultúra erejének.

Demel Eszter és az őt segítő szakmai csapat újabb kapukat nyit meg a két város közötti kapcsolatokban. A karnagy, aki a hazai zenepedagógia egyik kiemelkedő alakja, csapatával olyan sikerre vezette a programot, mellyel jövőt és hidat építenek nemzetek és generációk között. A művészeti vezető munkájában folyamatosan tetten érhető a komplexitás, amit Shakespeare után talán így fogalmazhatunk meg szabadon: Hallgass a zenére! – de ne csak arra, ami a fejhallgatóból jön, hanem arra is, ami körülötted és benned van. A megélt kulturális élmények fejlesztik a személyiséget és érlelik az önkifejezést, hozzájárulnak, formálják a művek interpretálását.

A Demel Eszter vezette Veszprémi Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar szívvel és lélekkel muzsikál, ahogy Johann Gottfried Herder is mondja: „A lelkünk-höz a fülünk van a legközelebb.”

Somody Zsuzsanna

Visszaszámlálás

Háttérbeszélgetés a *vehir.hu* szervezésében Gelencsér Andrással. Specialty kávézó, Foton Audiovizuális Centrum. 2024. március 28.

Mintegy százan jelentkeztek a márciusi alkalomra, amelyen a Pannon Egyetem rektora, Gelencsér András volt a beszélgetőtárs. Őt interneten jelentkezőnek szólt a részvételi lehetőség a Foton kávézójába. Tanár, önkormányzati alkalmazott, vállalkozó is jött beszélgetni, Hajas Bálint és két kollégája mellett ők képezték a rektor hallgatóságát. Napjaink legégetőbb kérdése: ilyen pazarló fogyasztás mellett milyen jövő vár az emberiségre, rád, ránk, mindenkire?

A rektor őszinte szókimondásával a legkülönbözőbb fórumok népszerű előadója lett. Ott a Fotonban azt mondta, szívesen jött, mert a közérthetően megvalósított társadalmi szerepvállalás kis körben ugyanolyan fontos, mint a nagy egyetemi előadókban. Őszinteségből ezúttal sem volt hiány, de a kapott információktól nem lettünk boldogabbak. Gelencsér András mondandóját csupa olyan adattal bátyázta körbe, amelyekből kiderült, az emberiség számára megkezdődött a visszaszámolás.

– Változott-e a világ az elmúlt egy évben? – hangzott az első kérdés. És a válasz: – Ami az alapproblémát illeti, rosszabb lett a helyzet. Például 2017-ig Németország volt a világ legnagyobb napenergia-termelője, de mára az elhamarkodott politikai döntések miatt az ország visszafordult a múltba. Falvakat rombol le, hogy a lignitbányákat bővíthesse. Széntüzelésű erőműveik kapacitását tavaly 10 gi-

gawattal növelték. Konkrétan azért, mert még 2011-ben, a fukusimai atomerőmű balesete után döntést hoztak a működő atomerőművek végleges leállításáról, és ezt végre is hajtották, sok más európai országgal egyetértésben. Csakhogy már idén, 2024-ben, a küszöbön álló választásokkal számos esélyes párt programjában energetikai fronton „hátraarc” tapasztalható, egy-két éve meghozott energiapolitikai döntéseket kívánnak visszacsinálni. Például két éve Európa tanácsi döntés született arról, hogy 2035-től már csak elektromos autót lehet újonnan forgalomba helyezni. Ennek érzelmi és gazdasági oka is van. Igaz viszont, hogy a ma használt akkumulátortechnika már több mint 150 éves. Ennyi idő alatt az egységnyi tömegű akkumulátorban tárolható energiamennyiség csak hatszorosára nőtt (ami mindössze 1/50-ed része a gázolaj energiasűrűségének), ami személyautóknál, gyakori töltési lehetőséggel még éppen megfelelhet, de egy teherautó, hajó vagy repülőgép el sem tudna vele indulni. Így számos szektorban az elektromos hajtásra való átállás tökéletes zsákutca. Kár volt ennyire irreális célokat megfogalmazni – hallottuk a rektortól, hiszen két év sem telt el, máris szembejött a valóság, kiderült, hogy ezeket a célokat nem lehet teljesíteni.

– És mi van a hidrogénnel? – vetődött fel a logikus kérdés. Nos, a hidrogén a világegyetem leggyakoribb eleme, de Földünkön szinte csak vegyületeiben létezik, amelyek bontása rengeteg energiát igényel. Nemcsak rendkívül alacsony, 30 százalék a folyamat hatásfoka, de nagyon veszélyes is a tevékenység. Ez nem a fosszilis energiahordozók valós alternatívája, hiszen azoknál nincs energiatárolási probléma, akkor használjuk, amikor szükségünk van rá. Az elektromos energiát roppant gazdaságtalan és erőforrás-igényes eltárolni, olyannyira, hogy a világ összes akkumulátora együttesen mindössze 17 percig tudná működtetni a világot. Nem véletlenül teszi ki napjainkban az összes felhasznált energia 82,4 százalékát a fosszilis energia. Nem lehet csak technológiai oldalról vizsgálni az emberiség energiaellátását, mert már nincs könnyen hozzáférhető fosszilis energia. A fosszilis energiahordozók közül földgázból lehet a legjobb hatásfokkal energiát termelni, de például az óceánon áthozott palagáz már kétszer olyan szennyező, mint a helyben felhasznált kőszén. Ezért vannak olyan országok, ahol egy elektromos autó teljes életciklusra vetített szén-dioxid-kibocsátása két és félszer annyi, mint egy dizelautóé. Az energiaellátás tekintetében nagy veszélyben vagyunk, mert az olajkészletek fogytán vannak – ötödannyi új olajkészletet fedeznek fel a világban, mint amennyit adott évben felhasználunk. Közben mindenhol nő a fogyasztás növelésére biztató reklámok, mintha nem lenne holnap. Pedig Gelencsér András alig több mint egy évtizedet ad annak, hogy súlyos erőforráshiánnyal kelljen a modern társadalmaknak szembenézniük. Akkor pedig mi lesz velünk?

Órsi Ágnes

Áttetsző

Szenvedélyesen szeretem a színházi szto-rikat, amelyek – mint a népdalok, népmesék, mondák – szájról szájra szállnak, az emlékezők egyre kicsiszoltabb változataival. Szép az eredeti, szívderítő a mindenkori mesélő kreatív fantáziája, még akkor is, ha lényegében füllent.

Más a helyzet a színészi alakítás misztifikálásával. A jó színészi játék alapja a tudatosan ellenőrzött, módosult tudatállapot (nevezzük átélésnek), amikor az aktor úgy rugaszkodik el saját személyiségétől és bújik más ember bőrébe, hogy része marad az előadás rendszerének, a partnerek hasonló állapotának tiszteletével, folyamatos szellemi és fizikai kontroll alatt. A módosult tudatállapot előhívása mindenekelőtt szakmai kérdés, megfelelő képességek birtokában gyakorlás útján elsajátítható. Nem kell hozzá szövetséget kötni földön túli hatalmakkal, megélése nem káros az egészségre, előbb-utóbb levetethető és újra felölthető, mint a színházi jelmez. A színpadi gyilkos nem fog embert ölni a kulisszákon túl, a zsarnok nem veszi át a hatalmat az előadás után, a halott talpra áll és meghajol a tapsrendben, a rajongott hősszerelmes pedig belecsöppen saját magánéleti problémáiba, miután legördül a függöny.

Am ha végiggondolom pályámat, színházi létem eredete, szakmai hitem fennmaradása olyan élményekhez köthető, melyekre nincs tankönyvi magyarázat. Nem írják felül ugyan a valóságot, de túlmutatnak létezésünk hétköznapi, könnyen megfogható keretein. A színész módosult tudatállapotának kiterjesztéséről, közös megéléséről vallanak. A sok közül három veszprémi példát említenék.

- 1968-ban harmadikos gimnazistaként az Eötvös Károly Megyei Könyvtár akkori előcsarnokában szavalta Latinovits Zoltán Ady Endre verseit. Nem hagyhattam ki: néhány hónappal azelőtt Örkény István *Tótek* című darabjának Örnagyaként varázsolt el és végzetesen befolyásolta pályaválasztásomat. Az Ady-esten közvetlen közlőre figyelhettem Őt. Gyakori szokásától eltérően nem használt gesztusokat, a vers mégis végigfutott egész fizikai lényén, vertikálisan és horizontálisan. Láttam az erek kitágulását, majd visszahúzódását, arcszínének változásait, a vérnyomás állapotait, a kifakadó izzadságcseppek megjelenését és váratlan eltűnését. Beláthatam a színészi teremtés fiziológiájába. Mint József Attila idézte Thomas Mann *Varázshegyét*:

„Ahogy Hans Castorp madame
Chauchat testén,
hadd lássunk át magunkon itt ez estén.”
(*Thomas Mann üdvözlése*)

Azóta is őrzöm ezt a röntgenképet.

- 2017 decemberében kezdtük próbálni Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődésének* színpadi változatát. Nem kronológiában haladtunk, a kulcsjelenetekre fókuszáltunk. Raszkolnyikov – kettős gyilkos-

ságát követően – lázalmoktól szenved, ébredése barátja, Razumihin karjában a történetek ellenére megrendítő, a vallomás és a tagadás határán billegő, poklokat járó állapot. A próbán óvatos megközelítésre számítottam. Ehelyett a Raszkolnyikovot alakító Szele Dávid magával rántott, átlényegülése új dimenziókba vezetett. Vele szenvedtem meg a pokol bugyrainak gyötrelmeit, rám zúdította volt és lehetséges bűneimet és bűnhődéseimet. Testének kontúrjai eltűntek, olyan titkokat, a törvények olyan szövedékét láthattam, melyeket nem magyarázni, csak élni lehet. „Milyen voltam?” – kérdezte. „Áttetsző” – adtam életem talán legrövidebb szakmai válaszát.

- Jelenleg a *Pablo és Picasso, avagy az állatok karneválja* című zenés játék próbái zajlanak. Főhősünket, a különleges rajz-tehetsége miatt társai által Picassónak csúfolt kisfiút a 11 éves Ruzsin Ákos alakítja. Egy hete született meg hősünk bemutatkozó dala Hrutka Róbert zenéjével, Kovács Dominik és Kovács Viktor szövegével. Első énekpróbáján néhány perc tanulás után váratlanul felcsendült a kész énekszám. Nemcsak szakmailag volt hibátlan, hanem valami ősi tudás szólalt meg benne az alkotás gyönyörűségéről, az ihletett pillanat rejtelméről. Angyalok hangján szólt, lehet, hogy néhányan be is ugrottak hozzá egy-egy pacsira, legalábbis ezt láttam átszellemlő arcán, sugárzó tekintetében. Ilyenkor kell gyorsan szünetet adni a próbán és abbahagyni az írást.

Vándorfi László

Textilek, technikák, titkok

A reneszánszban kiteljesedő textilkészítési eljárások a Szent Benedek-hegyi leleteken. Egervári Márta textilrestaurátor-művész előadása. Laczkó Dezső Múzeum, 2024. május 7.

Az idei *Gizella-napok* kezdetén izgalmasnak ígérkező előadásra várta az érdeklődőket a Laczkó Dezső Múzeum. Egy kép a régmúlt időkől. A ma Veszprémben élők a képre tekintve nem is gondolnák, hogy a Szent Benedek-hegyet ábrázolja az egykori felvétel. Azt a sziklás tájat, ahol ma a nagy kereszt áll. Ahol egykoron Szent Benedek tiszteletére kápolnát emeltek a 12. században az itt időt töltő Szent Benedek-rendi hittérítők. A képen kápolna maradványai, kripták romjai láthatók. A hegy egykoron temetkezési hely is volt, állatok is legeltek itt valamikor, miközben a sziklák csendesen őrizték a letűnt századok titkait.

Múzeumunk alapítója, Laczkó Dezső vezetésével a 17. században emelt kriptát tárták fel a múlt század elején. Értékes leletekre bukkantak akkor. 1903-ban tűnt el a rom a hegyről az ásatások befejeztével. Helyére a veszprémi káplán állíttatott kőkeresztet. Egervári Márta textilrestaurátor-művész rendkívül érdekes előadáson mesélt az 1903-ban megmaradt üvegnegatív alapján előkerült képről. Azokról az éles negatívokról, melyeken ruhamaradványok, csipkerészletek is láthatók. Mint mondta: „Amik előkerültek, kihalófélben lévő technikák, több közülük már feledésbe merült.” Képekkel illusztrálta az egykori ruhadarabokat. A leletek állapota a képen egy elég összekuszálódott, rojtos, rongyos anyag képét mutatta. De kiemelve egy-egy részletet, sok mindenről árulkodnak. Leginkább a készítés egykori technikájáról a szakértő szemeknek. De hát ezeket a technikákat is valahogy meg kellett fejteni, hiszen több közülük már feledésbe merült. Öt különleges technikát ismerhettünk meg az előadáson. Uri hímzés, sprang, kártyácskák vagy táblácskák, hurokfonás, vert csipke, mely nem azonos

a mai csipkeveréssel. Egervári Márta előadásán érződött, hogy nagyon szeret ezekkel a különleges szövésekkel, kötésekkel foglalkozni. Egyszerűen, a laikus számára is érthetően mesélte el a kötések, szövések jellemzőit. Bemutatott egy-egy általa készített mintát is. Ki gondolná, hogy a sprang minden későbbi textilkészítés alapja? A neolitikumban eredő ősi technika neve magyarul: keretes fonás. A szövőszőkek mesterei vajon gondolnak-e erre, mikor leülnek a szövőszők elé? Az előadó egy kis szövőkereten érdekesen mutatta be a szövés technikáját.

Többféle régi szövőkeretet is láthatunk. Megtudhattuk, hogy csak a fonott csipke rugalmas. Saját próbálkozásai és tapasztalatai alapján beszélt arról a nagyon időigényes és sziszifuszi munkáról, mellyel rekonstruálták az egykori leleteket. Ő maga is kipróbált szinte minden szövésfajtát, hogy pontos képet kapjon a textilkészítés alapjául szolgáló régi technikákról. A reneszánsz ideje alatt aztán egyre jobban elterjedtek a különböző szövetek készítésének formái és technikái. A legjobb szövetek Itáliában születtek, csak-

úgy, mint a reneszánsz művészetek megújulása.

Szinte családi légkörben zajlott ez a képekkel szemléltetett nagyszerű ismeretterjesztő előadás. Az apró, rongyosnak tűnő, foszladozó leletek a szakértő szemeknek számos titokról árulkodnak. Jó volt ezekből a titkokból megismerni sok mindent. Az úri hímzés törökös hatású párnáját, a csipkevetőket, a szövőkereteket. A mai keretek láttán az ember elmosolyodik azon, hogy régen egy meghajlított, összekötött erős faág is igazi jó szövőkeretként szolgált. Napjainkban pedig a horgoló- és kötőtűk az ügyes kezekben teljesen feledésbe merítik az egykori szövések készítésének módját.

A *Gizella-napok* programjait az idén nagyrészt a könnyűzenei koncertek uralták. Tudjuk, az ismeretterjesztő és irodalmi műsorok iránt kisebb az érdeklődés, de talán nagyobb népszerűsítéssel ezen is lehetne változtatni. Öröm volt részese lenni ennek az előadásnak is. Mert érdemes tudnunk, milyen titkokat rejt és miről mesél nekünk a múlt.

Molnár Erzsébet

„Ne felejtsetek el... írni!” – ezt mondja Maureen (Oravecz Edit) az előadás utolsó jelenetében, mielőtt ajtót nyit a borzongatóan titokzatos látogatónak – és azután a sötétség. Egészen rendben van, hogy így zárul egy darab, amelynek mindhárom szereplője író. Peter Quilter komédiáját ebben a háromszereplős változatban a világon először a Pannonban adják elő.

Ne felejtsetek el... írni!

Peter Quilter: *Bestseller*. Háromszereplős ősbemutató. Rendező: Szelle Dávid.

Pannon Várszínház, Hangvilla, 2024. március 23.

Sírva is viga – egy történelmi osz

Kiválóan leírta, Mórca Zsigmond azonos cí-
Tóth Réka Ágnes. Rendezte: Horváth Csaba. Vez-
és a Forte Társulat közös produkciója. Pannon V-
Mórca 1924-ben írt és 1899-ben játszóda regényen
leszámolt, akiket – öszi parafó dromódiá-
nére csak a nemzeti történet és a vákai volt érvény-
Az alábbiakban a legújabb dráma
más színházakat megírta levél-
a nagy szerkesztés a gőgig magán-
a megalkotó, egy nővel, egy fiatal író-
ak egy másik fiatal szerkesztővel, a vákai-
de csakhamar a dráma színház-
előadásának korszakos színház-
a megalkotó és egy fiatal író-
színház-
Lantom néző

Séd, 2024. 1. sz., 42. old.

A szerző különben elismert tekintély a színházi bestsellerek világában: számos darabját játsszák a West Enden és a Broadwayn, drámáit vagy 30 nyelvre lefordították, sőt 2019-ben ezek egyikének filmes adaptációjában, a *Judy*-ban nyújtott alakításáért kapott Oscar-díjat Renée Zellweger. Azért feltételezem, hogy Quilter nem a *Bestseller* okán lett felkapott Broadway-szerző; megkockáztatom, rendezőként a tudatom legrejtettebb zugában talán kísértene a gondolat, hogy az élet/pálya túl rövid ahhoz, hogy ilyesfajta darabokkal/ban töltsük, hacsak el nem csábítana a benne rejlő lehetőség: hogy alkalmat teremt három színésznek – mire is? – leginkább a felhőtlen (OK, néha felhős) komédiázásra és a közönség odaadó szórakoztatására.

A nézőt a behúzott függöny előtt néhány díszletem és jó sok könyv fogadja; egy pillanatig felvillanyoz a lehetőség, hogy ebben a végtelenségig leszűkített térben valami elképesztő színházi kísérlet részesei leszünk, de aztán feltárul a teljes színpadot betöltő, kisrealista szobabelső asztalokkal, kandallóval és rengeteg könyvvel, ez utóbbiak később kreatív kellékekké is válnak: fal épül belőlük, a „vízen” járnak rajtuk. A nagyszínpados tér (szerintem kisebb kamaratérben ez a darab is erősebben hatna) olykor túlmozgásra készíti a színészeket, sok a tempóváltás nélküli sétálás, pedig pl. Oravecz és Szelle asztalnál ülő jelenete a színészi jelenlét intenzitásával ugyanúgy, ha nem jobban leköti a nézők figyelmét.

Hatalmas dörgéssel és nosztalgikus keringő hangjaival indul az előadás, ezek időnként visszatérnek. A jól megírt társalgási drámák hagyományát folytatni kívánó darab cselekménye röviden összefoglalható: két fiatal író érkezik egy idősebb íróhoz házába, ott esznek, beszélgetnek, miközben megjelenítik készülő könyveik részleteit, majd a fiatalok távoznak. A szereplők inkább figurák, színházi/irodalmi klisék, mint valódi mélységeket felmutató vígjátéki karakterek (gondoljunk pl. Molière drámáira vagy akár Molnár Ferenc legigenyesebb darabjainak sokrétegű, komplex szerepeire!), talán Maureen alakja a legkidolgozottabb. Az ötlet ugyanis: a regényrészletek megjelenítése lefoglalja a játékidő jelentős részét, viszont a betéjtelenetek nem mondanak el sokkal

többet a szerzőikről, mint amit a dialógusokból amúgy is tudunk, nem adnak további fogódzkodókat a figurák komplexebb, unikális karakterekké mélyítéséhez; viszont lehetőséget teremtenek arra, hogy a színészek különböző szerepekbe bújjanak, és ők láthatóan lubickolnak is ezekben.

Oravecz Edit (Maureen) szellemes, külön, olykor cinikusan kemény, ámde érzékeny nő alakít, akinek a múltjában sötét titkok lappanghatnak; a darab ezeket nem bontja ki, illetve leginkább a nézőre hagyja, hogy a horrortörténeteiben egész városokat a legkegyetlenebb módszerekkel kiirtó író és a helyenként rezonóri szerepben bölcsekedő vagy a férje titokzatos eltűnése miatt nosztalgizáló nő karakterét értelmezze, egységes motivációs rendszerré szintetizálva az utalásokat. Nem egészen világos, miért hívta meg a két fiatal kollégát a házába (az, hogy magányos, kevés ötlet a feszültség fenntartásához), és hogy honnan a vonzódása a hidegrázós történetekhez (a kétségkívül ütős zárókép ugyan utalhat valami sorsszerű bekövetkezésére, viszont nem elég erős utalás a nézőnek ahhoz, hogy összefüggést keressen). Kárpáti Barbara Shelleyje szolidan erotomán romantikus ponyvaíró: inkább beszél (szakmai kíváncsisággal indokolt) erotikus igényeiről, gesztusai, érintései visszafogottabbak; azt mondanám, Kárpáti jó ízléssel nem viszi el a szerepet a bohózat stílus irányába (arra ott van a „hajótörött csajsi műhancs szoknyában” figurája). Szelle Dávid ökonomikus pontossággal megválasztott testtartásokkal, gesztusokkal, mimikával, hanghordozással fogalmazza meg a krisztusi korban lévő (33 éves), alkotói és életválsággal küzdő (egyszerre dobtá az ügynöke és a barátja), kissé naiv, saját tehetségében kételkedő író, Alexet.

A betéjtelenetek egyrészt lehetővé teszik, hogy a színészek változatos játéktípusokban mutathassák meg magukat: bohózat, kabarétréfa, horrorparódia, abszurdba hajló groteszk (inkább a szavak hétköznapi jelentésében, ugyanis úgy az abszurd, mint a groteszk mint irodalmi kategóriák azért ambicionálják, hogy a világ működéséről mondjanak el valamit, gondoljunk csak Ionesco, Beckett, Jean Genet vagy akár Örkény drámáira!); másrészt, hogy – az alap karakterek mellett – a legkülönfélébb figurák bőrébe bújhassanak. Látjuk Szellét Monty Python-osan karikírozott, IQ-hiányos bűnözősegédként, hajótörött gallérlékként spanyol akcentussal, és könyvfalat építő, kiábrándult férjként; Kárpáti szentelen-kemény horrorbanya, sápirozó hajótörött luvnya, majd a felbomló párkapcsolat női tagja; mindketten tudnak orosz és angol akcentussal beszélni; emlékezetesen pontos, mókás figurásűrítés Oravecz kőművese.

Gondolati mélységek tekintetében a darab megmarad a kávéházi filozofálás szintjén, például, hogy „az ember sosincs egyedül, ha van nála egy könyv” (ezt amúgy Maureen, talán éppen rezonóri szerepének egyik józan megnyilvánulásaként, gyorsan meg is cáfolja: mekkora hülyeség, mondja); vagy hogy „a legjobb és legizgalmasabb történeteket talán mégis az élet írja”. A nézőnek tehát nem kell attól tartania, hogy a fárasztó, problémákkal zsúfolt hét törődése után súlyos gondolatokkal, pláne esztétikai értékrendek ütköztetésével akarná az előadás megterhelni mentális anyagcseréjét: a három különböző műfaj képviselői jól elvannak egymás mellett – a szó szoros értelmében, mert valódi viszonyok, pláne viszonyváltozások nemigen alakulnak ki. Amit viszont kétségkívül ígérhet az előadás a (nem is olyan) „könnyű műfaj” rajongóinak, az egy vidám-kellemesen, gond(olat?)talanul eltöltött színházi este.

Fürj Katalin

Forgószínpad: ezeréves női sorsok

Fabacsovics Lili – Süle Zsolt – Z. Kovács Gábor: *Királynék városa*. Zenés játék. Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház. Bemutató: 2024. április 6.

A Királynék városának ősbemutatója egy éve, a Gizella-napok ünnepi nyitányaként már lejajlott. Akkor az Európa Kulturális Fővárosa rendezvénysorozatának forgatagából nem ragyogott ki, csak az igazán beavatottak vehettek részt a premieren.

Van-e kegyelem van-e felold.

Séd, 2024. 1. sz., 40. old.

A veszprémiek többségének szeme annyira hozzácsokolt a szóösszetételhez, hogy nem figyelt föl a címre. Aki viszont nem „született bele ebbe a szlogenes hangulatba”, látogatóként keresgélni kezdte, hogy is van ez a történet, hol keresse a királynék nyomát, hiszen az iskolában tanultak érdekes színpadok ugyan, de nem alkottak kerek egészet. Az ünnepi évben ezen próbáltak változtatni pályázat kiírásával. A projekt szellemi, irodalmi, zenei, idegenforgalmi, átfogóan kulturális-művészeti fejlesztést várt, amely Veszprém városának image-előadásává válhat.

Volt ugyan 1993-ban *Gizella* rockopera-bemutató, melynek zenéjét Kovács Attila írta (a darab egyik betétdala a város himnuszaként lett ismert), de azóta 31 év telt el. Szent Margitról is rendezett Vándorfi László két különböző előadást, azonban a Veszprémhez kapcsolódó királynék (Sarolt, Gizella, Margit, Erzsébet) együtt még nem jelentek meg egyetlen műben sem.

A nyertes csapat csupa Veszprémiben alkotó vagy Veszprémhez köthető művész lett. A darabot jegyző Fabacsovics Lili a Lovassyba járt, majd dramaturgként végzett, maga is jegyez színműveket. A zeneszerző, Süle Zsolt a megyeszékhelyen született, leginkább itt dolgozik, Z. Kovács Gábor pedig a Pannon Várszínház zenei vezetője. Az alkotókat az igazgató, Vándorfi László inspirálta, ő fogta össze a szétfutó szálakat. Vándorfi László életében a *Királynék városa* a 40. ősbemutató.

A zenés játék műfaji meghatározás meglehetősen tág értelmezést jelez, egy kicsit mindentől van a színpadon: dráma, zene, tánc. A rendező arányérzékén múlik leginkább, hogy melyik elem dominál, viszont a színészi játék adott előadásokon belül is áthelyezheti a hangsúlyokat. A rendező az ünnepi helyzetet vette elsősorban figyelembe, no meg a színpadon fizikailag is megjelenő, a játékba aktívan bekapcsolódó zeneszerző és zenei vezető szerepét, így a zenés és játékos jelleg uralta a színpadot az idei tavaszi bemutaton. A királynékat megformáló színészek: Oravecz Edit, Fekete Linda, Gyenis Erika, Pap Livia erőteljes játéka drámai helyzetekben hatott igazán, talán ez a szál több figyelmet kaphatott volna. Az egyéni sorsok kibontására nem maradt idő, a művészek a nézőkkel megsejtették az épp csak néhány mondatba sűrített sorstragédiákat. A négy történelmi alakhoz annyi sztereotípiá kapcsolódik a közbeszédben, hogy üdítő volt mélyebbre pillantani. A látásra nem adódott lehetősége a nézőnek, pörgött tovább a játék, a poénok elfedték a fájó sebeket.

A helyszín is inkább erre sarkallta az alkotókat, hiszen a királynék városa jelen esetben nem közigazgatási vagy földrajzi egység, hanem egy kedves zenés kávézó. Nem különösebben jellegzetes hely, hacsak nem veszprémi illetőségű a néző, aki a szokásos presszóbe rendezések számbavétele után felfedezi a közismert Zsuzsi-szobrot. R. Kiss Lenke *Korsós lány* című alkotása Veszprém történelmi főterén önti a vizet 1960 óta. Az ikonikus figura helyét érdekes módon nem változtatgatták, pusztán a tér nevét. Ha pedig a néző nagyon jártas a település kultúrájában, akkor a kollázsokkal díszített kávézó a díszlettervező személyére is utal: Géczi János kedveli ezt a technikát, kiállításain sokszor láthatók az ilyen alkotói módszerrel készült művek. Géczi nem magát kívánja ezzel reklámozni, a színes, elmosódott kollázsok a történelem egymásra rakódott szeleteit érzékeltetik.

Ide érkezik „haza”, illetve ide toppannak, robbannak be a 21. századi hölgyek. Történelmi neveket viselnek, amelyek pontos helyüket jelölik, de a darab szerint akár köztünk is élhetnének. A „háziasszony” Gizella törzsvendég a cukrászdában. Látszólagos magabiztossága, kedvessége, figyelmessége a többieket bemutatkozásra készíti, megindul a beszélgetés. A legendás sorsok életre kelnek a dalok és az elbeszélések nyomán. A négy asszony sorsának drámai pontjai fájdalmas kifakadások nyomán érzékelhetők, ám a vallomások pillanatában mindig megszólal a zene, és a két zeneszerző, akik bárzenészként-pincérként végig a színpadon láthatók, feloldják a feszültséget. A humor, az önirónia segíti át a hölgyeket szenvedésük megosztásának tragédiáján. A zenés játék műfaja nem kedvez az elgondolkodásnak, nyilván erre nincs is rendezői szándék.

A másik időbeli kapocs az életre keltett *Korsós lány*. A preszszó ötödik női szereplője, Zsuzsi újságcikkés ruhában serteper tél. Ő ízig-vérig kortárs, a talpraesett lány. Mégis elveszetteknek tűnik. Önmagát keresi, ezért faggatja a királynékat. Kárpáti Barbara megformálásában egyaránt hiteles lelkesedése és kitérése. Justin Júlia jelmeztervező ruhái nagyszerűen emelik ki a királynék jellemét, értékeit, szépségét.

Míg a dalokat hallgatjuk, nem tudunk szabadulni a sztereotípiáktól: „a nő csak akkor értékes, ha férfihoz tartozik”, „a nő bűne a Paradicsomból való kiűzetés, ezért szenvednie kell”, „szép lehetsz, de okos nem”, „csak akkor vagy jó nő, ha modellként nézel ki”, „ha nincs gyereked, nem vagy nő”, „a tűzhely mellett a helyük”, a „családok önmegvalósítási mániájuk miatt esnek szét”. A darab ezekre a gyakorta hangoztatott fölvetésekre konkrét sorsokon keresztül utal – összekötve ezzel is az ezeréves történeteket.

Dallos Zsuzsa

„A Schliemann – Trója egy olyan ember visszaemlékezése, akinek a sors csak keserűséget és bánatot ígért, örömet semmit. Heinrich Schliemannnak mégis sikerült fordítania saját sorsának kerekén” – olvashatjuk az előadás ajánlójában. A monodrám írója és rendezője Matuz János dramaturg, drámaíró, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum művészeti intendánsa. Múlt évben mutatták be a darabot a múzeum felújított díszudvarán.

Egy rögeszme magasztosulása

Schliemann – Trója. Írta és rendezte Matuz János, előadta Keller János, zongorán kísért Horváth János. A székesfehérvári Szent István Király Múzeum produkciójának vendégelőadása a Latinovits–Bujtor Játékszínben.

2024. május 3.

Bevallom, nem ismertem Heinrich Schliemann történetét. Az „amatőr régésznek” titulált 19. századi üzletember kalandos élete azonban a színházi élmény hatására szinte naponta eszembe jut. Gondolatébresztő, számtalan tanulságot hordozó jó előadást láthattunk. Schliemann élettörténete izgalmas, színesen szerteágazó, ugyanakkor mindvégig egyetlen rögeszme mentén halad: szeretné megtalálni Trója városának romjait. A maga korában ez meglehetősen mulatságos törekvésnek számított, hiszen a meghatározó tudományos körök Trója létezését csupán Homérosz költői fantáziájának tulajdonították...

Heinrich Schliemann egy német kisvárosban született 1822-ben, a család ötödik gyermekeként. Apja lelkész volt, akit iszákossága és hivatásához méltatlan életvitele miatt megfosztottak beosztásától. Édesanyja korai halála után Schliemann naplójában gyakorlatilag árvának vallja magát. A szegénységen és nélkülözésen kívül azonban – tanulmányait sem volt módja befejezni – meghatározó örökséget kapott apjától: a kicsapongó lelkész klasszikus műveltséggel rendelkezett, gyermekeinek Homérosz *Iliászát* és az *Odüsszeiát* olvasta, ajándékolta a *Képes világtörténet gyermekeknek* című könyvet kapták. E könyvnek az égő Tróját megidéző illusztrációja megpecsételte Heinrich Schliemann sorsát. Kisgyermekkori barátnőjével, szerelmével arról ábrándoztak, hogy felnőve összeházasodnak és együtt találják meg Trója romjait. Minderre azonban nem sok esély mutatkozott. Gyerekkori szerelme férjhez ment, a felnövő ifjú boltossegédként dolgozott, súlyosan megbetegedett, nyomorgott. Mindettől függetlenül mérhetetlen elszántság lobogott benne, önszorgalomból nyelvet tanult. Orosztudásának köszönhetően hamarosan egy szentpétervári kereskedelmi központban találta magát. Rendkívüli érzékkel vetette bele magát az üzleti életbe, önállósodott, vagyonos emberré vált, s a nagy amerikai aranyláz idején, 1851-ben már Kaliforniában találjuk, ahol bankot alapít az aranyásóknak. Vagyonát megtöbbszörözi, utazik szerte a világban, több mint tíz nyelven beszél, doktori fokozatot szerez a rostocki egyetemen. Anyagi sikerei csúcán hátat fordít az üzleti életnek és beiratkozik a Sorbonne Egyetemre régészetet tanulni, hogy igazi szenvedélyével, a régészettel foglalkozhasson. 1870-ben megkezdte a kutatást a kis-ázsiai Hisarlik dombján, Törökországban, ahol Tróját sejtette. Háromévesnyi, csaknem eredménytelen – a nemzetközi régészszakma teljes felháborodásával kísért – kutatása az utolsó pillanatban, 1873-ban meghozta a sikert. Schliemann módszereit ugyan vitatják, de az eredményt nem veheti el tőle senki. Hatalmas munkával, elszántsággal, hittel megvalósította élete álmát, meglegelte Trója romjait. Születésének 100. évfordulóján gazdag emlékkiállításal tisztelt meg a város a városvezetés előtt Berlin.

A monodrám keretes szerkezetű, a berlini díszpolgárrá avatási ceremónián kezd a főhős felidézni életének fordulópontjait, ahol mindig előtűnik a gyermekkori szerelem, a beteljesületlen vágy, a csalódottság, melyen időről időre felül kell kerekednie. A darabot a szerző zenés régészeti ásatásnak nevezte. A jelképszerű díszletek, az egyszerű jelmez teljesen jól szolgálták ezt az illúziót. Pusztán egy könnyű kalap és egy „régészsisak” változtatásával ugrottunk át időt, helyszínt. A kissé félhomályos világítás is jól szolgált a kutatóárok illúzióját, bár a felső sorból nézve így néha a fejedők árnyékot vetettek a főszereplő arcára. Schliemann szerepében Keller Jánost, a székesfehérvári Vörösmarty Színház népszerű művészt láthattuk. (Jól ismerhetik őt a veszprémi színházbarátok, városunkban kezdte színészi pályafutását, és 2001-ig – kis megszakítással – a Petőfi Színház művésze volt.) A Játékszín méreteihez tökéletesen alkalmazkodva, visszafogottan alakította a régész figuráját, jól láthatóan és érthetően, színészi túlzásoktól mentesen. Gesztusai és a mozgások is a térhez igazodtak. Mimikájával és hangszínváltásokkal mindent elért, jól érzékeltette a hangulatokat. Első perctől elhiszük, hogy Heinrich Schliemann áll előttünk, és pillanatok alatt bevonódunk a sorsába. Beszédeselek, olykor drámaiak a csendek és elhallgatások. A történet lebilincselő, melyben Horváth János zongorajátéka komoly szerepet kap. Már a térbe való belépéskor szól a zene, és csak akkor hallgat el néha, ha dramaturgiai szerepe van a teljes csendnek. Horváth János székesfehérvári jazz-zongorista, zeneszerző, a Hang-Szín-Tér Művészeti Iskola tanszékvezető tanára játékaival sokat tesz hozzá az előadáshoz. Az oroszországi időszakról Muszorgszkij *Egy kiállítás képei* című zongoraciklusa dallamainak aláfestésével hallhatunk (ami teljesen jól működik a darabban, még akkor is, ha valójában csak pár évvel később születik a mű), a szerelmi történeteknél ismerős filmzene csendül fel finoman, hatásosan szolgálva az azonosulást a főhős-lekiállapotával. Pergő, remek előadást láthattunk kettőjüktől, jó volt a rendezés és ezzel együtt maga a drámai alapanyag. Maradéktalanul jó érzés volt a nézőtérben ülni és szembesülni vele, mi mindenre képes egy ember, ha nemcsak álmodozni tud és sajnálkozni önmagán, de sziklaszilárd akarattal tesz is céljai eléréséért. Schliemann sokat tanult és rendkívüli kitartással dolgozott, hogy megmosolygott rögeszméjéről bebizonyítsa a világnak, hogy az valóság. Köszönet az előadás meghívásáért, jó szívvel ajánlom mindenkinek. Tanulságos életfelfogásra irányítja rá a figyelmünket, szórakoztat, elgondolkodtat és hozzáolvasásra inspirál a sokat kritizált, de lenyűgöző Schliemann-életműről.

Farkasné Molnár Csilla

Trója, Trója, Trója!

A szinte üres színpad felett könnyed, semleges zongorafutamok lebegnek, míg a közönség megtölti a nézőteret. Telt ház, ami azt jelenti, hogy Heinrich Schliemann története még mindig megmozdítja a képzeletet, a már-már kételkedő kíváncsiságot. A férfié, aki megtalálta Tróját. A férfié, akivel nem megtörtént a csoda, hanem kiásta magának.

Láttam már iskolai ünnepi műsort kétszer annyi kellekkel ügyeskedni, mint amennyit a *Schliemann* szellős színpada mutat. Ez előre is vetíti egyben az előadás önmagáról alkotott képét: itt nem lesznek technikai segédcsomagok, a szövegé és a színészé és az előadást szinte szünet nélkül kísérő zongorahangé a feladat és a felelősség.

Ami a szöveget illeti, tisztos szabattal teljesíti kötelességét. Nagyot nem vállal, ha papíron olvasnám, aligha kavarna fel, de Matuz János nyilván az első szó leírásánál pontosan tudta már, hogy szövegének nem papíron, hanem a színpad sokhangú közegében kell életre kelni. Nagyon szerencsésen került a bombasztikus alkotói manipulációt, a gyakran oly kínosan verejtékszágú

művészkedést. A keret idősíkjától eltekintve történetmesélése lineáris, tiszta, gond nélkül áttekinthető időrendben követik egymást a színen mindazok az események, amelyek az életben is tiszta, gond nélkül áttekinthető rendben követték egymást.

Az egyes szám első személy, vagyis a döntés, hogy Schliemann maga mesélje el tulajdon történetét, egyszerre nyit meg lehetőségeket és emel korlátokat. Mert egyfelől az elbeszélő Én nem tudhat sokat, esetleg csak keveset tudhat arról, ami az Én világán kívül végbemegy. Legjobb példa erre gyermekkori szívszerelme, Minna, akivel kiskölyökként fogadtak örök hűséget egymásnak, és akire Schliemann kész lenne bármeddig várni, ha az immár felnőtté serdült lány hirtelen máshoz nem menne feleségül. Hogy miért, az Minna titka marad, és bár mit sem ért belőle, ez Schliemann legnagyobb fájdalma egy fájdalmakban nem szűkölködő életen át. Az egyes szám első személy azonban nemcsak árnyékot vet, de világosságot is teremt, Schliemann belső világát, gondolatainak, érzelmeinek, szenvedélyének mikroméretű részleteit is tisztán látjuk. Azt például – hogy az iménti példához kapcsolódjak –, mennyire szerves, szinte veleszületett része Schliemann személyiségének az élethosszig tartó hűség. Vagy pontosabban: az életre szóló hűség mindenhez, ami szenvedélyt ébreszt benne.

Talán ez a magyarázata annak, hogy élete hosszú és a külső szemlélő számára fontosnak tetsző részletei mennyire hidegen hagyják. Meggazdagodásának története például, amit úgy szólván tömönatokban intéz el: gazdag lettem. Aztán kőgazdag lettem. Hasonlóképpen házassági kísérleteinek kudarcát – és roppant különös szabású második próbálkozásának sikerét is – csevegve, mindössze bizonyos anekdotázó derűre méltatva adja elő. Mert nem fontos, semmi nem fontos, ami nem Trója. Schliemann élete nyugodtan akár érdektelennek lenne nevezhető, mert gazdag, sőt kőgazdag van elég a világon, elfuserált házasságból is sok milliárd. De olyan élet, amelynek önmagukban semmitmondó részleteit Trója megtalálásának archaikus fénye ragyogja be, csak egy van. Heinrich Schliemanné az.

Keller János azt vállalja, hogy ezt az egyszerre tipikus és páratlanul egyedi, egyszerre felületes és önmagába szenvedélyesen belevájó személyiséget életre kelti. Szinte teljes sikerrel. Színesi jelenléte bizonyos értelemben pontosan azt a stratégiát követi, mint a szöveg. Kerüli a nagy szélső értékek között fel és alá vágató intonációt, nincsen artikulálatlan üvöltözés, és nincsenek földön vonagló hisztérikus összeomlások. Schliemannja fegyel-

mezett ember, akit izzó szenvedély hajt, de aki megtanult a szenvedéllyel bánni, erejét látványos megnyilvánulások helyett a cél elérésének szolgálatába állítani. Emeltebb hangú beszédre szinte csak a Schliemann által rekonstruált párbeszéd keretében válik alköz, és ezek nem is sikerülnek igazán hitelesre.

Keller János legfőbb színészi munkaeszköze a csendes beszéd. Még a pillanatot, amelyben rádöbben, hogy valóban, annyi kételkedő gyötrelme után valóban megtalálta Tróját, még ezt a pillanatot is egy szinte ijedt, a döbbenettől zavarodott tompa kiáltással reagálja le. És a pillanatot később sem követi pezsgős hejehuja, rikoctozós ünnep: inkább azt érezzük, hogy a szinte reménytelen harcban magát felemészítő Schliemannak nem maradt már ereje az effélékhez. Keller szinte bármit kikever a halk beszéd palettájáról. Igen, itt-ott el is vesznek szavai, de éppen ezek, az értelem nélkül előburjánzó mormogás pillanatai tudják e démon megszállta ember szavakkal el se mondható mélységeit megéreztetni.

Mert kínok közt gyöttrődő ember Keller János Schliemannja. Az előadás talán legfontosabb pillanatában csákánnyal a kezében vív vad kézitűsát – nem, nem a titkát makacsul rejtő föld, hanem a sikertelenség, a megszágyenyülés, a hiábavalóság alattomos érzése ellen. Ezen kell átásnia magát, háta mögött az eredményeit ádáz gúnnyal kicsinylő szakma pancserkodásról huhogó gúnykacajával.

Keller János színi magányában társa a zongoránál szöveget szinte szavanként követő, támasztó, értelmező Horváth János. Szerepét szépen, érzékenyen, bár – figyelem, nagyon szubjektív véleményem következik! – talán kissé túlmérten játssza. Éppen a szakadatlanosság miatt, a kíséretből egy második szereppé váló zene elinflálódik, ahelyett, hogy gondosan kiválasztott pontokon támogatná a szavakat tulajdon lehetőségük határain. Jelenléte megszokássá, a soknál is többet tudó erő helyett csendesen patakzó illusztrációvá halványul.

Szép, emlékezetes, mindenekelőtt azonban nagyon érdekes történetet mesélt el a három János: Matuz, Keller és Horváth. Schliemann a „csillagok között” keresett célt magának, és nem érte volna el, ha nem tart ki benne a tűz a lelkesedés lobogásától a haldokló remény utolsó szikrájáig. De kitartott. Nem tudom, nélkülözhetetlen szükséglete-e egy igazán érdekes történetnek, hogy tanulsága legyen. Ha igen, akkor íme, ez az.

Asztalos István

Tutti bel canto...

...vagyis „minden a szép énekről” szól Szekeres Adrien és László Boldizsár közös koncertjén.
Hangvilla, 2024. május 26.

Abszolúte unplugged (azaz elektromos hangszerek nélküli) lesz a hangverseny, ez azonnal látszott, amikor a nagyterembe lépve a színpadon mindössze egy zongora és két mikrofon fogadta a közönséget. Semmi effektus, semmi elektronikus kütyü, itt bizony az ének dominál majd. Így is történt.

László Boldizsár a színpadra lépve – meglepően őszintén – mesél egy kicsit Szekeres Adriennel közös munkájukról, hogy más kevésbé sikeres próbálkozásai mellett ez a felállás kezdetektől fogva meglepően nagy érdeklődés mellett működik. Azt már én teszem hozzá, hogy két képzett énekes – dacára az eltérő műfaji vonzódásuknak – egy szélesebb közönségigényt kielégítő repertoárral sikert aratva képes megtölteni a koncerttermet, így a Hangvilláé is.

Szerettem Pataj György zongorakíséretét. Érezhetően ott-hon van a jazzben is, ez leginkább az átharmonizálásaiban (gondolom, a saját változatait játssza) jelentkezik, amit a jazz *chord changes*-nek nevez. A dinamikus sztereotípiából adódó alapharmóniákat átformálva, sajátos akkordstruktúrákkal helyettesítve azokat, színesebb, egyedibb fordulatok jelennek meg, amit megimprovizálva adódik a jazz egyik különös hatása. Azonban ez esetben nem jazz szól távolról sem, az a kevés adódó improvizációs helyzet viszont mutatta, hogy Pataj inkább a szving- és a korai bebop-korszak eszköztárával operál, de nagyon intelligensen tudomásul veszi, hogy itt a főszerep az éneké, azon belül is nagyon széles műfaji határokon belüli a terep. Szól itt a

20. század eleji kuplé, popdal, ballada és operaária is, a *What A Wonderful World*-től a *Bridge Over Troubled Water*-en át a *Nessun dorma*-ig vagy 25 dal. Igen, erről szól az est, mindenki által ismert dallamok szólóban vagy duettben egy szál zongora kísérete mellett. Egyrészt kihívás, másrészt biztos siker. Az átlagfű szereti azt hallani, amit ismer. A közönség inkább 60+-os, ami garantálja, hogy a „hangidegenség” fel sem merül. Nem pejoratíve mondom, hiszen két énekesünk felvállalva ezt a küldetést, színvonalasan produkál. Természetesen a siker nem marad el, szinte minden dal vastapsot kap.

Szekeres Adrien inkább a pop műfajának képviselője, dalainak egy részét férje szerzi, de a Hot Jazz Band énekeseként is megismerhettük, ez utóbbi inkább a New Orleans-i jazzben jeleskedett. Meglepően jól énekliz az operaáriákat is, de legfőképpen az egyes stílusok iránti érzékenységét emelem ki, változatosan, a formára és a tartalomra is figyelve ad elő. Még a pár intonációs hiba sem volt zavaró, képes feledtetni a fejlett díszítési, frazeálási technikája. Egyénisége kedves, láthatóan mélyen átéli a dalokat. A duettekben teljes értékű partner, a fő- és mellékszólásokban

nagyszerűen együtt énekel, alkalmazkodva partneréhez. László Boldizsár – maga is elmondja – nem véletlenül és szerintem is jól döntött társa megválasztásában.

László Boldizsár teljesen más alkatú énekes. Jelenleg opera-énekesként (is) dolgozik, de korábbi időszakában például a Cotton Club Singers (emlékezzünk csak a Jim Crow-korszak hírneves harlemi jazzklubjára!) szvingzenét interpretáló csapatában énekes-alapítóként jeleskedett. Személyesen ismerve őt, a zene iránt elkötelezett művész. Sokszínű az ő zenei világa is, de mindig érezhető volt benne a bel canto iránti elfogultság. Ezen az esten sincs másként, ő az a tenor, aki szereti kiereszteni a hangját, megmutatni, hogy milyen magasságokra képes. Nem öncélúan, de akkor is. Előadásmodora – kivéve pár zenei humormorzsát, például a Louis Armstrong-imitációban vagy a trombitahangot utánzó rögtönzésében – akárhogy is, az operaénekesé. Mindeközben teljesen jól énekel, tisztán, maníroktól és felesleges vibratóktól mente-

sen, kellő érzékenységgel, de partnerénél talán kevesebb műfaji árnyaltsággal. Az estet nagyrészt ő konferálja, ebben talán néha esetlen, de legalább őszinte és emberi, amit én mindenképpen a mérleg pozitív oldalára helyezek.

A legfontosabb ebben a koncertben, hogy három ember ebben a zajos, rapes, megawattos erősítővel, falakat döngető szub-basszussal teli pop-rock zenei világban kiáll a színpadra és ismert melódiákkal koncerttermetekről tölt meg, mottóul az „ilyen zenei világ is van” jelmondatot zászlóra tűzve. Számomra ugyanakkor kissé értelmetlenül fájó, hogy a klasszikus zene szinte sohasem tölti meg teljesen a termeket, a jazz meg végképpen nem, egyre inkább rétegműfajok. Nehezen, de tudomásul veszem, hogy a népszerű, a „bejáratott” mindig nagyobb tömeget vonzott. Az emberiség állandóan növekvő összlétszámához viszonyítva a különlegeshez vonzódók száma régóta ugyanannyi.

Kovács Attila

„Az éghez igazítjuk törzsünket”

Az idő marasztalása. A Forte Társulat előadása. Rendező-koreográfus: Horváth Csaba. Veszprém–Balaton 2023 EKF, Kultháló projekt. Hangvilla, 2024. május 7.

Élt valaha, nem is olyan régen a Balaton-felvidék nagyjából 20 négyzetkilométeren elterülő, kb. 600 lakost számláló kis falujában, Pécselyen egy orvos. Dr. Józsa Tivadar (1925–2022) évtizedekig gyógyította a falu és a szomszédos települések lakosait, s eközben Bodosi György néven gazdag és sokszínű írói életművet hozott létre: írt verset, esszét, drámát, regényt, sőt, publicisztikát, szociográfiát, úti jegyzeteket, családtörténetet is; mindemellett szenvedélyesen gyűjtötte a környék régészeti leleteit, belőlük kis múzeumot rendezett be. Indulását a hatvanas években Illyés Gyula és Weöres Sándor is támogatta – ma irodalmi körökben is kevesen ismerik a nevét. Földeáki Nóra és Horváth Csaba több mint egy éven át kutatta az író szellemi hagyatékát, ennek egyik hozadéka az előadás.

Nem szokványos munkafolyamat vezetett a darab megszületéséhez. A társulat tagjai nyáron hosszabb-rövidebb időszakokat töltöttek Pécselyen, hogy a helyi hagyományok, tárgyi emlékek és az emlékezet által őrzött „genius loci”-t (a hely szellemét) megidézve, a helyi közösséget is bevonva az alkotófolyamatba, megismerjék azt a közeget, ahol ez a figyelemre méltó életmű létrejött. Tartottak nyílt próbákat, beavató drámafoglalkozást az iskolásoknak, felolvasóestet Bodosi írásaiból a Mészáros Pince teraszán, színre vitték az író egyik drámáját a kultúrházban – mindezekről a társulat honlapján (www.fortecompany.hu) részletes információkkal szolgálnak. A szövegeket a kortárs tánc eszközeivel és a Dresch Trió atmoszférateremtő élő zenéjével jelenítik meg.

Egy előadáson, ahol ennyiféle hatás éri a nézőt, nem könnyű figyelmünket a szövegre összpontosítani, mégis szembevető a műfaji-tematikai-formai sokszínűség, és emlékezetünkbe vésődnek erős mondatok. Ha pedig alkalmunk van belepillantani-

ni az írott anyagba, izgalmas, gazdagon rétegzett, tágasan sokszínű gondolati-képi világ tárul elénk (nem hagyva érintetlenül a század jelentős életműveinek hatásától): idilli táj- és életképek és a létezés kozmikus távlata; hétköznapi küzdelmei és ontológiai kérdésirányok a világ keletkezésétől a létezés céljáig; személyes és közösségi sorskérdések; közvetlen léttapasztalatként a régi paraszti életforma válsága és „a kezdet kezdetétől szennybe merüléssel, szétdúlással s kihüléssel” fenyegető, széthulló világ képe.

Bodosi írásainak sokszor elkomorodó világa mégsem teljesen sötét, bevilágítja valami végtelen emberismeret/szeretet fénye, a művészet, a kultúra megtartó erejébe vetett bizakodás, a makacs-kitartó értelemkeresés – az életért, az elbizonytalanodó értékekért, a megmaradásért, az emberségért, a mértéket, igazodást jelentő fogódzókért – és a jótékony-gyógyító (ön)íronia. A szövegek mögött kirajzolódik egy saját démonaival is sztoikus nyugalommal, olykor rezignált beletörődéssel tusakodó beszélő, aki hányódásait egyrészt az emberi sors attribútumaként értelmezi („naponta meggyalázott/megalázott, véresre rugdalt/embervert sorsú/lelki testemet”); másrészt saját alkatának: a nem-illeszkedésnek, a büszke-önérzetes különállásnak a velejárójaként fogadja el. A „talált lények osztályán” várja, hogy valaki rátaláljon, ahhoz azonban túlságosan büszke, hogy maga keressen. Egy „feltámadt sztoikus”, aki „nem hajszol díjat, kitüntetés”, „mások helyére nem tör”; „mindig a sorok végén marad”, nevét nem hirdetik táblák, „ilyeneket maga sem cipel”. Ha a maga teremtette burokból mégis előbújik a megmutatkozni vágyás elégedetlensége, azt szemérmes ironiába csomagolja („környezetébe beilleszkedni / sehogy sem képes lírai költő / társat – társakat – keres / nyelvre, fajra, vallásra, / nemre és korra való tekintet nélkül / bárkit elfogad. / Kalandorok se kíméljenek!”). Nem éri be a mások által készen kapott igazságokkal (az „igazság” többféle kontextusban gyakran előforduló motívum); saját nyelvfilozófiája szerint a nyelv nem alkalmas a világ kimondására, mert a nemzedékek az anyanyelvvvel együtt adják tovább a féligazságokat. („Abban reménykedem, kell, hogy az ember higgyen valamiben, talán találni lehet még néhány jelre. Úgy vélem, a há és az i között kell ezeknek a hangoknak lenniük. Ha megtalálom őket, képezhetek szavakat a ma még kimondhatatlan dolgok kifejezésére. [...] Okos mondataink többnyire sötét álcák.”) Azt vallja, az út önmagunkhoz gyötrelmes és a poklon át vezet. „...Ha kikerülöd a pokolba vezető utat, nem jutsz sehová, kivált kívánt önmagadhoz. Kezdd hát azzal, hogy szállj a Pokolra. A század poklába” – írja.

A Forte Társulat előadása asszociációs építkezéssel jár be egy követhető ívet. Apró, lírai képekkel indít, amelyek főszereplője a táj a hozzá kötődő nosztalgikus, a paraszti lét egykorvult – vagy feltételezett – harmóniáját felidéző motívumokkal és személyes emlékekkel; majd fokozatosan megsokasodnak a fenyegetettség, a pusztulás, az elmúlás, a régi életforma és értékrend felbomlásának képei/motívumai, hogy a humor, az ironia megenyhítő kiterőin át a széthullással fenyegető világ Ady-verseket felidéző apokaliptikus mini életképein keresztül egy Jézus példabeszédeinek világát, nyelvi fordulatait evokáló szövegen át (melynek központi figurája „Jólelkű”, afféle próféta vagy megmondóember, aki nem akarja, hogy kövessék) eljusson az értelemkeresés megtartó-megőrző gesztusáig. Bár a színlapon nincs feltüntetve, a szereplők ruhái Benedek Mari jelmezeinek világát idézik: csíkos-kockás-virágos minták, olykor látszólag összeférhetetlen mintázatok; színek és stílusok tarkasága – együtt úgy hatnak, mintha egy faluközösség lakói elevenednének meg.

A táncnyelv fontos építőelemei a táncosok által használt kellékek. Ezek felfoghatók úgy, mint a vidéki életmód mindennapjainak hagyományos anyagai/kellékei, a *couleur locale* tartozékai, másrészt sokoldalú, kreatív használatuk különféle asszociációkat hív elő, ezzel újabb jelentésmezőket nyitva meg. A fehérre gyalult fagerendák pl. sokszor házat formálnak, képekbe sűrítve a „valahol otthon lenni” genetikailag belénk kódolt és évezredek történelme és kulturális öröksége által megerősített programját; máskor a kereszt – szenvedéstörténet – emberi sors – sors kereké asszociációk mentén idéznek fel képeket a kollektív tudatból (ezt erősíti a darab záróképe: a küllőszerűen egymáshoz illesztett gerendák közül kinéző emberek látványa). Hasonlóképpen sokrétű utalás a (traktor?)kerék, amely – némi ironiával – a sors, az idő kereké képzettársításokat hívja elő, egyben Horváth korábbi koreográfiáját is bekapcsolja az asszociációs térbe, ahogy a táncos

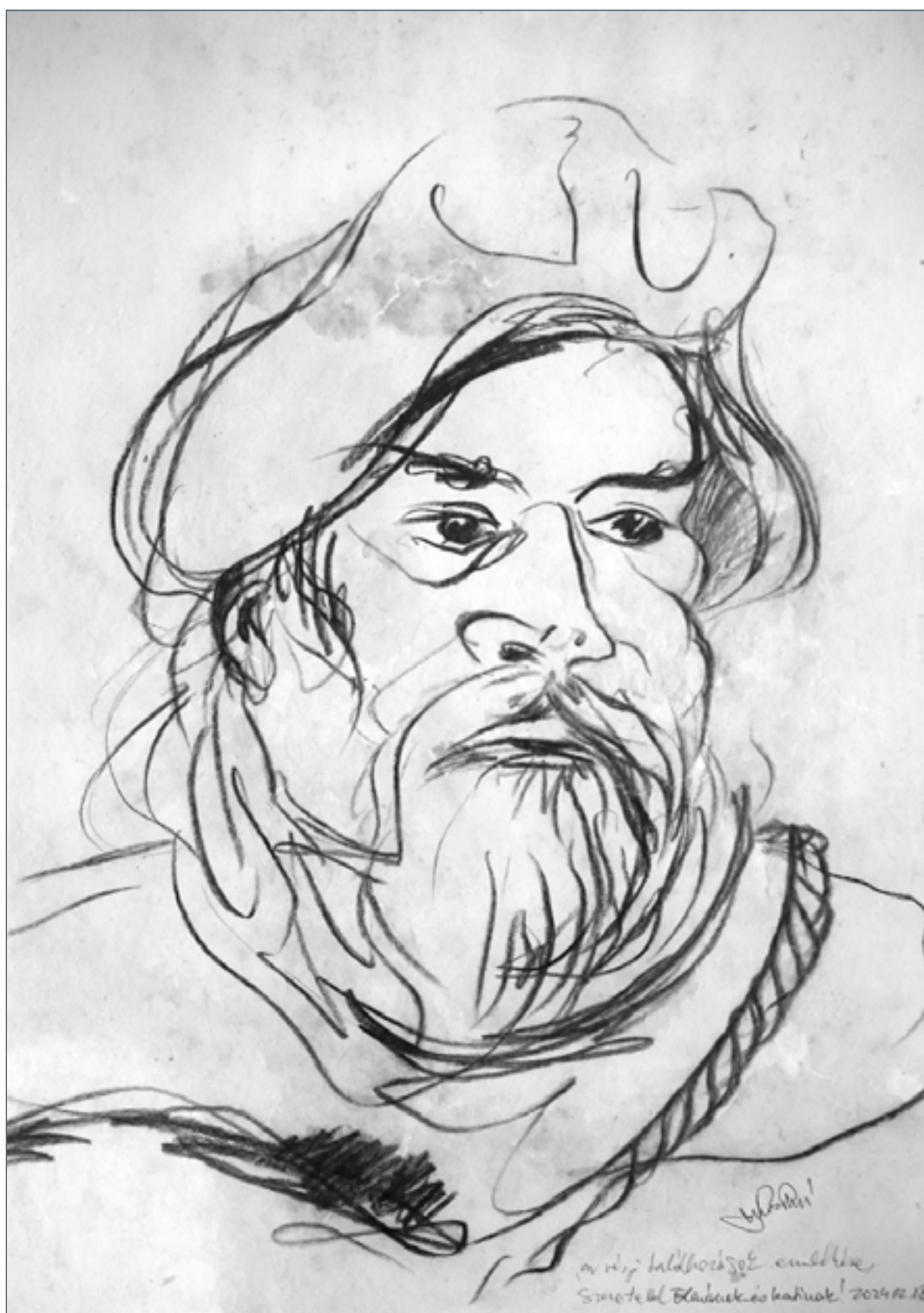
sok hajtják vagy forognak rajta-benne, felfeszülnek rá. Számomra a legemlékezetesebb, jelentésteremtő scenikai elem a gólyaláb, amely egyrészt falusi mulatságok mutatványosainak univerzálisan hagyományos kelléke, amely ugyanakkor hordozza a kiemelkedés, a nehézségeken való felülemelkedés, egyben a bizonytalanság, a talpon maradásért folytatott küzdelem jelentését. Sokszor ezeken járnak-nyeklenek-csuklanak a táncosok, akik egyébként is gyakran állnak-mozognak bizonytalan felületen: kerék tetején, ferde rúdon kéztámaszban egyensúlyoznak, fejfelé vagy a rúdon lógnak – miközben tisztán érthetően tolmácsolják a szöveget: figyelemre méltó színészi teljesítmény az egész előadás. Az általuk életre keltett figurák, az azonos időpillanatban egymás mellé sodródott-rendelt sorsok mélységesen emberi, groteszk-heroikus küzdése – nem egymás ellen, inkább együtt, a színpadi valóság teremtette elemekkel – egyszerre megmosolyogtató és kelt együttérzést és tiszteletet. A rebbenésszerű, töredezett mozdulatok, a hajlott testtartások, az összekapaszkodó együtt botladozások: a közös sors, az élni akarás, az életben való megkapaszkodás motívumai. (Valahogy Debreczeny Zoltán képei jutottak eszembe.)

A darab zárata ennek a törekvésnek a végső konklúziója, a metafizikai távlat, az értelemkeresés megtartó-megőrző gesztusa. „Akár a lejtőre kényszerített fák, házak, emberek: nem a talaj dülő szögéhez, mindannyian az éghez igazítjuk törzsünket.”

Fürj Katalin

Egy aláírás – és amit felidéz

Somody Péter: B. E. portréja

A Veszprémből elszármazott művészek között igen sajátos és kiütközött hely illeti meg Somody Pétert. A 2015-ben kapott Munkácsy-díj mellett számos más, neves szakmai díjjal is kitüntették.

Nemcsak a Pécsi Egyetem festészeti tanszékének oktatói munkájában vett és vesz részt, de a müncheni, karlsruhei, Aix-en Provence-i, Novi Sad-i és kolozsvári akadémiákon is oktatott, oktat. Emlékezés a művészetben címmel izgalmas tanulmányt írt. Művészetében a különféle anyagi minőségek, a képsíkok felületei és a rajtuk megjelenő elemek vizuális kölcsönhatásainak észlelésére készíti a nézőt. Sejteti és bizonyítja is sokirányú szakmai felkészültségét az a B. E.-portré, amelyet nemrég, utólag szignált. A hetvenes években a kissé szokatlan Májusi rezdülések címmel a veszprémi vagy tágabban is Veszprémhez kötődő művészek, zenészek, irodalmárok vidám, néha álarcos (az egyetem aulájában vagy a színház előcsarnokában, az ottani jelmeztárból kölcsönzött darabokkal egyedivé tett) rendezvényeket, találkozókát

tartottak. Előfordult néha egy-egy hajdani időket idéző portréfestés is. Somody Péternek egy ilyen alkalommal szénnel, lendületes, mégis meghatározó vonásokkal készített arcképe a réges-régi mondást (is) bizonyítja: „a portréfestés az alkotás csúcса”. Határozott, erőteljes karakter, szuggesztív tekintettel, kemény arccsonttal, a reneszánszot (?) idéző fejfedővel, a meghatározott keretet adó szakállal... Semmi más, csak néhány lendületes vonal... Egy képzeletbeli vízszintes a kép közepén szimmetriatengelynek is beválna: a sapka-haj ívére lazán „felel” az alsó mező töredék lánca. Csupán a szemöldök részletezett, ezzel adva határozott karaktert az arcnak. Csak sajnálhatjuk, hogy elmúlt a portrérajzolás virágkora, és manapság ritkán rendeznek a Rezdülésekhez hasonló szabálytalan, túl közvetlen művészi összejöveteleket, amelyekbe könnyedén beleférhetnének a Somody Péteréhez hasonló spontán, de igencsak „eltalált” portrék.

Gopcsa Katalin